

SCI-CONF.COM.UA

TOPICAL ISSUES OF THE DEVELOPMENT OF MODERN SCIENCE

**ABSTRACTS OF XI INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
JULY 1-3, 2020**

**SOFIA
2020**

TOPICAL ISSUES OF THE DEVELOPMENT OF MODERN SCIENCE

Abstracts of XI International Scientific and Practical Conference

Sofia, Bulgaria

1-3 July 2020

Sofia, Bulgaria

2020

UDC 001.1

The 11th International scientific and practical conference “Topical issues of the development of modern science” (July 1-3, 2020) Publishing House “ACCENT”, Sofia, Bulgaria. 2020. 256 p.

ISBN 978-619-93537-5-2

The recommended citation for this publication is:

Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // Topical issues of the development of modern science. Abstracts of the 11th International scientific and practical conference. Publishing House “ACCENT”. Sofia, Bulgaria. 2020. Pp. 21-27. URL: <https://sci-conf.com.ua>.

Editor

Komarytskyy M.L.

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine, Russia and from neighbouring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: sofia@sci-conf.com.ua

homepage: <https://sci-conf.com.ua>

©2020 Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua” ®

©2020 Publishing House “ACCENT” ®

©2020 Authors of the articles

TABLE OF CONTENTS

1.	<i>Aliyarbayova A. A., Gasimov E. K., Rzayev F. H., Gahramanova M. M.</i> MORPHOLOGICAL ASSAY OF SPECIFICITY OF THE GINGIVITIS: ASEPTICAL INFLAMMATION.	7
2.	<i>Dmytriïeva O. I.</i> DETERMINING THE POSSIBILITIES OF APPLYING THE EUROPEAN EXPERIENCE OF TRANSPORT INFRASTRUCTURE REGULATION FOR THE CONDITIONS OF UKRAINE.	13
3.	<i>Gorodyska O., Kumanska Yu., Fedoruk I., Dubinskyi A.</i> ASSESSMENT OF SELECTED MATERIALS OF BUCKWHEAT ON DUTY RESISTANCE.	18
4.	<i>Honcharenko I.</i> DEVELOPMENT FEATURES OF THE INNOVATION ENTREPREUNERSHIP IN UKRAINE.	23
5.	<i>Marzec-Jóźwicka M.</i> THE UNDERSTANDING DIFFERENCES BETWEEN STUDENTS AS A WAY TO EFFECTIVE LEARNING AND SCHOOL COMMUNICATION. SELECTED ISSUES.	29
6.	<i>Stovolos N.</i> STATE MARKET REGULATION AND REGIONAL INTEGRATION.	39
7.	<i>Андрєєва О. В.</i> НОВІ КОМПОНЕНТИ І РІШЕННЯ ДЛЯ БЕЗПРОВІДНИХ КОМУНІКАЦІЙ ЦИФРОВОГО БУДИНКУ.	44
8.	<i>Бараненко Д. В.</i> ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ ПОВ'ЯЗАНИХ З ДОМАШНІМ НАСИЛЬСТВОМ.	50
9.	<i>Берестовой А. М., Зинченко С. Г., Хлестова О. А., Берестовой И. О.</i> ОСНОВЫ ОЦЕНКИ ТРАНСПОРТА ЗАТВЕРДЕВАЮЩИХ ЖИДКОСТЕЙ ПРОМЫШЛЕННО-АГРАРНОГО КОМПЛЕКСА ПРИ НАЛИЧИИ МОРСКИХ ПЕРЕВОЗОК.	56
10.	<i>Бейзик О. С., Оринчак М. І., Войтович Я. Б.</i> ВПЛИВ СОЛЕЙ - ІНГІБІТОРІВ НА РЕГУЛЮВАННЯ ПОКАЗНИКА ФІЛЬТРАЦІЇ БУРОВИХ РОЗЧИНІВ НА МІНЕРАЛІЗОВАНИЙ ОСНОВІ.	66
11.	<i>Бойманов Ф. Х., Шопулатов И. Б., Шойимов Ш. У.</i> ЧЕРЕПНО-МОЗГОВАЯ ТРАВМА У ДЕТЕЙ-ПЕШЕХОДОВ ПРИ АВТОМОБИЛЬНОЙ ТРАВМЕ.	71
12.	<i>Бойманов Ф. Х., Гамидов Сеймур Шукур оглы, Мардонов Т. М.</i> ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕЛОМОВ КОСТЕЙ НИЖНИХ КОНЕЧНОСТЕЙ У ПОСТРАДАВШИХ ПЕШЕХОДОВ ПРИ АВТОМОБИЛЬНОЙ ТРАВМЫ.	74
13.	<i>Великий Ю. Ю., Меламед В. А.</i> ВПЛИВ РЕКЛАМИ НА ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ.	81

14.	Гринчак Н. А. СТРУКТУРУВАННЯ ЛАНЦЮГА ПОСТАВОК ЛОГІСТИЧНИХ ПОСЛУГ.	89
15.	Зеленський В. М. ПРИПИНЕННЯ СТРОКОВОГО ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ ЗА ІНІЦІАТИВОЮ ПРАЦІВНИКА.	93
16.	Измайлова Г. Р., Габдрахманова К. Ф. ВОЗНИКНОВЕНІЕ ЕЛЕКТРОСЕЙСМИЧЕСКОГО ЭФФЕКТА В НАСЫЩЕННЫХ ПОРИСТЫХ СРЕДАХ ПРИ РАСПРОСТРАНЕНИИ АКУСТИЧЕСКИХ ВОЛН В НЕФТЯНОМ ПЛАСТЕ.	98
17.	Каиштан А. І., Каиштан (Григор'єва) О. В. КОМІСІЙНА ЕКСПЕРТИЗА В АДМІНІСТРАТИВНО - ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ: ПОНЯТТЯ ТА ПРОБЛЕМИ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ.	105
18.	Кравець В. П., Кравець С. В. ПІДГОТОВКА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ДО УСВІДОМЛЕНОГО БАТЬКІВСТВА В ЗАРУБІЖНІЙ ПЕДАГОГІЦІ ТА ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ.	111
19.	Корнєєва Ю. В. ІНВЕСТИЦІЙНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ КАТЕГОРІЇ ВЕЛИКІ ДАНІ.	122
20.	Коншина О. М. СТРУКТУРНИЙ ЕЛЕМЕНТ В ІСТОРИЧНІЙ АРХІТЕКТУРІ ТА ЙОГО ФОРМОУТВОРЕННЯ.	127
21.	Кузь Т. Г. ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ Т. Г. ШЕВЧЕНКА.	131
22.	Молодика А. О., Овсянко О. Л. ПРОБЛЕМНІ ЗАВДАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ.	137
23.	Моргун О. А. ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ НАУКОВОЇ ТЕОРІЇ.	141
24.	Олексін Ю. П. ДИСТАНЦІЙНА ФОРМА НАВЧАННЯ ЯК ОДНА ІЗ ТЕХНОЛОГІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ.	151
25.	Пашко А. О. АНАЛІЗ ПОКАЗНИКІВ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ЗАСУДЖЕНИХ ЖІНОК.	156
26.	Приснякова Л. М., Агапова И. Н. МАТЕМАТИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ ПОВЕДЕНИЯ ГОРНОРАБОЧИХ.	162
27.	Репко І. П., Красногорська В. В. РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ЗАСОБАМИ СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ.	173

28.	<i>Севостьянов И. В., Подлипна М. П., Горбаченко А. А.</i> ОБОСНОВАНИЕ КОНСТРУКТИВНО - ТЕХНОЛОГИЧЕСКИХ ПАРАМЕТРОВ ВИБРАЦИОННЫХ МАШИН ДЛЯ ПОВЕРХНОСТНОГО ВОССТАНОВЛЕНИЕ РАБОЧИХ ОРГАНОВ АГРЕГАТОВ.	179
29.	<i>Сербіненко Н. В., Крутько Є. В.</i> ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ РЕКЛАМИ НА СПОЖИВАЧІВ.	183
30.	<i>Смовженко Л. Г., Сорокина Н. В.</i> СУЧАСНІ МЕТОДИ І ПРИЙОМИ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ СТУДЕНТІВ.	189
31.	<i>Топчій Г. С.</i> ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ МАЙБУТНЬОГО ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ В УМОВАХ ГЕНДЕРНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ НГУ.	202
32.	<i>Фабрика А. А.</i> АНОМІЯ ТА ЇЇ ОСОБЛИВОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.	211
33.	<i>Фарафонов Б. Я., Воронков М. И.</i> СЕМЕН ТИМОШЕНКО ТЕОРИЯ МОНТАЖА.	216
34.	<i>Хамраева Ё. Н., Амонов Мухаммад Отабек угли</i> ИЗУЧЕНИЕ СЛОЖНЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЙ НА ПРОПЕДЕВТИЧЕСКОМ КУРСЕ РУССКОГО ЯЗЫКА В НАЦИОНАЛЬНОЙ ГРУППЕ.	226
35.	<i>Чернишова Т. В.</i> ВАЖЛИВІСТЬ ІННОВАЦІЙ В БІЗНЕСІ ТА МАРКЕТИНГУ.	231
36.	<i>Ядловська О. С.</i> ВИЗНАННЯ У СВІТОВІЙ СПІЛЬНОТІ ГОЛОДОМОРУ 1932-1933 РР. В УКРАЇНІ ЯК АКТУ ГЕНОЦИДУ.	236
37.	<i>Якименко С. І.</i> АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ОСНОВ СВІТОСПРИЙНЯТТЯ У ДІТЕЙ 5-8 РОКІВ.	242
38.	<i>Ярмак Т. В., Ленів З. П.</i> РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ СИНДРОМОМ ДАУНА В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ГРУПИ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.	247

УДК 616.311.2-002; 616-018

**MORPHOLOGICAL ASSAY OF SPECIFICITY OF THE GINGIVITIS:
ASEPTICAL INFLAMMATION**

Aliyarbayova Aygun Aliyar

Doctor of philosophy (PhD) in Medicine

Head of education sector of department Histology, embryology and cytology

Gasimov Eldar Kochari

Doctor of Science in Medicine, Professor

Head of department Histology, embryology and cytology

Rzayev Fuad Huseynali

Doctor of philosophy (PhD) in Biology, Senior Researcher

Gahramanova Maleyka Mubariz

Student of dentistry faculty of Azerbaijan Medical University

Azerbaijan Medical University, Baku

Abstract. The region of epithelium opposition with a tooth surface is the site of an unusual stratified integument, the junctional epithelium, which combines tight attachment to the tooth and participated in the first line of defence against periodontal destruction by oral pathogens. Our research is to study of changes in the mucous membrane of the gums taken from patients with gingivitis at the light and electron microscopic levels. Gingivitis usually caused by inadequate oral hygiene. Other factors that caused to gingivitis include diabetes, smoking, aging, genetic predisposition, systemic diseases, stress, malnutrition, puberty, hormonal changes, pregnancy, substance abuse, AIDS and the use of certain medications. If gingivitis is not treated in time, it can lead to periodontitis and thus cause the patient to lose teeth.

Keywords: Gingivitis, gingival morphology, periodontitis, aseptic inflammation.

Introductions. Gingivitis is defined as an inflammation of the gums [1, p.71]. Gingivitis is a relatively innocuous inflammation of the gums, but its associated with

bleeding and exudation. In addition to latter symptoms appear swollen, redness of the gum. However, gingivitis may convert to periodontitis, that cause a resorption of alveolar bone with destruction of collagen fibers. As a result of these processes formation of deep pockets around the necks of the teeth and patient have lost the teeth. Gingival inflammation in response to bacterial plaque accumulation (microbial biofilms) is considered the key risk factor for the onset of periodontitis. Thus, control of gingival inflammation is essential for the primary prevention of periodontitis [2, p.17].

Aim. The aim of this research was to investigate changes in the mucous membrane of the gums taken during gingivitis in patients and to study morphological peculiarities of these process at the light and electron microscopic levels.

Materials and methods. The object of the study was gum samples taken from patients. The obtained materials had been fixated in solution that contains 2,5% glutaraldehyde, 2% paraformaldehyde, 4% sucrose, 0,1% picrin acid prepared in phosphate buffer 0,1 M (pH=7,4) and submitted to the electron microscopic laboratory. According to general methods accepted in light and electron microscopy [3], on postfixation stage the specimens were kept in solution composing 1% OsO₄, and 1,5% potassium ferricyanide in phosphate buffer 0,1 M (pH=7,4) during 1,5 hours. After postfixation the each samples washed, exposed to dehydration (removing water). In this stage every specimen was treated a graded series of alcohol baths, beginning with 50% alcohol and progressing in graded steps 70%, 96% each one 3 time in 15 minutes (totally 45 minute). Then materials were washed 3 time in solution contains 50% alcohol and 50% acetone during 15 minute (totally 45 minute), then fixed 3 time in 15 minute only in acetone. Next forth stage are used to preparing block, containing mixture of 5 reagent (Epon-812, DDSA, Araldit M, Dibutalftalat and DMP-30). Ready blocks are mounted for section on ultratom Leica EM UC7. Obtained semithin section (1 μ) was stained double (0,5% methylene blue, 0,5% azure II, 0,5% boric acid, 5% ethanol, 0,1% fuchsine) [4]. The semithin sections were examined with Zeiss light microscope and the necessary parts of images were taken by Canon D650 (Japan) digital camera. After examination under light microscope the

corresponding regions of images in semithin section are used for preparing pyramids. Obtained silver and gold ultrathin section (thickness 50-80 nm) assembled into grids. Later ultrathin sections first stained with 2% uranyl acetate solution, then in 0,6% lead citrate made in NaOH 0,1M solution for observation on transmission electron microscopy. Ultrathin sections under 80-120kV in transmission electron microscope (TEM) JEM-1400 (Japan) examined and were taken electronograms by Olympus Veleta Side-mounted TEM CCD camera.

Results and discussions. Neutrophil extracellular traps (NETs) are a recently discovered antimicrobial mechanism used by neutrophils that have been proposed as an intervention in the pathogenesis of periodontitis [5, p.218]. Contrary above in our study in gingival tissue samples of patients with gingivitis and periodontitis was absent of these traps. So we will detail investigated and analyzed of situation, circumscribing morphological peculiarities of the gum tissues with gingivitis, but without neutrophil and macrophages.

The gingiva is a specialized part of the oral mucosa which located around the neck of the tooth and attached to the enamel surface by a thin, wedge-shaped, stratified epithelium. Stratified epithelium of gingiva always exposed to frictional forces so its epithelium either is fully keratinized (orthokeratinized) or partly keratinized (parakeratinized), as seen in fig 1A. Epithelium of the gingiva approached the tooth, then attaches to the enamel surface by the hemidesmosomes and this region is known as the junctional epithelium. Junctional epithelium forms a robust barrier between the bacteria loaded oral cavity and sterile environment of the gingival connective tissue. Integrity of the epithelial barrier is maintained by junctional epithelium (attachment epithelium), which adhered to the tooth surface via principal fibers group of the gingiva. According to passive tooth eruption and gingival recession that exposed the roots, in young individuals this is adhered to enamel surface, but in older is to the cementum.

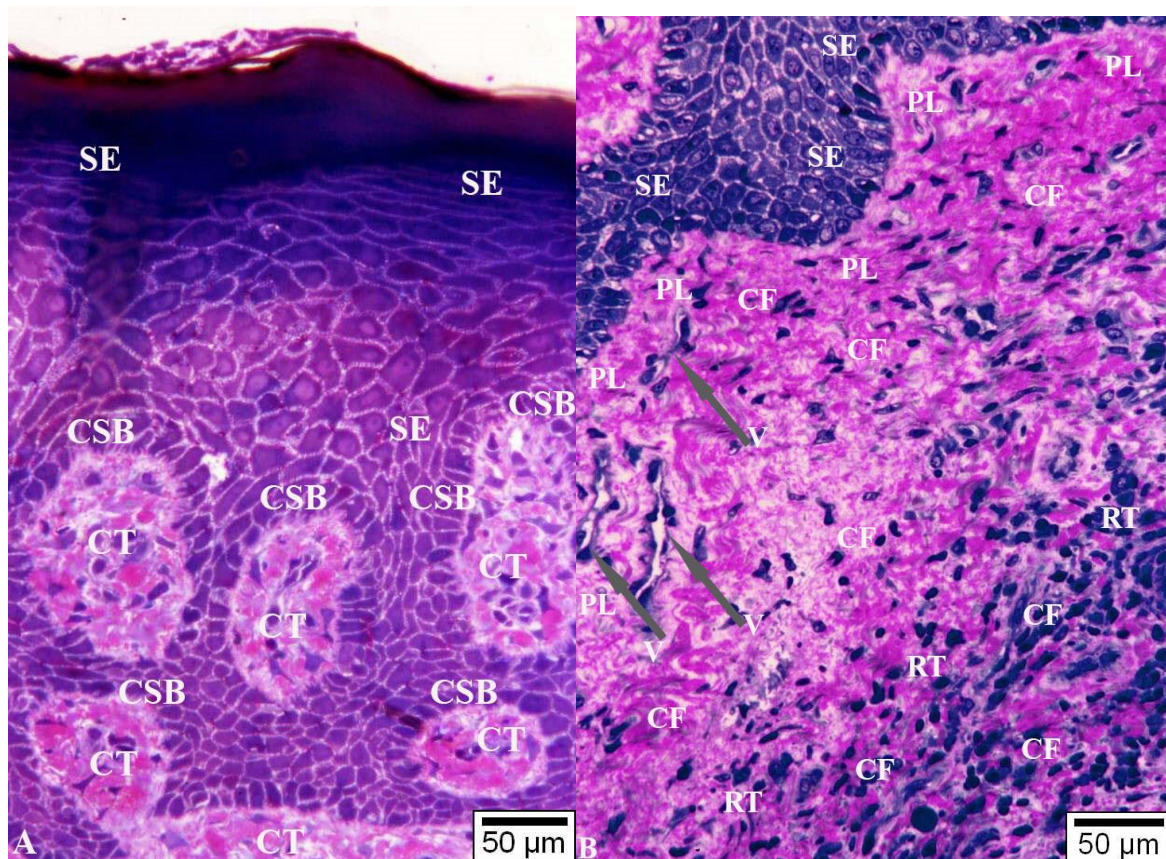

Fig. 1. Light microscopic study vestibular surface of the gum at gingivitis.

Semithin section, stained by D'Amico method (double), Scale bar 50μm

Abbreviations: SE stratified epithelium, CT –connective tissue, CSB cells stratum basale, V –veins, PL – papillary layer, RL- reticular layer.

The explanation is given in text.

Our research is performed on the vestibular surface of the gum. Junctional epithelium supported by connective tissue layer which composed of papillary and reticular layer, that abundant with collagen fibers (shown in fig1 A and B) stained to red colour. Despite to the skin stratified epithelium the junctional epithelium supported by dense irregular collagenous connective tissue in both layer of the connective tissue.

At gingivitis are visible under light and TEM some specific peculiarities of the gum containing epithelium and connective tissue. The first fact attracting the attention that appearance of weak connection cells one with other of stratum basale of the mucous membrane (fig1b) .

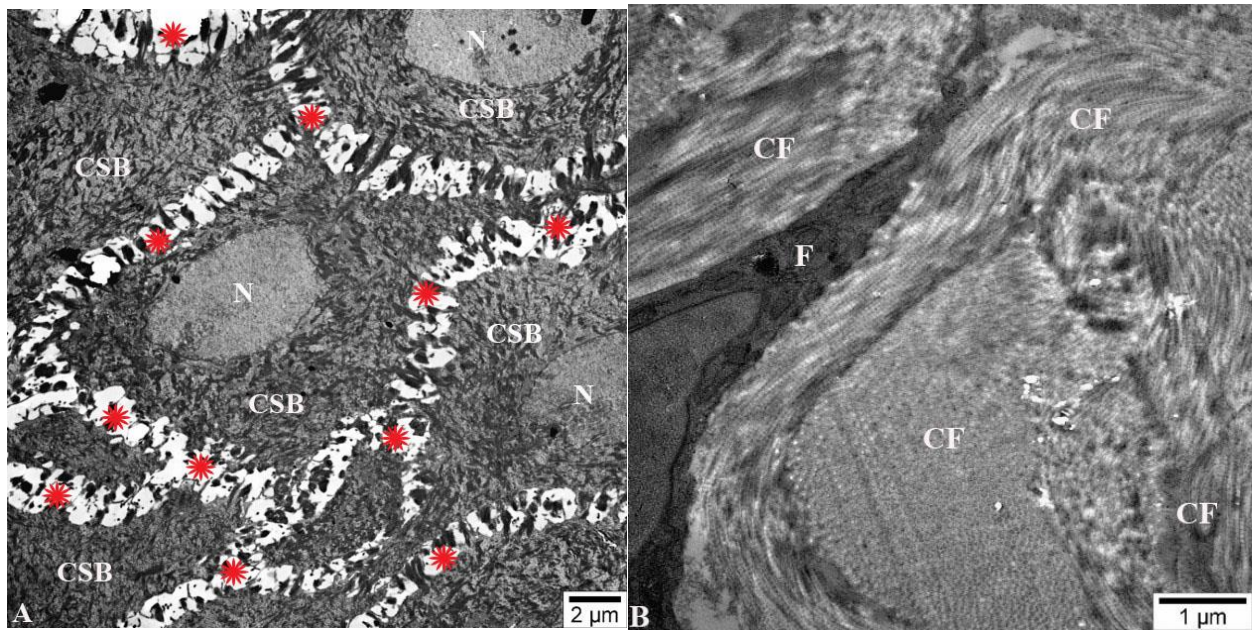

Fig. 2. Ultrastructural study of elements of the mucous membrane during gingivitis. A violation (disruption) of desmosomes between basal keratinocytes; accumulation of oedematous fluid in pericellular space, which mechanically influenced and destroyed desmosome shown by red flower; scale bar 2μm; B disorganized location of collagen fibers surrounding fibrocyte; scale bar 1μm. Abbreviations: CSB - cells stratum basale, N - nucleus of cell, F - fibrocyte, CF - collagen fibers. The explanation is given in text.

Another significant changes were the violation of integrity of the desmosomes between the basal keratinocytes; the hemidesmosomes between basal keratinocytes and the basal membrane. The edematous liquid accumulated between the gum structures mechanically influenced the intercellular junction. So was determined disrupted desmosome (nonstained white region, shown with red flower in fig 2a). The main source of edematous liquid are vessels (capillaries and venules) located in the papillary layer of the gingival mucosa (fig.1b shown by arrow). The permeability of the vessels increased, the liquid passes through the cells and disrupts the integrity of the desmosomes. As result of acutely increased amount of edematous liquid that the structural elements of gum were subjected to mechanical impact in this or more less degree. Therefore, role of the gums as a barrier between the oral cavity and the periodontium is violated.

In addition, during gingivitis under TEM had detected also the increased number of destructed modified fibrocytes, which on all sides surrounded by collagen fibers; the accumulated disorganized (arrangement of collagen fibers in different direction) location of collagen fibers (fig 2b); replacement of loose connective tissue elements with dense irregular, collagenous connective tissue elements; observation the type I collagen fibers but have to be type III; decreased number of veins in both papillary and reticular layer that considered as indicators of sclerotic changes in the reticular and papillary layers of the gingival mucosa.

Conclusion. Under electron microscopic view the absence of neutrophils and macrophages between the connective tissue and epithelial elements shown that in the studied samples had observed edematous liquid and sclerotic changes in connective tissue are aseptic.

LIST OF REFERENCES

1. Intan Suhana MA, Farha A, Hassan BM. Inflammation of the Gums. *Malays Fam Physician*. 2020;15(1);71–73
2. Shinya Murakami, Brian L Mealey, Angelo Mariotti, Iain L C Chapple Dental Plaque-Induced Gingival Conditions *J Periodontol* 2018 Jun;89 Suppl 1: S17-S27. doi: 10.1002/JPER.17-0095.
3. *Electron Microscopy. Methods and Protocols*. Edited by John Kuo. // USA, Totowa, New Jersey: Humana Press Inc., 2007, 608 p.
4. D'Amico F. A polychromatic staining method for epoxy embedded tissue: a new combination of methylene blue and basic fuchsin for light microscopy // *Biotech. Histochem.*, 2005, v.80, No 5-6, pp. 207-210.
5. Antonio Magán-Fernández, Francisco O'Valle, Francisco Abadía-Molina, Ricardo Muñoz, Patricia Puga-Guil, Francisco Mesa. Characterization and Comparison of Neutrophil Extracellular Traps in Gingival Samples of Periodontitis and Gingivitis: A Pilot Study *J Periodontal Res* 2019 Jun;54(3):218-224.

DETERMINING THE POSSIBILITIES OF APPLYING THE EUROPEAN EXPERIENCE OF TRANSPORT INFRASTRUCTURE REGULATION FOR THE CONDITIONS OF UKRAINE

Dmytriieva Oksana Illivna

PhD in Economics, associate professor

Kharkiv National Automobile and Highway University

Kharkiv, Ukraine

Introduction. Today, Ukraine is on the path of integration changes and reform of many sectors of the economy, among which the transport sector occupies an important place, as it has a significant impact on the development of other sectors of the economy. In addition, globalization and competition in the international arena require Ukraine to shift its direction in the direction of innovative development, which requires the government to make strategic decisions and carefully developed regulatory frameworks and programs. A comprehensive analysis of effective foreign experience with further implementation in the context of positive examples and taking into account undesirable mistakes can contribute to solving the problem of forming effective mechanisms of state regulation of innovative development of transport infrastructure.

The aim of the article is to explore the European experience of state regulation of innovative development of transport infrastructure.

Materials and methods. Due to the growing burden on existing transport systems combined with regular factors of insufficient funding for maintenance activities, the growing level of digitalization and the vulnerability of infrastructure to man-made disasters, in May 2017 the European Commission approved the Strategic Transport Research Program and Innovation (STRIA) as part of the Europe on the Move program [5-6], which highlights the main areas and priorities in R&D and priorities for competitive mobility. The order of strategic research in the field of transport and innovation, first of all, is connected with optimization of a life cycle of transport

innovations and their integrated effective use that will promote improvement of the existing and future infrastructure fund of transport system of Europe.

Results and discussion. The European experience of state regulation of the transport sector by countries with developed economic relations is given below. From the presented analysis it follows that transport is aimed primarily at instruments of indirect regulation through tariff policy, pricing policy, coordination of transport entities and facilities systems.

Netherlands. Preference is given to market regulatory mechanisms. Especially in the field of financing of urban transport through the implementation of the Concession for the provision of public transport services, leaving the state the right to determine the requirements and standards for transport service providers. This approach stimulates competition and the quality of transport services. In addition, the main task of the Competition Authority of the Netherlands is to combat the monopoly on the transport services market, to prevent the emergence of joint transport companies and cartels, to monitor tenders and the transparency of the concession procedure.

Germany. The basis of German transport law is the following codified acts: German Civil Code and German Commercial Code. The first document does not define transport as a separate object of regulation in terms of law, and the emergence of ownership of the vehicle is governed by the contract of sale. With regard to contracts of carriage and their classification, such regulations are contained in the German Trade Code. Thus, German transport legislation is characterized by the absence of a single codified act, while the basis is the above-mentioned regulations and special codes and laws.

France. State regulation is carried out at the federal level by such structures as the National Railway Society, the National Shipping Administration, and the High Council for Transport. Funding for the development of transport infrastructure is mainly provided by public-private partnerships.

Spain. State regulation of transport infrastructure is carried out by the Ministry of Transport, Mobility and Infrastructure. Establishment of Consortia is the prerogative of the state to coordinate and regulate.

Belgium. The government has created a special fund, which subsidizes the activities of urban passenger transport in full, while not allowing the use of funds from this fund for any other needs.

EU. The European Parliament and the European Council regulate the transport sector of the EU member states. The basic right of the regulatory document in the field of transport policy includes: the Treaty "On the Establishment of the European Economic Community", which sets out the provisions on the competence of states in the process of regulating their own transport policies. This concerns the prohibition of discrimination in transport within the EU, the application of uniform transport tariffs by transport agencies and transport conditions, the prohibition on the use of preferential transport tariffs for economic sectors. Normative acts, pan-European agreements and conventions unify legal relations in the EU member states, which creates the basis for the development of a common transport market.

In addition, the EU's common transport policy is based on the peculiarities of public administration, the level of market relations, the level of economic development, and most importantly to overcome the imbalance in the development of transport systems in general and their infrastructures in particular. In the EU countries, state regulation of transport infrastructure development is manifested through the implementation of strategic planning and tariff control. EU public policy is mainly aimed at creating a healthy competitive environment through the development and adoption of relevant regulations.

Analyzing the European transport sector, it should be noted that its innovative development is stimulated by the European Commission, which, recognizing the need for innovative solutions, including new technologies, infrastructure and organizational improvements, considering such solutions as a way to maintain global competitiveness, launched the Strategic Research Program in 2012. transport and innovation (STRIA) [1]. This program identifies areas where the EU must work with EU countries and stakeholders to radically change transport. Seven roadmaps describe how to speed up and ensure work in the short and long term. They cover priorities such as electrification, alternative fuels, vehicle design and construction,

connected and automated transport, infrastructure, network and traffic management systems, smart mobility and services [2]. Under the next long-term EU budget for 2021-2027, the Commission approved a budget of € 30.6 billion to support investment in European transport and infrastructure networks [3].

In terms of funding, all EU countries can be divided into two groups. The first group includes countries that receive funding for transport infrastructure development projects from European funds, subject to co-financing from the state budget of the recipient country (Poland, Hungary, Czech Republic). The second group consists of countries such as Italy, France, Germany, Spain, where the financing of road infrastructure development is carried out mainly through the tools of public-private partnership [4-6]. The study of legal norms of financing testifies to the multilateral nature and is regulated by the transport strategy of the country taking into account the general European tendencies in the transport sphere, peculiarities of domestic national legislation, as well as peculiarities of regional and local regulators.

Conclusions. What the public administration of the transport system has in common in the conditions of developed market relations and the economy, the formation of which is still at the stage of active development, is that the activities of transport enterprises are aimed at achieving the goal - maximum customer satisfaction. to achieve the purpose of transport enterprises.

REFERENCES:

1. European Commission, 2012 European Commission Research and innovation for Europe's future mobility-Developing a European transport-technology strategy COM, 2012 (2012), p. 501.
2. European Commission, COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT/ Towards clean, competitive and connected mobility: the contribution of Transport Research and Innovation to the Mobility package. <https://ec.europa.eu/transport/sites/transport/files/swd20170223-transportresearchandinnovationtomobilitypackage.pdf>

3. Chr. Bousmanne, Chr. Cheron, M. Jablonowska, E. de la Peña (2019). STRIA Roadmap 2019 – Transport infrastructure. - https://trimis.ec.europa.eu/sites/default/files/roadmaps/stria_roadmap_2019_-_infrastructure.pdf
4. Gkoumas, K., van Balen, M., Ortega Hortelano, A., Tsakalidis, A., Grosso, M., Haq, G., Pekár, F. Research and innovation in transport infrastructure - An assessment based on the Transport Research and Innovation Monitoring and Information System (TRIMIS), EUR 29829 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2019, ISBN 978-92-76-09539-2, doi:10.2760/065365, JRC117581.
5. European Commission (2017a), Commission staff working document — Towards clean, competitive and connected mobility: the contribution of transport research and innovation to the mobility package, SWD(2017) 223, Brussels.
6. European Commission (2017b), Europe on the move — An agenda for a socially fair transition towards clean, competitive and connected mobility for all, COM(2017) 0283 final, Brussels.

ASSESSMENT OF SELECTED MATERIALS OF BUCKWHEAT ON DUTY RESISTANCE

Gorodyska Olesia

assistant of Agrochemistry

Chemical and General Biological Disciplines Department

Podilskyi State Agrarian and Engineering University

Kumanska Yuliia

Candidate of Agricultural Sciences

assistant Professor at the Department of genetics

breeding and seed production

of Bila Tserkva National Agrarian University

Fedoruk Inna

Postgraduate Student, Department of Ecology

Quarantine and Plant Protection

Podilskyi State Agrarian and Engineering University

Kamianets-Podilskyi, Ukraine

Dubinskyi Artem

student of group A-421 of the department "Agronomy"

College of State Agrarian and Engineering University

Introduction. One of the most important tasks of modern buckwheat breeding is the source material creation with a high level of resistance to adverse environmental factors, in particular in conditions of global climate warming, its aridity. However, until recently, theoretical studies and buckwheat directed selection for drought tolerance have not been given due attention. Therefore, studying the existing gene pool from the world collection of buckwheat, identifying patterns in the formation and inheritance of signs of early maturity and drought tolerance, creating new selection-valuable material adapted to the Forest-Steppe conditions, is an urgent task of modern breeding, which was the focus of our research.

A. P. Lakhanov in his scientific paper “On the Assessment of Buckwheat Drought Resistance” (1992). He proved that the most accessible method for determining drought tolerance is the assessment of grains to germinate under physiological drought conditions. First of all, he determined the relationship between the concentration of the osmotic substance and the germination degree of seeds and discovered the genetic heterogeneity of the culture on this basis. A significant difference in the possibility of grains germinating in osmotic substances was found when the osmotic pressure of a sucrose solution was 10-12 atm. Modifications of this method are also known for many vegetable, grain and leguminous crops.

This method allows in laboratory conditions to quickly determine the relative drought tolerance of the studied hybrid material compared with the standard variety, to carry out preliminary calibration of combinations, significantly positively affects the reduction in the volume of breeding work and increases its efficiency.

Most varieties are populations in which one seed can germinate at a higher osmotic pressure, others at a lower one. Therefore, the larger the population of the first seed, the higher the percentage of their germination with an average concentration of os and vice versa.

A fairly high dependence ($r = 0.6-0.7$) of the ability of buckwheat seeds to germinate on an osmotic solution with other physiological signs of drought tolerance (electrolyte yield and water loss during withering) and the depression level of seed yield during drought has been practically proved.

Aim on the basis of using the collection of the world buckwheat gene pool to create a new source of breeding material on the basis of drought tolerance, adapted to the conditions of the southwestern Forest-steppe.

Materials and methods Field studies were carried out in the crop rotation of the Research Institute of Cereal Crops of the Podilskyi State Agrarian and Engineering University for the period 2018-2019.

Test bookmarks, material evaluation, analysis of plants, yield and grain quality were carried out in accordance with the generally accepted methods of state variety testing. The material was studied under conditions of screen insulation created using the

tetraploid form of buckwheat. The isolation technique was proposed by E. D. Nettevich and M. V. Fesenko and improved by A. S. Alekseeva.

The width of the screen strips was 10.8 m.

The standard in all nurseries is the Victoriia variety, which is listed in the Register of Plant Varieties of Ukraine.

The sowing method is wide-row with a row spacing of 45 cm, with an SKS-6-10 cluster seeder. Sowing was carried out on May 12-27.

Results and discussion The evaluation results of breeding material according to the method proposed and tested on the main grain crops make it possible to distribute parental forms and breeding material according to drought tolerance (P) (Fig. 1).

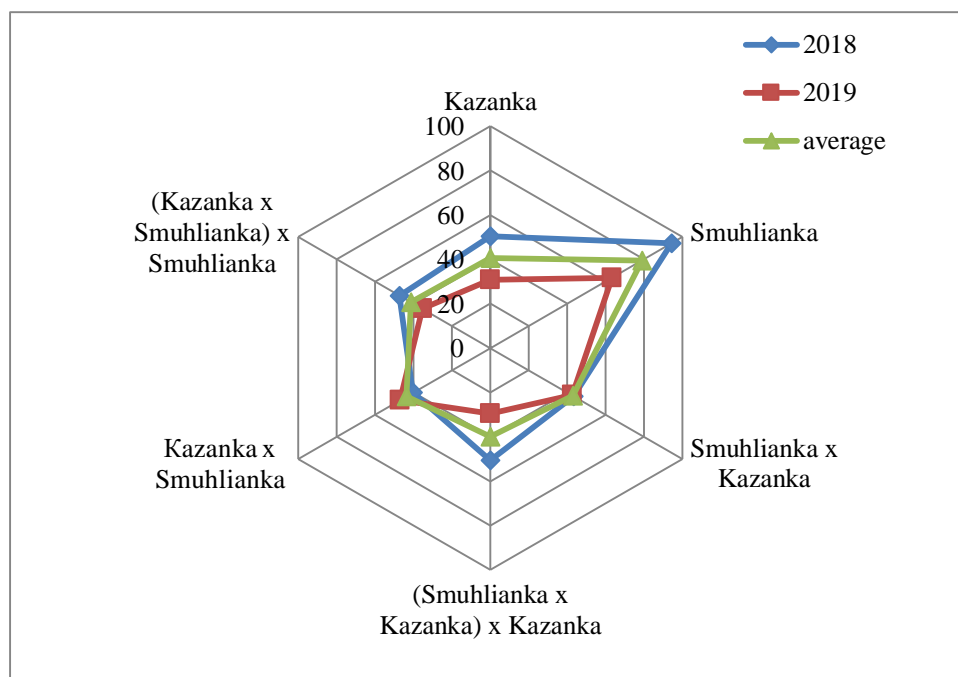

Fig. 1. Distribution of parental forms and numbers of hybrid origin by drought tolerance

Combinations Smuglianka × Kazanka and Kazanka × Smuglyanka over the research years had relatively high rates - 40.3-47%.

This is explained by the fact that the proportion of parental forms is 1/2 and this trait was controlled by the action of polymer genes of the Kazanka variety, which indicates its heterozygous condition in this variety (50.2-30.8%).

In hybrid combinations (Smuglianka “Kazanka”) Kazanka and (Kazanka “Smuglyanka”) Smuglyanka 2019 signs were controlled by the combined action of heterozygotes, hence the high drought tolerance of 50.5-47.3%.

Under the conditions of evaluating hybrid combinations of 2018, under the influence of adverse weather conditions, the recessive genes effect of the Smuglianka variety was manifested, as evidenced by the average values of this trait.

Hybrid combinations obtained from crossing varieties Skorostyhla 86 and Solianska, 2018 had high indices for this trait, and in 2019 in these combinations, recessive genes of the parent varieties appeared under the influence of weather conditions, as evidenced by average drought tolerance indicators. Hybrids (Skorostyhla 86 × Solyansk) × Solianska and (Solianska × Skorostyhla 86) × Skorostyhla 86 over the years of research had a significant variation from 27.1-95.3%. This is because the parental forms proportion in these hybrid combinations is $\frac{1}{3}$, that is, recessive genes of parental varieties had a significant impact on its manifestation.

Similar results were obtained when evaluating 2018 hybrid combinations. Hybrid combinations of Kazanka × Smuhlianka, (Kazanka × Smuhlianka) × Smuhlianka, (Skorostyhla 86 × Solianska) × Solianska, (Alyonushka × Veselka) × Veselka have the highest drought tolerance in comparison with the parent forms and the standard variety Victoria.

The rest of the studied hybrid combinations, although they exceed the standard variety Victoria for drought tolerance, however, they show lower indicators compared to the parental varieties selected from the collection of the buckwheat genus by this characteristic.

Conclusions. Провівши попередню оцінку селекційного матеріалу за ознакою посухостійкості, можна зробити такі висновки:

1. Similar results were obtained when evaluating 2018 hybrid combinations. Hybrid combinations of Kazanka × Smuhlianka, (Kazanka × Smuhlianka) × Smuhlianka, (Skorostyhla 86 × Solianska) × Solianska, (Alyonushka × Veselka) × Veselka have the highest drought tolerance in comparison with the parent forms and the standard variety Victoria. The rest of the studied hybrid combinations, although

they exceed the standard variety Victoria for drought tolerance, however, they show lower indicators compared to the parental varieties selected from the collection of the buckwheat genus by this characteristic.

2. As donors to create a new source material on the basis of drought resistance are varieties Skorostyhla 86, Smuglianka, Kazanka, Alyonushka, Veselka. Hybrids created on their basis have a clear character of manifestation of this sign irrespective of estimation methods.

UDC 330.341.1

**DEVELOPMENT FEATURES OF THE INNOVATION
ENTREPREUNERSHIP IN UKRAINE**

Honcharenko Iryna

PhD, docent

Kyiv National University of Technology and Design

Kyiv, Ukraine

Abstract. The given article reveal development features of the innovative entrepreneurship, identify the reasons that suppress innovative development of small business in Ukraine. The aim of the study is to determine development features of the innovative entrepreneurship in Ukraine in modern economic and political conditions.

Key words: innovative development, entrepreneurship, small business.

Introductions. Innovative changes design the internal energy of effective growth in the economic system, provide a synergistic effect, and underline conditions for the economic system transformation into a new quality. Economic growth, which is carried out on the basis of qualitative changes in the system of social production, due to the innovative entrepreneurship and investment, to be justifiably called development.

In Ukraine, there is a need to form a certain mechanism for the innovative entrepreneurship management, which will unite all the innovation process stages into an integrated whole and will determine letter and spirit of the state regulation process, as long as financial support and price formation, economic, legal and organizational aspects.

Results and discussion. Innovative activity of the country consists of innovative activity of the particular subjects of the innovative entrepreneurship. Moreover, innovative activity of a particular subject is measured by individual factors depending

on the activity nature. For the scientific sphere, the criteria of innovative activity is to be quantity of the produced scientific ideas; for investors it is to be investment cost in the innovation country economy; for a particular industry, innovation activity is measured by the number of the enterprises that have implemented world-class innovations, the number of new technologies, the amount of profit gained from the innovative products sale; for an individual entrepreneur it is to be the profit gained due to innovation introduction; for the population it is to be quality life improvement.

However, to determine these factors and to control them constantly in order to have a practical impact on the innovation development process, it is necessary to expand quantity of the parameters for the statistical observation and the business entities reported statistics list in terms of increasing and specifying of the information data on the innovation [1].

In Ukraine, in terms of economic activities, the largest share belongs to the processing industry, coke producing enterprises and refined products (32%) in particular, mechanical engineering (20%), chemical and petrochemical industry (19%), as well as metallurgical production and production of ready metal products (13%).

A share of innovatively active enterprises in Ivano-Frankivsk, Chernivtsi, Vinnytsia, Ternopil, Chernihiv, Kirovohrad, Mykolayiv regions and in the city of Kyiv is higher than the average one among the all regions in Ukraine.

In the countries with developed market economics, small business play a significant role in the scientific and technological potential creating. Small business in the United States and in the countries of the European Union provide more than a half of all implemented innovations. For example, in the United States, small and medium-sized enterprises make twenty five (25) times more innovations than the large ones; innovation rate development in the small businesses is a one third higher, in particular. The small business share in GDP of the United States, Italy, France, Japan and Germany exceeds 52%, and the quantity of the population engaged in small business in Italy and Japan reaches to 71%, in France and the United States the figure

is 57%. In the developed countries, approximately 27 times more innovations per cost unit are launched in the small and medium-sized businesses than in the large ones [3]. This sphere of the economy, in comparison with Ukraine, hasn't been developed rightfully, despite the world - renowned importance and potential of small business in the innovative entrepreneurship development and the economics as a whole.

Innovations are to guarantee production competitiveness and profitability, a scientific idea implementation into a real technological process, commercialization of the scientific research results.

Nowadays, commercialization of the scientific research results is the weakest link in a chain of the innovation entrepreneurship stages. The last explains the fact that together with the relatively stable activity of the scientific sector, the indicators of the innovative ideas implementation and innovative activity in general in the economy of Ukraine have a negative trend. Market movements for the better depend on the state policy, organizational along with functional government activities as for functioning maintenance of an integrated national innovation system [5].

One of the significant obstacles to the innovative entrepreneurship development of a small business is the problem of financial resources providing due to the significant risk inherent in innovation activity as a such.

Factual financial resources expenses, contributed into the innovation activity is evidenced by its small scale both in the country as a whole, and within a particular industry, region or group of enterprises or a business entity.

Small business has insignificant financial resources, therefore innovation activities fund deficit is even more acute in comparison with any other business entitis.

Undoubtedly, enterprises with higher incomes have much greater opportunities to finance investment and innovation projects and to direct funds on research and development and acquisition of new technologies. Strict restrictions that exist in our country for classifying enterprises as small business make it impossible for the last to finance innovative projects in the required volume.

Analysis of the state of the innovative entrepreneurship development in a small business sector in the domestic industry allows us to conclude that its level is

unsatisfactory, which does not meet current needs of the Ukrainian economy, and that the potential of small business remains unengaged in solving of the innovation process problems. In Ukraine current circumstances have developed due to the fact that small innovative entrepreneurship has not been the state policy object yet. Small businesses are not able to unlock their potential in the innovation process due to a number of reasons and limited participation in research and development, limited access to markets and technologies, lack of funds for innovation, lack of state support for small business innovation are among main factors.

However, in the leading economic development countries, small business structures play a key role in the commercialization of research results, is an integral part of the innovation process, an organizational form of active and effective cooperation with research structures conducting basic research and applied development, along with the production complex in commercialization of scientific developments and large-scale of innovation implementation issues.

Due to the high risk of the innovation activity, in such countries as the US, Germany, Canada, France, Japan small business state support programs exist to conduct scientific, research and development projects together with non-profit scientific organizations, in the commercial use of scientific products produced by funding programs, in the transformation of a scientific idea into an industrial product, in the development of new technologies, in the promotion of these innovations into the market [4].

In Ukraine small innovative business is on the stage of its formation, it is long behind developed countries, and it has slow tendencies to improve economic activity, it does not meet the needs of forming a holistic national innovation system. Due to a number of objective and subjective reasons, small innovative business is focused mainly on trade, brokerage and various services provision. Small innovative entrepreneurship potential remains unengaged in the depressed regions development urgent problems solving.

Current state and negative trends in the innovative entrepreneurship field are a consequence of a clear innovation policy absence as well as a holistic innovation

system in the country, which on the principles of consistency, complexity and manageability will unite the organizational structure, financial, economic and legal mechanisms of innovative entrepreneurship managing, will define and implement strategic and tactical tasks of innovative entrepreneurship [7].

Conclusions. Thus, the following conclusion is to be made on the research results:

1) for an objective assessment of small innovative entrepreneurship development it is necessary to introduce statistical observations and to monitor innovation activity by all enterprises in terms of all sectors of the economy for all types of economic activity;

2) norms and legal regulations are required to be developed and implemented in order to establish an ability of legal entities as well as individuals to carry out and maintain innovative activities either in the context of domestic or foreign inventions;

3) to solve the problem of small innovative enterprises financial support it is necessary to implement an effective financial and credit mechanism as soon as possible, which will take into account its specifics, interests of the state, provide for the possibility of government programs to repay bank interest on loans with the participation of large enterprises and any other sources of funding.

REFERENCES:

1. Bondarenko A.M. Shlyakhy aktyvizatsiyi innovatsiynoyi diyal'nosti pidpryyemstv / A.M. Bondarenko // Molodyy vchenyy: nauk. zhurnal, seriya: Ekonomichni nauky: Vydavnychyy dim «Hel'vetyka», Kherson. – 2015. – Vyp. 2(17). – S. 113-116.
2. Halazyuk N.M. Innovatsiyna diyal'nist' v Ukrayini: problemy ta shlyakhy yiyi aktyvizatsiyi / N. M. Halazyuk // Upravlinnya innovatsiynym protsesom v Ukrayini: nalahodzhennya vzayemodiyi mizh uchasykamy : tezy dopovidey V Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi, MIPU-2014, 22-23 travnya 2014 r. – L'viv : Vydavnytstvo L'vivs'koyi politekhniky, 2014. – S. 16-17.
3. 3. Karpov V.I. Innovatsiynnyy potentsial Ukrayiny ta krayin YES (porivnyal'nyy analiz). / V.I. Karpov, O.O. Saverchenko, L.F. Radziyevs'ka, I.YU. Yehorov. – K.: UkrINTEI, NDI statystyky, 2012. – 42 s.

4. Kryuchkova I.V. Bazovi peredumovy formuvannya innovatsiyno-investytsiynoyi modeli rozvytku v Ukrayini. / I.V. Kryuchkova. // Tezy dopovidey V Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi «Innovatsiyna model' ta stratehiya ekonomichnoho rozvytku». – K.: Instytut ekonomichnoho prohnozuvannya NAN Ukrayiny, 2014. – 148 s.
5. Naukova ta innovatsiyna diyal'nist' v Ukrayini : stat. zb. / [vidp. za vypusk I.V.Kalachova] – K. : Derzhavnyy komitet statystyky Ukrayiny, — 2017. — 347 s.
6. Pavlenko I. A. Kontseptual'ni polozhennya innovatsiynoho rozvytku vitchyznyanoyi ekonomiky / I. A. Pavlenko // Innovatsiyno – investytsiyna model' rozvytku natsional'noyi ekonomiky: materialy III Mizhnar. nauk.-prakt. konf., m. Donets'k / Nats. Akademiya nauk Ukrayiny, Donets. Nats.. un-t ekonomiky i torhivli im. M. Tuhana-Baranovs'koho, in.-t ekonomiky promyslovosti; red. kol.:Shubin O.O. [ta in.]. – Donets'k: DonNUET im. M.Tuhana-Baranovs'koho, 2014. – 365 s. – S. 356 – 360.
7. Stan, perspektyvy rozvytku innovatsiynykh protsesiv v Ukrayini ta mozhlyvosti yikh vplyvu na formuvannya VVP [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu do resursu: <http://www.vlasnasprava.info.htm>.

**THE UNDERSTANDING DIFFERENCES BETWEEN STUDENTS
AS A WAY TO EFFECTIVE LEARNING AND SCHOOL
COMMUNICATION SELECTED ISSUES**

Marzec-Jóźwicka Magdalena

dr hab., Assistant Professor

Faculty of Humanities

The John Paul II Catholic University of Lublin, Poland

Annotation: In this article I present results of my scientific research about the main differences between students which teachers should include in their work. My attention is directed to: the students' sensorimotor system, types of intelligence, learning styles, types of students temperament and interests.

Key-words: differences, school education, types of intelligence, learning styles, interests, types of temperament, school communication, individualization.

Introductions. Each student is different. Sounds trivial? It is obvious? In the education system needs of students who differ in many individual characteristics, develop in different ways, at different speeds, have different abilities and limitations are rarely respected. Instead, their level of development and skills are related to patterns that are supposedly selected according to age by educational specialists. It is disturbing that this process begins already in the period of extraordinary development of the child, when it changes practically from day to day, absorbs new information and learns useful skills in life, i.e. at the age of several years. Those pupils who do not develop in a harmonious way are usually considered problematic or dysfunctional. The system of education is structured in such a way that it is the student who is to adapt to school requirements. Do reformers of education or teachers themselves pay attention to what students like, what they are interested in and what they are afraid or what kind of activities are they willing to take, and what are they afraid to try? Do talk to students about how they would like their education to look

like? Formulating these questions, I immediately answer in my mind and come to the sad conclusion that I would not want to go back to school as a student.

But how students see themselves and the education system? Their well-being in this situation is well summarized in a fragment Corinne's poem: "We must live as/ if we were the same./ And yet we are so different" [1, p. 247]. What does this mean for the system and teachers? First of all, the skills of communication with different students are important, secondly - in lessons and at school all pupils should feel good, thirdly - in the education system there should be a place for every student. And it is not about him surviving at school, but about school becoming a place of his real development: intellectual, physical and emotional. The basis of teenagers well-being and high results in education is undoubtedly the right communication. It forms the basis of the entire didactic and educational process, makes its participants happy, raises the level of life and school satisfaction, ensures mental balance. As Janina Janowska wrote, "promotes the construction of significant mutual relationships, contributing to personal happiness and development, and thus the mental health of all persons involved" [2, p. 70].

Taking into account the differences between students in the didactic and educational process is one of the main tasks of modern education. Unfortunately, most schools still operate as if all pupils were identical [3, p. 345]. Meanwhile, elements differentiating people have always been the objects of interests of philosophers, thinkers, theoreticians and historians of education and psychologists. Plato emphasized the role of behavior and abilities as sources of individual differences, which can be influenced by a properly conducted upbringing process [4, pp. 56-73]. Aristotle recognized that the differences between people are influenced by physical and psychological features, which he describes as "inborn deposits that make people behave differently" [5, pp. 80-84]. The fifteenth-century Spanish education theoretician Jan Ludwik Vives pointed out that there are differences between students in their ability to observe, combine details into a whole and work pace [6, p. 228-231]. Descartes stated that the talents of individual students should be developed by

appropriately stimulating them to be active in the course of acquiring knowledge, e.g. by directing their thinking and reasoning [7].

John F. Herbart believed that students differ not only in their interests, but in the level of perception and understanding of content, the speed of associating facts, and how to acquire knowledge and develop skills [8]. John Dewey, a representative of progressivism, argued that without taking into account the differences between students - visible in the areas of cognitive capabilities, interests, needs, experiences, commitment - it is not possible to mobilize them, actively integrate them in the teaching and in the upbringing process [9]. Helen Parkhurst, the creator of the student individual work system, thought that differences between students prevented mass teaching. Therefore, those who assimilated knowledge in accordance with its education system, called the Dalton Plan, worked independently on tasks developed especially for them in accordance with their needs [10]. Such thinking is close to the meaning of the process of individualizing education [11].

Krystyna Kuligowska, a contemporary Polish educator, has classified individual differences between students, taking into account the goals, process and results of education, as well as talents and interests. She distinguished six groups of differences: 1) differences in knowledge, skills and experience; 2) differences in the course of cognitive activities, especially in terms of perception and thinking; 3) differences in student interests; 4) differences in relation to work and learning motivation; 5) differences in health and the properties of thought processes, and 6) differences in environmental conditions (the impact of family home on learning motivation, home working conditions, satisfying the student's basic psychological needs by parents) [11, pp. 22-24]. The knowledge about them is obligatory in planning, implementing and evaluating the didactic and educational process.

Selected differences between students: review. Many factors related to their psyche influence differences in acquiring knowledge and improving the skills of young people. The pupils differ significantly from each other. Their development is uneven. There are so-called individual features that significantly affect the development of cognitive and emotional processes. These include: the intelligence, special abilities,

sensorimotor systems, interests, the level of activity, the initial knowledge, attitudes and views, the level of aspiration and a internal motivation, and even ways of acquiring the knowledge. When working with students who are so different from each other, it is worth remembering about words of Rita Dunn, an American didactic theoretician. She said: "When a student does not learn as we teach, we must teach him as he does" [12, p. 30].

In planning the education process, it is important to recognize the student's sensorimotor system. Some learn by watching, others by listening, and others prefer learning by doing physical activity. Proposing didactic materials to pupils who correspond to the proper cognitive channel translates into the effectiveness of their work. The discovery of the learning system is difficult because it is conditioned by a combination of many factors, e.g. the way information is absorbed, organized and processed, as well as the conditions important for the effective assimilation and storage of data (including environment, lighting, temperature, workplace, needs) emotional, social needs). Recognition of the sensorimotor learning system has an impact on the selection of teaching methods and the formulation of messages and tasks that will allow young people to acquire knowledge and develop subject skills in the most optimal way possible.

In the work of a teacher, it is also extremely important to know the type of student intelligence. The educator who noted that the proper recognition of the type of intelligence influences the choice of appropriate teaching methods was Howard Gardner, a professor of pedagogy at Harvard. In 1983 he developed the theory of multiple intelligences. He distinguished several types of the intelligence (and thus related and complementary paths of developing skills): 1) logical-mathematical, 2) linguistic, 3) natural, 4) musical, 5) spatial, 6) bodily-kinesthetic, 7) intrapersonal and 8) interpersonal intelligence. He argued that people have all kinds of intelligence, but they are developed to varying degrees. Their inclusion in the education process contributes to recognizing the strengths and weaknesses of students. Teachers can create tasks that take into account the natural predisposition of pupils, and thus enable them to achieve better results. Every intelligence, as Gardner pointed out, triggers

some kind of information provided from inside or outside, e.g. in persons representing language intelligence there is noticeable sensitivity to phonological features of the language. The only intelligence recognition method a teacher can use is to observe individual students [13].

Students also differ in how they learn. It is psychologically and socially determined. It turns out that each person has certain personality traits that affect his actions. Krzysztof Kruszewski, Polish pedagogue, believes that a particularly important type of the property, important for learning outcomes, is the level of reactivity associated with the strength of the nervous system. There are students, so-called reactive, who react too strongly to any distracting factors (a workplace, presumed consequences of completing or failing to perform a task, emotions, a time), focusing more on them than on the substantive effects of their work, and therefore slower, which does not mean worse, they solve problems. In opposition to them, there are units clearly focused on solving the task, less susceptible to external and internal interference, not requiring the preparation of a special place for work. The method of acquiring knowledge also determines the environment (school and out-of-school), which influences the process of communication of students with school interaction partners, i.e. teacher and peers, and social behavior, such as competition and cooperation [14, pp. 109-144].

Students also differ in the way they mentally process information already obtained, which is referred to in the teaching theory as a learning style. A style is an indicator of the way a person learns. Learning styles were described in detail by American educator Bernice McCarthy who indicated four types of students: 1) imaginative, 2) analytical, 3) common sense and 4) dynamic. The first type of mentees has a specific perception of information and reflective processing. Such students like to learn while talking to others, referring their opinions to their experiences. Therefore, it is difficult for them to find themselves in lessons that lack cooperation and the opportunity to share experiences. In turn, analytical students perceive informations abstractly and reflectively process it. They like to think sequentially, in an orderly manner, they need details related to a given issue, which the teacher provides them. Common sense

students are actively processing the information they have obtained. They are pragmatic and like to know why they are learning. They are looking for a direct application of knowledge acquired at school and skills improved during lessons. Dynamic students, on the other hand, are specific and active, they like practical learning, experimenting, and are fascinated by everything new [15, pp. 47-51].

When organizing the education process, it is also worth remembering about different types of student temperament [16, pp. 108-113]. Phlegmatics, distinguished by high self-control, calm, self-controlled, able to observe the situations from the side, acting slowly and reluctantly entering into relationships with classmates, will work differently. Sanguine - joyful, open and sociable but emotional - they like to lead groups, take responsibility for team projects, lead others, act actively and make decisions quickly. Melancholics, in turn, are willing to reflect, insecure, even oversensitive about themselves. Sometimes such students are referred to as "artistic souls": they write, paint and music. Choleric-minded students, on the other hand, tend to be angry and aggressive, raising fear not only among peers. They like to take challenges and decisions, they are happy to lead others. However, it is difficult for them to find themselves in a situation where someone has a different opinion than they do. They also have difficulties in accepting criticism, even if it is constructive [17].

In the classification of human temperaments, there are also introverts and extroverts, favored - as noted by Julian Piotr Sawiński - in the school environment due to their social disposition, positive attitude towards others and the developed skill of teamwork [18, p. 109]. Research confirms that it is much harder for teachers to work with introverts who are clearly self-centered and shy away from their peers [19, pp. 64-66].

The last feature that distinguishes students, which is worth mentioning, are interests, defined as preferences, passions, sympathies for something, interest in something. The role of students' interests in the course of his formal and informal education is enormous. Interests means the attention, the curiosity, the motivation, the focus, the care, pursuit and even the goal orientation [20, p. 869]. Interests show not only

emotional factors (the joy that gives the opportunity to develop interests - the desire to succeed - the ability to do what you like), but also cognitive (the opportunity to approach the unknown - the desire to acquire the knowledge - curiosity arising in connection with the learning).

The process of awakening interests should take place in several stages. The first is the emergence of questions that trigger cognitive activity and general curiosity. In the second phase, there is a selection of problems related to a given area of interest (a second person may participate as an advisor), taking actions to seek answers to the questions posed. In this phase, there is also personal satisfaction of the interested party related to learning new information. In the next phase, known as the awakening of "hunger for knowledge", the interested person himself finds problems and poses questions that force him to further cognitive activity [21, pp. 146-147].

When working with students, the teacher can use their permanent interests, e.g. historical, IT or philosophical, as well as temporary interests, expressed in the fact that at a given moment (e.g. on a fashion wave) the student is more willing to deal with specific content or themes.

Student interests are never definitively shaped. Therefore, the teacher can develop or suppress them. If he/she wants to use the interests in the learning of pupils, he should find a place for them in the didactic process he conducts. At the same time, he should not submit to what he/ she teaches only to students' preferences. The task of the pedagogue is also to arouse them interests in the curriculum. It is, as Włodarski emphasized, that "evoking a sufficiently strong interest should always precede the actual teaching process" [22, p. 67]. If students' interests in what they teach decreases, the teacher should rethink his/ her behavior. It may be then necessary to modify his/ her working methods, evaluation techniques, and ways of implementing the program issues.

Summary. In one class there are students with different types of the intelligence, learning styles, ways of acquiring the knowledge, sensorimotor systems and interests. Awareness of these differences greatly facilitates the organization of the teaching process, which is why - as Włodarski emphasized - it is important that the teacher

doesn't stop at merely finding or recognizing these, but "by individualizing the impacts and using available organizational and teaching measures, he creates optimal conditions for every student corresponding to its development capabilities" [23, p. 57]. Psychologists also call for this, regretting that individual traits that differentiate students are often more clearly opposed to the education system. "On one side - as Czesław S. Nosal wrote - we have a large variety of preferences, styles and abilities, while on the other side the education system is dominated by arbitrariness, mass scale and pattern" [24, p. 475]. Meanwhile, teachers should be sensitized to individual differences between students, and thus feel obliged to transfer knowledge (choice of content and methods) so that different students become its recipients.

Students have the right to be different. Applying the same forms of work or types of the achievement control to different students, requiring them to acquire the knowledge and improve skills in the same way, to respond to different school situations in the same way, is absurd and harmful because it can cause frustration. Identifying the needs of students and attempting to adapt the learning process to them is simply a manifestation of pedagogical humanism.

On the other hand, the lack of the recognition of differences between students and not taking them into account in teaching results in the fact that the school is still called "the sieve that loses diamonds" [25, p. 14]. It is important for young people to have - as far as possible and willingness from the teacher - the conditions created for it for individual development.

Finally, it is worth remembering that students also differ in their approach to school success, which can be measured by: a different level of knowledge and subject skills, a different assessment or a different degree of internal satisfaction. Its achievement, however, should be realistic, which largely allows you to see, accept and take into account the differences between students in the didactic and educational process.

BIBLIOGRAPHY:

1. Ripp P. Learn with passion. How to make learning a fascinating journey: monograph – translated by E. Manthey, W. Musiał – Slupsk 2017.
2. Janowska J. Self-updating in theory and practice of teacher education: monograph – Lublin 1998.
3. Dryden G., J. Vos J. A revolution in learning: monograph – translated by B. Józwiak – Poznan 2003.
4. Plato, A state with the addition of seven books of rights: monograph – translated by W. Witwicki – Warsaw 1958.
5. Aristotle, Politics: monograph – ed. by L. Piotrowicz – Wroclaw 1953.
6. Sources for the history of education and pedagogical thought: monograph – Warszawa 1965.
7. Descartes R., Dissertation about the method: monograph – translated by T. Żeleński-Boy – Warsaw 2004.
8. Herbart J. F. Pedagogical writings: monograph – ed. by B. Nawroczyński – Wroclaw 1967.
9. Dewey J. A selection of pedagogical writings: monograph – Wroclaw 1967.
10. Parkhurst H. Education according to the Dalton Plan: monograph – translated by Z. Umińska – Warsaw 1928.
11. Marzec-Józwicka M. Individualization of literary education in high school. A task model: monograph – Lublin 2018.
12. Kuligowska K. Problems of individualization of teaching: monograph – Warsaw 1975.
13. Dunn R. Strategies for Educating Diverse Learners: monograph – Fastback 384, Phi Delta Kappa Educational Foundation – Bloomington 1995.
14. Gardner H. Multiple intelligences: monograph – translated by A. Jankowski - Warsaw 2012.
15. Kruszewski K. About teaching and learning at school [in:] The art of teaching. Teacher's activities: monograph – ed. by K. Kruszewski – Warsaw 2004.

16. McCarthy B., A Tale of Your Learners: 4MAT's Learning Styles – "Educational Leadership" 1997 – no. 54 (6) – pp. 47-51.
17. Sawiński J. P. How to use knowledge of a student's temperament in education? [in:] Ways to activate students in the 21st century school. Questions, reflections, good advice. Teachers' guide: monograph – Warsaw 2014 – pp. 108-113.
18. Littauer F. A personality plus. How to understand others by understanding yourself?: monograph – translated by M. Klecka – Warsaw 2000.
19. Sawiński J. P. How to use knowledge of a student's temperament in education? [in:] Ways to activate students in the 21st century school. Questions, reflections, good advice. Teachers' guide: monograph – Warsaw 2014 – pp. 108-113.
20. Lacko M., Bartkiewicz-Lacko A. Can an introvert at school be himself? – „Dyrektor Szkoły” 2012 – no. 1 – pp. 64-66.
21. Reber A. S., Reber E. S. A dictionary of Psychology – ed. by I. Kurcz, K. Skarżyńska – Warsaw 2008.
22. Klasińska B. Shaping students' interests as a challenge of contemporary and future education – „Zeszyty Naukowe Małopolskiej Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Tarnowie” 2011 – no. 1 – pp. 139-149.
23. Włodarski Z. Psychological regularities of learning and teaching: monograph – Warsaw 1974.
24. Nosal Cz. S. Individual differences in learning and thinking styles – „Przegląd Psychologiczny” 2000 – no. 4 – pp. 469-480.
25. Spionek H. Psychological analysis of school difficulties and failures: monograph – Warsaw 1970.

STATE MARKET REGULATION AND REGIONAL INTEGRATION

Stovolos Nadiya

PhD, Associate Professor

Sumy National Agricultural University, Ukraine

Annotation: The main topic considered is the importance of state regulation of market relations and its role in ensuring in the normal functioning of any modern economic system. Regulation of regional markets involves the impact of management entities on the object in order to achieve pre-planned goals. The main objectives of managing regional markets are to ensure the balance of markets in the region, meet the needs of the population, and ensure the economic efficiency of the development of the region.

Keywords: market, state regulation, region, interaction, economy

The acute problem in the present of our state is its role in the economic system. There is also a serious problem – the development of our own market and the expansion of the economy.

In all economic systems, the state regulates the economy. Such regulation in a modern market economy is carried out on a much smaller scale than in the administrative command system. Nevertheless, here the economic role of the state is quite big.

For a long time there have been arguing about the role of the state and government in the economy. Until the present century, the prevailing opinion was that the less the government “rules”, the better for both: for the government and for the economy. However, prominent economists and politicians assigned different roles to the state. A. Smith called government “the night watchman of capitalism” [1], while T. Jefferson saw it as a trustee of public interest [2]. Unusual

definition “the Constable in anarchy” gave T. Cariyle [3]. Opinions vary, but the role remains important.

State regulation plays a supporting role. It is based on the principle of “necessity”: only in those areas where market regulators are ineffective for various reasons, state regulation is permissible and appropriate. Of course, the ideas of various economists and politicians about exactly which processes can be regulated by the state and which – by the market do not coincide.

Thus, the state plays an important role in ensuring the normal functioning of any modern economic system. The state throughout the history of its existence, along with the tasks of maintaining order, legality, and organizing national defense, performed certain functions in the economic sphere. The role of state regulation is especially growing in the context of the economic crisis. World experience has shown that a way out of the crisis is possible only with strict centralization of state power and non-trivial measures to ensure economic growth. So it was with the Western European countries in the postwar period, and with Latin American (Chile, Argentina, Brazil) more recently.

The equilibrium in the economic system, which is established on the basis of market self-adjustment of the economy, may be accompanied by high unemployment or excessive inflation. Since inflation and unemployment are most painful during periods of economic crisis, policies aimed at macroeconomic stabilization can be defined as government activities to smooth out industrial cycles.

Administrative regulatory instruments in developed countries with market economies are used on a small scale. Their scope is mainly limited to environmental protection and the creation of the minimum living conditions for relatively poorly socially protected layers of the population. However, in critical situations, their role increases significantly for example during a war, a critical situation in the economy.

An independent complex instrument of state regulation of the economy is the public sector in the economy. The highest form of state regulation of the economy is state economic programming, encompassing numerous goals and the entire set of tools for state regulation of the economy.

The public sector is a complex of economic facilities, wholly or partially owned by central and local government bodies.

A significant part of the public sector is infrastructure facilities, most of which are unprofitable. The other part is state-owned enterprises in the raw materials and energy sectors, where large investments are required but the capital turnover is slow. The profitability of state-owned firms is generally lower than that of private firms. Part of the public sector is about equity holdings of mixed public-private companies.

The existence in sectors of a market economy of sectors that are guided in their activities by principles slightly different from those of private firms allows the use of the public sector to solve national economic problems and increase the profitability of private enterprises.

The regulation of regional markets implies the impact of management entities on the object in order to achieve pre-planned goals. The main goals of managing regional markets are to ensure the balance of markets in the region, to satisfy the needs of the population, and to ensure the economic efficiency of the development of the region.

The regional market is a system of cooperated subjects of the sphere of circulation of the region, which acts in various organizational forms and provides trade, economic and financial ties between producers and consumers.

The market environment is the study of current changes in production and the sale of an individual product (group of goods) in the region.

Depending on the conditions and characteristics of regional markets, the number of factors affecting market conditions can vary greatly. All factors are divided into controlled and uncontrolled. Controlled are in the competence of the leadership of the region. For example the definition of product mix, regulation of production, pricing policy (especially for energy), sales policy, choice of regional development strategy, information policy. Uncontrolled factors are not determined by the authorities, but they affect the decisions made and the development of the region.

The state of the situation in the region can be quantified: indicators of the production sector — state orders, size of investments, level of employment. The indicators of

interregional and foreign economic relations are the volume of exports and imports, the volume of freight traffic. Indicators of monetary circulation are the Central Bank rates, currencies, interest rates.

The main characteristic of the commodity market environment is the degree of balance of supply and demand, which is manifested in market prices, tendencies in the sale of goods and the speed of capital turnover. Based on all these indicators, it will be possible to diagnose the type of market conditions.

The functioning and development of the regional economic complex is not isolated, but interconnected by other regions, by the outside world. Relations with these regions are commercial and economic.

Interregional economic relations are a system of economic relations and interests of regions that develop in the process of social production. These relations are due to the social division of labor, the specification and distribution of production by territory, including depending on natural and geographical conditions and sources of raw materials, developed infrastructure, and the degree of provision of quality labor resources.

Interregional relations are represented at the following main levels:

- at the level of individual enterprises, organizations, firms, citizens engaged in external regional economic operations;
- at the level of production complexes, individual industries and intersectoral complexes;
- at the regional level.

The main forms of these interregional economic ties are material exchange of production results, mutually beneficial reproduction of individual works and services by the regions, development of interregional tourism, coordinated regulation of tax, credit, demographic spheres and joint implementation of pricing policies.

Another form of interaction is the joint implementation work of a production and non-production nature of enterprises in several regions.

Thanks to these forms, whole systems of interaction are formed and the functioning of the national and world economies is carried out. Therefore, the breakdown of these

ties weakens the production potential, the competitive ability of the economy, leads to a drop in production, depression.

In modern conditions, the role of the external economic factor in the development of the economy of the country as a whole and of individual regions in particular is sharply reviving.

So, today in interregional relations direct contacts are established with large financial institutions in order to attract investors to the regions. The process of improving interregional economic ties is taking place and new organizational forms of economic cooperation are appearing. The most important form is economic integration, expressed in the interaction of enterprises and organizations of various regions.

REFERENCES

1. Smith A. Research on the nature and causes of the wealth of peoples. – M., 2007. – (Series: Anthology of Economic Thought) – 960 p. – ISBN 978-5-699-18389-0.
2. Merrill D. Peterson, «Jefferson, Thomas»; American National Biography Online, February 2000.
3. Idem. Thomas Cariyle: A History of His Life in London, 1834–81. L., 1884.

УДК 621.325.5

НОВІ КОМПОНЕНТИ І РІШЕННЯ ДЛЯ БЕЗПРОВІДНИХ КОМУНІКАЦІЙ ЦИФРОВОГО БУДИНКУ

Андрєєва Олена Вікторівна

к.т.н., с.н.с, доцент

Національний технічний

університет України

м.Київ, Україна

Анотація. Останнім часом тенденції розвитку охоронних систем пов'язані з активним використанням безпроводних модулів. При будь-яких рівних умовах безпроводні модулі не поступаються своїм кабельним аналогам щодо якості та технічним можливостям, мають ряд інших переваг (наприклад, встановлення без порушення інтер'єру). Ефективність роботи охоронної системи у цифровому будинку напряму залежить від вдалого вибору компонентів при реалізації каналів збору даних. Саме вибір компонентів та варіантів їх поєднання для сумісної роботи гарантують надійне функціонування охоронної системи. При цьому необхідно мати чіткі критерії щодо напрямків вибору, які визначаються особливостями та задачами охоронної системи (вони різні). В роботі показані найбільш цікаві розробки світових лідерів для реалізації безпроводних рішень у цифрових будинках, а також перспективи розвитку і поширення гібридних охоронних систем.

Ключові слова: цифровий будинок; охоронні системи; безпроводний зв'язок; GSM-модулі; інтерфейси.

Ідея передавання даних без фізичних ліній зв'язку не є новою і існує майже 100 років, але безпроводні технології в охоронних системах почали активно використовувати приблизно 10 років тому.

Застосування безпроводних технологій зв'язку в охоронних системах може надати такі переваги, як:

- економія на фізичних лініях зв'язку;
- простота встановлення модулів та їх налаштування;
- незалежність від наявності джерел живлення обладнання (модулів) за рахунок використання батарейного живлення, яке зараз напрацьовує термін 4 роки;
- надійність роботи за рахунок захисних нових засобів від навмисно задіяних зовнішніх перешкод.

Безпроводні охоронні системи у чистому вигляді (тобто коли задіяні тільки безпроводні лінії збору даних) застосовують в основному для охорони квартир, компактних приватних будинків або офісів. Саме тут вони набули певної популярності, оскільки розгортання та налаштування каналів збору даних не потребує порушувати цілісність інтер'єру. Світовий ринок електронних компонентів пропонує безліч готових проектів «під ключ» для охорони різних об'єктів, в тому числі приватних будинків в рамках реалізації функцій цифрового будинку. Але слід розуміти, що охоронна система стає найбільш привабливою з точки зору надійності, якщо вона являє собою оригінальному розробку (тобто не є стандартним набором певних компонентів, які зібрані в систему і пропонується однією із відомих компаній). Це означає, що найбільш прийнятним варіантом за критерієм надійність/ціна сьогодні стає, так звана, гібридна охоронна система.

Гібридність у побудові системи означає вдале поєднання переваг різних технологій (наприклад, провідних і безпроводних для побудови каналів збору даних від датчиків-сповіщувачів). Саме в такій системі простіше реалізувати нові нестандартні рішення для виконання охоронних функцій, таких як: приховане відеоспостереження; сигналізації; безпроводні канали збору даних; управління виконуючими пристроями; різні варіанти живлення компонентів тощо. В гібридних варіантах провідні та безпроводні технології доповнюють одна одну. Зазвичай безпроводні рішення додаються до основних провідних.

Переваги застосування модулів XBee Wi-Fi. Основною проблемою Wi-Fi з'єднань на сьогодні є обмежений радіус дії (для надійного з'єднання зазвичай це лише сотні метрів). Але в реальних системах цього не завжди достатньо. Гібридний варіант побудови системи з модулями XBee Wi-Fi дозволяє поєднувати переваги бездротових рішень локальних мереж та Інтернету. З'єднання по типу моста «UART<->Wi-Fi» може значно розширити географію встановлення надійного зв'язку.

Переваги застосування нової мікросхеми UADP. Світовий лідер в галузі інформаційних технологій Компанія Cisco пропонує втілювати в охоронні системи свій новий цікавий продукт - мікросхему UADP (Unified Access Datarplane). Розробка мікросхеми зайняла майже 10 років и коштувала компанії більш як 150 млн. доларів.

Мікросхема UADP здатна забезпечити безшовну інтеграцію провідних і безпроводних мереж. UADP виконує кодування і декодування за протоколом DTLS зі швидкістю передавання даних. При цьому забезпечується багаторівневе якісне обслуговування (QoS) безпроводного трафіку з високим ступенем деталізації (Port/AP, Radio, SSID, Client). Завдяки цьому стає можливим одержати у безпроводній мережі таку ж високу швидкість, якість обслуговування, яка на сьогодні досягається у традиційних провідних мережах.

Переваги застосування безпроводного роутера TP-LinkArcher AX6000 з підтримкою Wi-Fi 6 (802.11ax) і провідним портом 2.5 Гбіт/с. Роутер є цікавим брендом, який зайняв третє місце у тогорічному опитуванні iXBT Brand 2019. Анонсовано 4 моделі роутерів та один безпроводний адаптер з підтримкою Wi-Fi 6 (802.11ax). Роутер забезпечує швидкість підключення до 1148 Мбіт/с у діапазоні 2,4 ГГц та швидкість до 4804 Мбіт/с у діапазоні 5 ГГц (маркетингові показники).

Роутер цікавий також своєю провідною частиною. В гібридних системах це надає ряд очікуваних переваг. Порт WAN для підключення до інтернету підтримує швидкість 2,5 Гбіт/с, а для пристроїв локальної мережі має одразу 8 гігабітних портів. Також роутер обладнаний двома портами USB 3.0 (формати

Type A та Type C) для підключення накопичувачів. Працює пристрій на потужній сучасній платформі з 4-ядерним процесором Broadcom і має збільшений об'єм оперативної пам'яті.

Переваги застосування вбудованих GSM-модулів. Тенденції розвитку охоронних систем тісно пов'язані з рівнем застосування вбудованих GSM-модулів. Передавання тривожних повідомлень сьогодні стає все менш залежним від радіусу дії радіозв'язку. Одержувач повідомлень може перебувати у будь-якій точці планети, хоча зрозуміло, що радіозв'язок зазвичай має певний радіус дії. Сьогодні інтервал часу від моменту відправки повідомлення та його одержання адресатом не перевищує однієї хвилини. Цей відрізок часу є цілком достатнім для роботи охоронної системи. Ціна вбудованих GSM-модулів сьогодні не є високою, у тому числі для малобюджетних проектів. GSM-рішення визнані економічними також з точки зору потужності, яка споживається модемом у режимі очікування подій (режим чергування).

Особливої уваги заслуговують сьогодні

GSM-модулі M660 та M680 (від NeoWay Technology). Новий GSM/CPRS – модуль SIM800H порівняно з попередніми моделями має більше функцій при зменшених габаритах (компанія SIMCom Wireless Solutions). Маленькі розміри (менше звичайної SIM-карти) та великі можливості має найменший у світі GSM-модуль WS6318 (продукція Sierra Wireless). В модулях забезпечені: висока чутливість; автоматичне зниження споживання до 1,3 мА; працездатність при -40... +80°C; декодування і генерація DTMF; простий у застосуванні TCP/IP – стек; розширений набір AT-команд.

Родина Air Prime включає декілька серій GSM-модулів другого, третього та четвертого покоління (2G; 3G; 4G) різноманітного призначення та конструктивного виконання. Модулі серії Q24 і Q26, а також модеми Fastract і Integra одержали високу оцінку у розробників охоронних систем. Найбільш цікавими визнані фахівцями модулі серії WS, а саме мініатюрні WISMO218 та WISMO228 (ціна приблизно \$30). Модулі мають повноцінну реалізацію TCP/IP

– стек; підтримують обмін по послідовному інтерфейсу UART; мають 11 ліній вводу/виводу загального призначення та інші цікаві параметри.

Особливості побудови і перспективи використання Mesh-мереж.

Розробники обладнання для цифрових будинків особливу увагу приділяють Mesh-мережам. Модулі (у межах однієї системи) здатні швидко поєднуватися завдяки безпроводному зв'язку і роздавати Wi-Fi на великі відстані. За допомогою Mesh-топології (комірчастий варіант побудови) можна організувати локальні (LAN) або для міста (MAN) - мережі. Такі мережі легко інтегруються у глобальні мережі (WAN). Це варіанти самоорганізації мережі. Підключений новий модуль мережа бачить і надає йому потрібну конфігурацію. В одну мережу можна поєднати до 10 модулів. Втрата одного модуля не порушує роботи мережі. Приваблює простота налаштування, висока продуктивність та масштабованість покриття. Кожен з модулів може стати маршрутизатором. Модулі мають вигідні габаритні показники, надійні характеристики і сучасний дизайн. У подальшому всі безпроводні мережеві пристрої будуть забезпечуватися можливістю їх поєднання у комірчасту WiFi-мережу.

Певні перспективи використання можна очікувати від Mesh-системи TP-Link E4 (базова Mesh-система від виробника). Можна організувати Wi-Fi мережу на частотах 5 ГГц та 2,4 ГГц зі швидкостями 867 Мбіт/с і 300 Мбіт/с відповідно. У цьому варіанті (на відміну від попередніх) присутній LAN-порт з обмеженням по швидкості 100 Мбіт/с. Створена таким чином Mesh-WiFi-система буде мати ряд переваг і безшовний Wi-Fi. За допомогою Mesh-системи можна створювати безшовну Wi-Fi-мережу великих розмірів. Налаштування можливе завдяки додатку з мобільного пристрою. Фірмовий додаток від розробника-IEEE802.11 (Wi-Fi).

Висновки. Сучасні охоронні системи (і взагалі цифрові будинки) являють собою полігон для апробації нових комп'ютерних технологій. В першу чергу це стосується нових технологій зв'язку. Вибір компонентів дуже великий. Орієнтуватися у світі новинок сьогодні важко. Головні гравці на ринку електронних компонентів сьогодні не тільки конкурують між собою, але й для

підвищення статусу поєднують свої зусилля з метою захоплення основних сегментів світового ринку. ІТ-гіганти США пропонують власні рішення проблем цифрового будинку, інвестують перспективні напрямки розвитку інтелектуальних рішень для реалізації бездротового зв'язку.

Google має намір втілювати у цифрові будинки власні гаджети. Таким чином Google намагається випередити на ринку такі відомі компанії, як Apple, Samsung та Amazon. Продукція відомої фірми Nest для цифрового будинку мала ряд переваг перед головними гравцями Apple і Samsung. Зараз Nest належить Google, але назва і рейтинг залишилися. Всі датчики цієї компанії, а також камери спостереження, розумні замки і вимикачі мають схожий оригінальний дизайн і працюють через мобільний додаток.

На завершення слід відмітити наступне:

- при виборі оптимальних рішень для побудови каналів збору даних (безпроводних комунікацій, камер спостереження і засобів живлення компонентів) сьогодні доцільно орієнтуватися на гібридні варіанти рішення багатьох проблем цифрового будинку;
- безпроводні модулі і Mesh-мережі в системах цифрового будинку матимуть незаперечні переваги.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.

1. Лучшие системы «Умный дом» 2020 года:[Електронний ресурс]-Режим доступу: <https://viboroved.ru/rejting/luchshie-sistemy-umnyj-dom>.
2. Беспроводные GSM-сигнализации:[Електронний ресурс]-Режим доступу: <https://secur.ua/gsm-signalizatsii>.
3. O.V. Andrieieva. Hybrid options in the construction of security systems and the implementation of the digital home functions. <https://vottp-2018-konf>.

УДК 34.05

**ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ
ПОВ'ЯЗАНИХ З ДОМАШНІМ НАСИЛЬСТВОМ**

Бараненко Дмитро Володимирович

канд. юрид. наук, доцент

м. Миколаїв, Україна

Національний університет кораблебудування

імені адмірала Макарова

Анотація: Встановлено, які дії відносять до домашнього насильства. Зазначено, що досі не існує ідеальної системи захисту людини від сімейного насильства. Акцентована увага на стан домашнього насильства у світі. Розглянуті шляхи вирішення проблеми домашнього насильства на вітчизняному та міжнародному рівні. Вказано на проблему заходів запобігання домашнього насильства.

Ключові слова: домашнє насильство, протидія, жертва домашнього насильства, сімейні злочини, гендер.

Недоторканність приватного життя, забезпечення права на повагу сімейного життя, на повагу особистого життя і кореспонденції особи – все це гарантує можливість особи забезпечити відокремлення інформації щодо себе [1]. Проте, що робити коли людина за ширмою «приватного життя» маскує власні злочини?

Яскравим прикладом виступають злочини пов'язані з домашнім насильством, від яких і досі страждають люди в усьому світі. В українському законодавстві домашнє насильство визначається як діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних

відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [2].

Всім відомий факт, що в більшості випадків жертвами домашнього насильства становляться жінки. При цьому, це не залежить від країни, національності чи статусу у соціумі.

Відповідно до статистики Організації економічного співробітництва та розвитку за 2019 рік, не існує в світі законодавчого механізму, який би повністю захищав жінок від домашнього насильства, а в деяких державах це взагалі не визначається злочином (Екваторіальна Гвінея, Росія) [3]. Для того, щоб побачити ситуацію серед інших країн, звертаємось до даних Організації економічного співробітництва та розвитку за 2019 рік [3] (таб.1):

Таблиця 1

Стан домашнього насильства у деяких країнах

Країна/Показник	Ступінь законодавчого захисту від домашнього насильства	Відсоток жінок віком 15-49 років, які виправдовують застосування насильства у сім'ї в окремих випадках	Відсоток жінок, які хоча б раз у житті зазнавали фізичного та/або сексуального насильства в сім'ї
Федеративна Республіка Німеччина	25%	19,26%	22%
Об'єднане Королівство Великої Британії й Північної Ірландії	25%	10,2%	29%
Королівство Норвегія	75%	9,9%	27%
Сполучені Штати Америки	50%	11%	35,6%
Пакистан	50%	42,2%	85%
Україна	25%	2,9%	13,2%

У Німеччині один з найважливіших заходів Акта про захист від актів насильства та домагання за цивільним законодавством – це наказ «не підходити». Він надає можливість цивільному суду на основі заяви особи, яка

отримала ушкодження, зазнавала погроз або переслідувань, заборонити кривдникові: заходити до помешкання жертви; знаходитися на певній відстані від будинку жертви; намагатися знаходитись у місцях, які зазвичай відвідує жертва; наближатися до жертви; ініціювати контакт з жертвою, зокрема, через засоби спілкування на відстані [4]. Дані заходи спрямовані на забезпечення захисту фізичного та психічного стану жертви аби остання змогла і надалі жити не маючи страху за власне життя. Потрібно відзначити, що законодавство Німеччини надає право жертві звернутися з проханням про виключне користування спільним помешканням протягом принаймні шести місяців. Це застосовується навіть якщо договір оренди оформлений не на ім'я жертви [4]. Розрахований термін має на меті дати можливість жертві проживати без агресора і вирішити питання щодо подальшого проживання в тому чи іншому житлі. І так реалізується змога особи проживати в спільному помешканні без будь-якого натиску особи, яка вчинила дії пов'язанні з домашнім насильством щодо неї.

Жертви домашнього насильства можуть заявити в поліцію протягом трьох місяців. Проте, якщо ж правоохоронців викликали на місце скоєння злочину, то потреба писати заяву є непотрібним, так як справа буде порушена без прохання постраждалого [5]. Все це є наслідком того, що найчастіше жертви бояться або соромляться звертатися до поліції з подібною заявою. Тому держава в такий спосіб гарантує захист для жертв домашнього насильства.

Велика Британія створила спеціальні відділи поліції по боротьбі з домашнім насильством, що були створені у кожному районному поліцейському відділку. Поліцейські, які прибули на виклик, пов'язаний із домашнім насильством, залежно від серйозності агресії та необхідності з точки зору безпеки, можуть затримати особу, яка вчинила насильство в сім'ї, навіть без прохання жертви сімейного насилля. При цьому, за наявності підстав, може бути порушена кримінальна справа навіть без згоди жертви [4]. Як і в Німеччині, проблема звернень жертв до поліції спровокувало те, що організація захисту жертв

сімейного насильства відбувається без згоди останніх. Це є одним із ключових аспектів захисту жертв домашнього насильства від зовнішніх факторів.

У порівнянні з іншими країнами Норвегія характеризується насамперед піклуванням та увагою до жертв домашнього насильства. Відповідно до чинного законодавства на відповідний орган муніципальної влади покладається обов'язок надати жертві домашнього насильства (незалежно від статі) безкоштовний тимчасовий притулок (або інше місце проживання), забезпечити доступ до цілодобової телефонної гарячої лінії з метою порад та консультацій, а у робочий час – правову та психологічну допомогу, зв'язок із соціальними та іншими службами, розробку персонального плану реабілітації (виходячи з першочергових потреб потерпілої особи). Окреме ставлення гарантується для неповнолітніх жертв (ураховуючи їх вік) [4]. Отже, Норвегія в своїй системі захисту від домашнього насильства акцентує увагу на заходи, що спрямовані на реабілітацію жертв, тим самим забезпечуючи їх цілковиту адаптацію з соціумом.

США також не оминула проблема домашнього насильства, саме тому там практикується створення та використання нової посади у відділеннях поліції. Передбачається, що особа, котра перебуває на цій посаді, займається виключно проблемами домашнього насильства, для чого у неї є всі потрібні владні повноваження з профілактики та запобігання домашній тиранії, зокрема використання надзвичайного «тимчасового обмежувального припису». Зазначений припис видається на період 24-ох годин у разі скоєння насильства чи існування серйозної загрози у скоєнні насильства, загрози життю, здоров'ю чи добробуту людини. Також цей припис гарантує безпеку особі до одержання судового охоронного ордеру [6]. Створення цієї посади дає можливість державі діяти не лише коли були вчинені злочини, а й встановлює ряд превентивних заходів задля запобіганню домашнього насильства. В свою чергу це понизить ризик вчинених злочинів й захистить особу від можливого домашнього насильства.

У 2018 році світовий економічний форум назвав Пакистан другою найгіршою країною щодо гендерної рівності із 149 країн світу [6]. Злочини пов'язані з домашнім насильством щодо жінок, змусили Пакистан зайнятися створенням окремої судової системи, що повинна охопити понад тисячу судів із розгляду справ щодо насильства над жінками. Планується більше однієї тисячі судів, які будуть розглядати справи щодо гендерного насильства по всій країні. [6]. Створення спеціальної судової системи лише підтверджує складну ситуацію щодо злочинів пов'язаних з домашнім насильством. З урахуванням фактів, потрібно відзначити, що держава повинна створити механізми для запобігання подібних злочинів.

Українське законодавство з початку 2019 року визначає домашнє насильство кримінальним злочином. Закон «Про запобігання та протидію домашньому насильству» був ухвалений ще в 2017 році, проте остаточно він набув чинності тільки у січні 2019 року. Закон передбачає створення спеціального реєстру. Реєстр – це автоматизована інформаційно-телекомунікаційна система, призначена для збирання, реєстрації, накопичення, зберігання, адаптування, зміни, поновлення, використання, поширення (розповсюдження, реалізації, передання), знеособлення і знищення визначених Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» даних про випадки домашнього насильства та насильства за ознакою статі [7]. Створення цього реєстру надасть можливість скласти картину про масштаб проблеми домашнього насильства в Україні, що може дати поштовх для реального забезпечення захисту від домашнього насильства.

Отже, чимало країн ведуть боротьбу з злочинами пов'язаними з домашнім насильством. Важливу роль відіграють недержавні організації, які в свою чергу надають підтримку жертвам і створюють різноманітні реабілітаційні програми та проводять політику популяризації ненасильницької поведінки серед населення. Відзначаємо, що більшість заходів спрямовані саме на ліквідацію наслідків домашнього насильства, а не на їх запобігання. Вважаємо, що це є головною причиною того, що домашнє насильство досі має такий масштабний

характер. Створення механізмів для попередження злочинів пов'язаних з домашнім насильством зменшить кількість жертв і буде гарантувати захист не лише жертв цих злочинів, а й осіб, які могли стати жертвами. Міжнародна спільнота повинна реалізувати усі заходи безпеки та захисту для того, щоб домашнє насильство перестало бути таким звичним для нас явищем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 04.11.1950 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
2. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 № 2229-VIII [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>
3. Організація економічного співробітництва та розвитку [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.oecd.org/>
4. Баранова О. В. Світові тенденції протидії сімейному насильству [Електронний ресурс] / О. В. Баранова. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: file:///D:/Vlduvs_2016_1_18.pdf.
5. Будник О. Злочин і кара: чому в Європі сімейне насильство під табу Злочин і кара: чому в Європі сімейне насильство під табу [Електронний ресурс] / О. Будник – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2360665-zlocin-i-kara-comu-v-evropi-simejne-nasilstvo-pid-tabu.html>.
6. Акімов М. Правове регулювання запобігання та протидії домашньому насильству в деяких державах Європи [Електронний ресурс] / М. Акімов. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: http://napu.com.ua/wp-content/uploads/2019/09/VERSTKA_NOVELU_ZAKONODAVSTVA-1.pdf.
7. Бондаренко О. С. Єдиний державний реєстр випадків домашнього насильства та насильства за ознаками раси: оцінка ефективності [Електронний ресурс] / О. С. Бондаренко, Я. В. Верещака – Режим доступу до ресурсу: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/77554/1/Bondarenko_domashne_nasilstvo_reestr.pdf

УДК 656.078.12

**ОСНОВЫ ОЦЕНКИ ТРАНСПОРТА ЗАТВЕРДЕВАЮЩИХ
ЖИДКОСТЕЙ ПРОМЫШЛЕННО-АГРАРНОГО КОМПЛЕКСА
ПРИ НАЛИЧИИ МОРСКИХ ПЕРЕВОЗОК**

Берестовой А. М.

д. т. н., проф.

каф. «Автомобильный транспорт» ГВУЗ «ПГТУ»

Зинченко С. Г.

к. э. н., доц. каф.

«Управление персоналом и экономика труда» МИ МАУП.

Хлестова О. А.

к. т. н., доц., зав. каф.

«Охрана труда и защита окружающей среды» ГВУЗ «ПГТУ»

Берестовой И. О.

к. т. н., доц., каф.

«Эксплуатация судовых энергетических установок» АМИ НУ «ОМА»

Аннотация. В статье рассмотрены основы оценки транспорта затвердевающих жидкостей промышленно-аграрного комплекса при осуществлении морских перевозок.

Для постановки и формулирования решаемой задачи эффективного функционирования транспорта затвердевающих жидкостей (ТЗЖ), а также разработки метода ее достижения предложен алгоритм, предполагающий применение научного аппарата при исследовании операций

Определено, что управляющим механизмом в системе транспорта затвердевающих жидкостей являются договорные обязательства на коммерческой основе между производителем, транспортом и потребителем затвердевающей жидкости и основными составляющими субъектами.

В ходе данного исследования выявлены отличительные особенности при перевозках ТЗЖ, показано применение научного метода к задачам управления системой ТЗЖ, предполагающего, в первую очередь, создание операционных моделей ТЗЖ в целом, а затем экспериментирование на уровне объектов и процессов.

Ключевые слова: оценка, транспорт, затвердевающая жидкость, промышленно-аграрный комплекс, морские перевозки.

Современное развитие атомной энергетики, оборонной и космической техники, авиации, химии, цветной и черной металлургии в области создания сверхлегких и сверхпрочных материалов, сельского хозяйства в области применения удобрений для повышения урожайности и защиты от вредителей растений сельскохозяйственных культур, всех видов транспорта, медицины, дорожного и гражданского строительства в области появления новых стройматериалов, пищевой и других видов промышленности и техники привело к увеличению объемов транспортировки специфических грузов – веществ с температурой плавления-затвердевания свыше 50⁰С.

К ним относят: серу природную, натрий металлический, каменноугольный пек, нафталин, желтый фосфор, аммиачную селитру, капролактан, канифоль живичную, сульфанола, битум, латексы, фталевый ангидрид, парафин, ортофосфорную кислоту, многие синтетические и природные смолы, а также ряд других подобных веществ.

Они производятся и потребляются, как правило, в жидком виде, а транспортироваться некоторые из них могут в любом агрегатном состоянии, например: жидкое, навалом, порошок, гранулы, коллоидное, штучное, затаренное. Как правило, эти вещества при переводе их в состояние, необходимое производителю и потребителю для транспортировки и хранения, обладают повышенными: вредным воздействием на окружающую среду, затратами энергетических, человеческих и природных ресурсов.

Такие грузы – вещества, по установившейся на транспорте, а также и в

промышленности терминологии, названы «затвердевающими жидкостями» [1, 2].

Впервые, в отечественной практике, этот термин появился в 1965 году при создании термо-цистерны для транспортировки в жидком виде серы [1].

На рис. 1 приведена семантическая схема возможных основных вариантов системы транспорта затвердевающих жидкостей промышленно- аграрного комплекса при наличии морских перевозок.

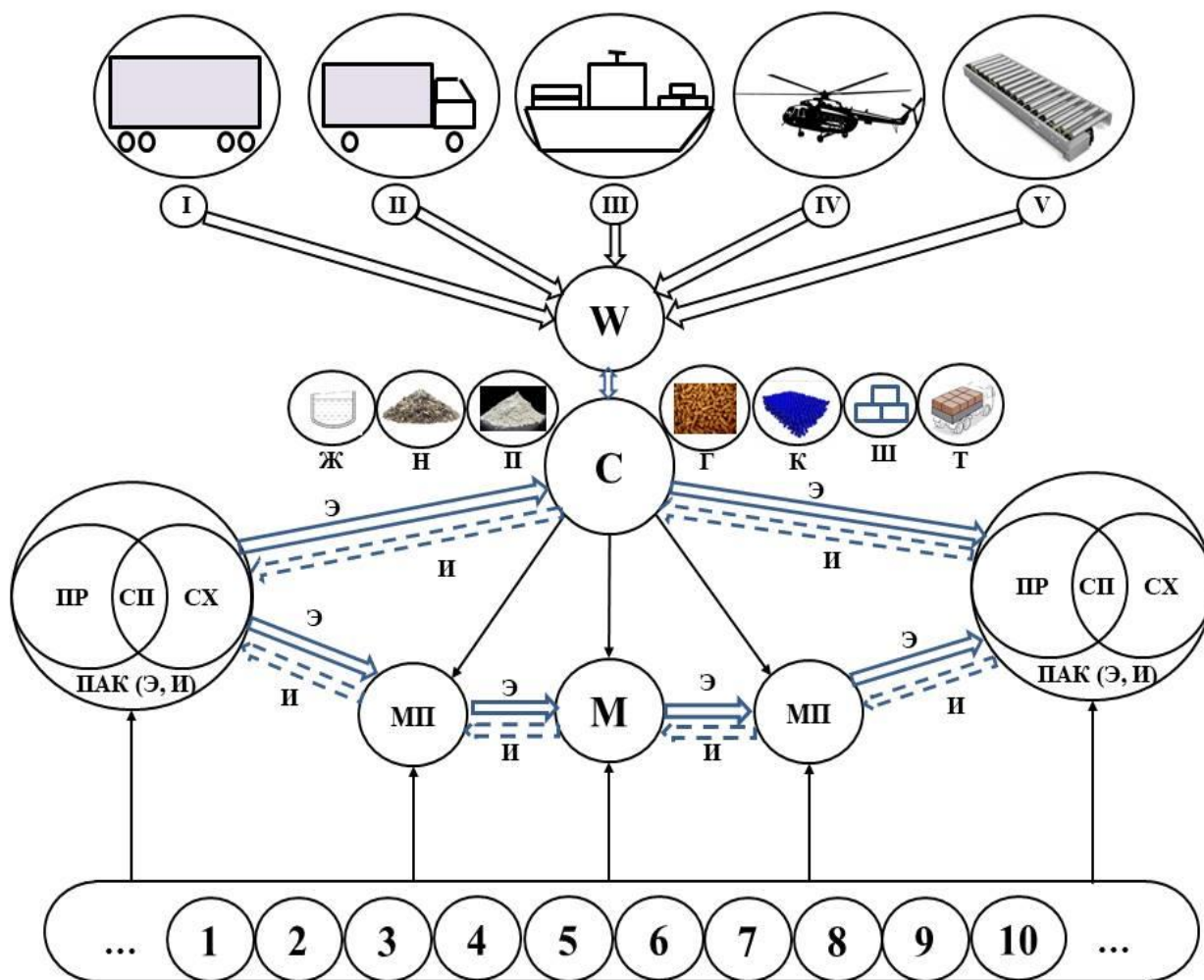

Рис. 1. Семантическая схема основных вариантов транспорта

затвердевающей жидкости и их оценки на многокритериальной основе в промышленно-аграрном комплексе при наличии морских перевозок

Условные обозначения: W – виды транспорта: I – железнодорожный, II – автомобильный, III – водный, IV – воздушный, V – зафиксированный (трубопроводный, конвейерный и т. п.); С – способы транспортировки (состояние груза): Ж – жидкость, Н – навалом, П – порошок, Г – гранулы, К –

коллоидное, Ш – штучное, Т – затаренное; *виды производства*: ПР – промышленность, СХ – сельское хозяйство (аграрное производство), СП – совместное производство (ПР и СХ), ПАК – промышленно-аграрный комплекс; Э – экспорт, И – импорт, М – транспортировка морем, МП – морской порт; *виды оценочных показателей эффектометрики*: 1 – экономический, 2 – социальный, 3 – экологический, 4 – функциональный (надежность), 5 – энергетический, 6 – производительный, 7 – временной, 8 – трудозатратный, 9 – информационный, 10 – весовой, ... – другие показатели эффектометрики.

Для постановки и формулирования решаемой задачи эффективного функционирования транспорта затвердевающих жидкостей, а также разработки метода ее достижения предлагается алгоритм, предполагающий применение научного аппарата при исследовании операций [3].

Предположим, что существует затвердевающая жидкость ($Жз$), которую необходимо транспортировать ($Тж$) между её производителем ($Пр$) и потребителем ($Пт$), с наименьшими экономическими затратами ($Пэi$), при сохранении: требуемой её температуры ($T_{жзi}^0$), соответствующего агрегатного состояния ($Ажзi$), а также ее качества и количества. При транспортировке жидкость является техногенно опасной и значительно энергопотребляемой.

Также существует несколько вариантов ($Вi$) транспортировки жидкости ($Жз$) в зависимости от: конструкции используемого транспортного средства ($Тс$) агрегатного состояния груза ($Ажзi$), климатологических показателей окружающей среды, дальности перевозки и других условий.

В каждом варианте, при их реализации, достигаются соответствующие результаты ($Оi$). При рассмотрении проблемы обозначим результаты: $О1$ – у сложившегося варианта транспорта затвердевающих жидкостей, $О2$ – у стратегического, более эффективного.

Цель исследования: разработать методику выбора стратегического варианта транспорта затвердевающих жидкостей ($Жз$), который обеспечивает их транспортировку с наименьшими экономическими затратами ($Пэti$), минимальным воздействием транспорта затвердевающих жидкостей на

окружающую среду (Voc_i) и минимальным энергопотреблением (Ээн_i) в процессе всего периода транспортировки затвердевающей жидкости, при условии:

$$\{Пэм1, Voc1, \text{Ээн}1\} > \{Пэм2, Voc2, \text{Ээн}2\} \rightarrow \min, \quad (1)$$

где индекс 1 означает существующий вариант, а 2 – стратегический.

Причины, которые могут усложнить данную задачу:

- задача возникает не перед отдельным субъектом, а перед целой их группой: производство, транспорт, потребление, их объекты и процессы, связанные с затвердевающей жидкостью;
- изменение температуры и агрегатного состояния жидкости влияет на эффективность варианта и параметры объектов и процессов системы ТЗЖ;
- число рассматриваемых вариантов более двух.
- целей может быть несколько, а сами цели несовместимы. При этом число целей зависит от количества участвующих субъектов в системе ТЗЖ, а их совместимость зависит от поставленных субъектами условий (требований);
- желание и способности каждого субъекта существенно влияют на результативность выбранного варианта.

Кроме того, на принятое решение по определенному варианту транспорта затвердевающих жидкостей могут оказывать влияние не участвующие в ТЗЖ субъекты, в том числе: внутригосударственные и международные интересы, климатические факторы, общественное мнение и т.п.

Управляющим механизмом в системе транспорта затвердевающих жидкостей являются договорные обязательства на коммерческой основе между производителем, транспортом и потребителем затвердевающей жидкости и основными составляющими субъектами [4].

Основой для составления договорного обязательства являются положения, представленные лицом принимающим решение (ЛПР), которое исследовало и разработало общую структуру объектов и процессов системы ТЗЖ. В качестве ЛПР может выступать как отдельный эксперт, так и группа.

Опишем условия функционирования системы ТЗЖ.

Для записи в математической форме, условий функционирования определенного варианта системы ТЗЖ при обслуживании материального потока затвердевающей жидкости можно воспользоваться выражением [5]:

$$R - R_i \geq 0 \text{ и } \rightarrow \max, \quad (2)$$

где R , R_i – соответственно, запланированный и минимально достижимый объём работ в стоимостном выражении в определённом i -м варианте транспорта затвердевающих жидкостей.

За величину запланированного объема работ (R) принимаем объём работ сложившийся в существующей системе транспорта при условиях:

- количество () транспортируемой жидкости на всех этапах – постоянно ($P = Const$);

- затраты энергетических ресурсов: планируемые ($Энпл$) и минимальнодостижимые ($Эни$) – не равны:

$$Энпл - Эни > 0; \quad (3)$$

- экологические затраты: $Экпл$ – планируемые и $Эки$ – минимально достижимые, также не равны:

$$Экпл - Эки > 0; \quad (4)$$

- фактическое время доставки ($Tфд$) жидкости от производителя к потребителю меньше или равно договорному ($Tдд$):

$$Tфд \leq Tдд. \quad (5)$$

Модель распределения числа работ x , их видов r -их и k -х объектов (процессов) между i -ми участниками (производителем, транспортом и потребителем жидкости) в СТЗЖ можно описать следующим выражением, минимизирующем суммарные расходы R^* [5]:

$$R^* = \min_{x_{ikr}} \sum_{ikr} x_{ikr} C_{ikr}; \quad (6)$$

при условиях:

$$x_{ikr} \geq 0; \quad (7)$$

$$\sum_i x_{ikr} \leq q_{ir}; \quad (8)$$

$$\sum_k x_i kr = P_{ir}; \quad (9)$$

где $x_i kr$ – запланированное в системе ТЗЖ число работ (x) для i -го участника с их видами (r) на k -х объектах (процессах);

$Cikr$ – стоимость работы r -го вида, на k -м объекте, у i -го участника;

q_{ir} – возможности для выполнения объема работ у i -го участника;

P_{ir} – суммарный запланированный объем работ в системе ТЗЖ.

Условие (7) требует возможности выполнения определенного объема работ у i -го участника системы ТЗЖ, а условие (8) требует соответствия возможной производительности работ у i -го участника, запланированной для него в системе. Равенство (9) учитывает необходимость выполнения запланированного объема работ i -ми участниками.

Распределение объемов и видов работ осуществляется на компромиссной основе.

Задачи (7)-(9) относятся к классу многокритериальных задач [5], поэтому для их решения целесообразно использование методов с участием лица принимающего решение [6].

Цели каждого субъекта договорных обязательств базируются на общей цели ТЗЖ, которая имеет многокритериальную и многопараметрическую основу разработанную ЛПР.

Основными обобщающими взаимосвязанными критериями каждого варианта системы ТЗЖ являются относящиеся на 1 тонну транспортируемой жидкости: минимум приведенных экономических затрат, минимум затрат времени на транспортировку жидкости, минимальное вредное воздействие ТЗЖ на окружающую среду, минимальное энергопотребление.

Основными аспектами системы ТЗЖ, на которые может непосредственно влиять ЛПР, т.е. управляемые переменные (x_i) системы: температурные режимы (T_m °C) и агрегатное состояние транспортируемой жидкости ($A_{ж}$), параметры ($П_{об}$) используемых транспортных объектов и процессов ($П_{пц}$), продолжительность транспортировки по времени ($t_{тп}$).

Диапазон изменения значений переменных (ограничения или условия) находится в пределах:

- температурные режимы жидкости: Max – температура налива (T_{nl}), хранения (T_{xp}), слива (T_{cl}); Min – допустимая наименьшая температура агрегатного состояния (T_{ac}), но не ниже температуры внешней окружающей среды (T_{oc});
- агрегатные состояния груза: жидкое, твёрдое и другие;
- параметры используемых транспортных объектов ($\Pi_{об}$) и процессов ($\Pi_{пц}$) находятся в пределах, регламентируемых соответствующими нормами, расчётами, допусками, характеристиками;
- продолжительность времени транспортировки (t_{mp}), регламентируется дальностью и скоростью перевозки на магистральном транспорте, а также продолжительностью транспортно-технологических операций у производителей и потребителей затвердевающей жидкости.

Неуправляемые переменные (Y_i) влияющие на результаты возможных вариантов:

- температура (T_{oc}) и климатологические характеристики (направление и скорость ветра, влажность воздуха и т.п.) внешней среды для соответствующего региона эксплуатации ($T_{oc} = -50\text{ °C}, \dots, +50\text{ °C}$);
- случайные аспекты процесса транспортировки, влияющие на увеличение времени транспортировки ($+\Delta t_{mp}$);
- значения надежности ($K_{\text{гт}}$) транспортных объектов, особенно их систем обогрева и теплоограждения;
- квалификация персонала, обеспечивающего транспортный процесс ($K_{\text{прс}}$) и качество управления ($K_{\text{упр}}$) процессом.

Операционная модель транспорта затвердевающих жидкостей может быть представлена в виде уравнения [4]:

$$U = f(x_i, y_i), \quad (10)$$

где U – значение критерия, отражающего качество функционирования ТЗЖ;

f – функция, задающая соотношения между U , x_i и y_i ;

x_i – управляемые переменные;

y_i – не управляемые переменные и постоянные, но влияющие на U .

Отметим, что необходим системный подход к исследованию, учитывающему как можно большее число объектов и операций в системе ТЗЖ, с учетом взаимодействий, не учтенных в сложившейся практике: интеграции в международные системы, потребности в финансах и кадрах всех участников системы и др. на базе [7].

Задачи, рассматриваемые в системе ТЗЖ, с точки зрения теории принятия решений, носят детерминированный характер, т.к. каждый выбранный вариант приводит к единственному результату [8].

Для определения управляемости системы ТЗЖ и перечня управляемых и неуправляемых задач, необходимо детально знать систему. Поэтому, описание системы следует начинать с «нуля» и строить полное и точное описание операций системы, детально изучить ее и выяснить существо возникающих в ней задач [9, 10].

Выводы. В ходе данного исследования выявлены отличительные особенности при перевозках ТЗЖ, показано применение научного метода к задачам управления системой ТЗЖ, предполагающего, в первую очередь, создание операционных моделей ТЗЖ в целом, а затем экспериментирование на уровне объектов и процессов.

Стратегическое развитие системы ТЗЖ представляет собой решение вопросов рациональной структуры ее объектов и процессов, обеспечивающее наилучшим образом транспортирование затвердевающей жидкости с получением максимальной полезности.

Критерий, применяемый при решении таких задач, должен представлять собой предел максимизации ожидаемой полезности.

Поскольку исследование системы транспорта затвердевающих жидкостей является целью улучшения качества ее функционирования, то результаты исследований должны быть внедрены и оценены.

ЛИТЕРАТУРА

1. Авт. свид. 167519 СССР, МПК В61d, кл.20с.9. Железнодорожная цистерна для транспортировки затвердевающих жидкостей. // Берестовой А.М., Беспалов Г.А., Ивченко Г.С. и др. (СССР). – № 869482/27-11; Заявл. 09.12.63. Бюл. № 2, 11.11.65. – 2 с.
2. Берестовой А.М. Совершенствование транспорта затвердевающих жидкостей: Дисс.канд.техн.наук. // Ленинград, ЛИИЖТ. – 1980. – 178 с.
3. Р. Акоф, М. Сосиени. Основы исследования операций. // Перевод с англ., М.: Мир, 1971. – 534 с.
4. Плужников К.И. Транспортное экспедирование: Учеб. // М.: Рос-Консульт, 1999. – 576 с.
5. Смехов А.А. Маркетинговые модели транспортного рынка. // М.: Транспорт, 1998. – 120 с.
6. Вопросы анализа и процедуры принятия решений. // Сборник переводов. Под редакцией И.Ф.Шахова. – М.: Мир, 1976. – 232 с.
7. Вельможин А.В., Гудков В.А., Миротин Л.Б. Теория транспортных процессов и систем. // М.: Транспорт, 1998. – 167 с.
8. Брайловский Н.О., Грановский Б.И. Моделирование транспортных систем. // М.: Транспорт, 1978. – 125 с.
9. Р. Калман, П. Фалб, М. Арbib. Очерки по математической теории систем. // Перевод с англ. – М.: Мир, 1971. – 479 с.
10. Берестовой А. М. Синтез процессов и объектов в материальных потоках транспорта затвердевающих жидкостей / Дис. докт. техн. наук. Мариуполь, ПГТУ. – 2002. – 528 с.

УДК 622.245

ВПЛИВ СОЛЕЙ-ІНГІБІТОРІВ НА РЕГУЛЮВАННЯ ПОКАЗНИКА ФІЛЬТРАЦІЇ БУРОВИХ РОЗЧИНІВ НА МІНЕРАЛІЗОВАНІЙ ОСНОВІ

Бейзик Ольга Семенівна
Оринчак Микола Іванович

к.т.н., доценти

Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу
м. Івано-Франківськ, Україна

Войтович Ярослав Богданович

помічник інженера з буріння свердловин
ТОВ «Бейкенъ Енергетика Україна»
м. Дрогобич, Україна

Вступ. Для запобігання припливу пластових флюїдів в свердловину гідростатичний тиск стовпа бурового розчину, повинен перевищувати тиск в порах породи. Тому буровий розчин може проникати в тріщини колектора. Проникнення у пласти, як правило, не відбувається, бо на стінках свердловини утворюється кірка з відносно низькою проникністю, через яку може проникати тільки фільтрат. Об'єм фільтрату можна регулювати перепадом тиску у свердловині або реагентами-понижувачами показника фільтрації.

При бурінні свердловин є два види фільтрації: статична, яка відбувається при відсутності циркуляції, коли буровий розчин не заважає збільшенню кірки, і динамічна, яка проходить в умовах, коли буровий розчин циркулює, а зростання кірки обмежене через ерозію бурового розчину. Швидкість динамічної фільтрації значно вища статичної, а великий об'єм фільтрату бурового розчину проникає в гірські породи.

Мета роботи. Вивчити і дослідити у ході експериментальних досліджень вплив солей-інгібіторів на показник фільтрації бурових розчинів у статичних і динамічних умовах.

Матеріали і методи. Для виконання лабораторних експериментів використовували безглинистий буровий розчин на основі гуарової камеді густиною $\rho_{бр}=1030 \text{ кг/м}^3$ і умовною в'язкістю 30 с та неорганічні солі, що слугують інгібіторами гідратації та набухання глинистих мінералів, серед яких найширше у практиці буріння свердловин застосовуються як інгібітори гідратації та набухання глин – хлорид натрію (NaCl), хлорид калію (KCl), хлорид кальцію (CaCl_2), силікат натрію (Na_2SiO_3). Для регулювання фільтраційних властивостей застосовували полімерний понижувач показника фільтрації на основі водорозчинних ефірів целюлози – POLOFIX-LV.

Солі слугують каталізаторами електролітичної коагуляції бурових розчинів через зниження показника рН рідини і часто дестабілізують рідину, що супроводжується зниженням її структурно-механічних та різким збільшенням фільтраційних властивостей. Вивільнення молекул води у рідині призводить до збільшення об'єму фільтрату, що проникає у пласти.

Зі поглибленням свердловини зростають вибійна температури і тиск, внаслідок чого понижується в'язкість бурового розчину і суттєво збільшується об'єм фільтрату через зміну його в'язкості. Підвищення температури може вплинути на об'єм фільтрату через порушення електрохімічної рівноваги, яка визначає ще й ступінь флокуляції та агрегації, і відповідно, проникність кірки.

Крім того, високі температури можуть викликати хімічну деструкцію одного або декількох хімічних реагентів бурового розчину. Багато хімічних реагентів, які понижують показник фільтрації, починають руйнуватися вже за температури 100^0 C , причому швидкість деструкції зростає з підвищенням вибійної температури.

Тому буровий розчин необхідно досліджувати у фільтр-пресі високого тиску і високої температури (НРНТ) за вибійних температур, які фіксуються на конкретному родовищі, де буде використовуватися проєктований буровий розчин.

Показник фільтрації у статичних і динамічних умовах досліджуваних бурових розчинів вимірювали за стандартною методикою приладами фільтр прес типу

Baroid (рис. 1, а) і преса фільтр-прес високого тиску і високої температури (НРНТ) (рис. 1, б). Дослідження фільтрації за допомогою фільтр-преса високого тиску і високої температури (НРНТ) виконувалися за температури 80⁰ С і перепаду тиску 14 атм. (1,42 МПа).

а)

б)

Рис. 1 Фільтр-прес типу Бароїд (а), фільтр-прес НТНР (б)

Результати і обговорення. Підвищення температури може призвести до збільшення об'єму фільтрату з кількох причин. З підвищенням температури в'язкість фільтрату знижується, в результаті його об'єм збільшується. У табл. 1 наведено в'язкість води і 6 % розчину хлориду натрію у зазначеному діапазоні температур.

Таблиця 1

Залежність в'язкості води і 6 % розчину солі, від температури

Температура °С	В'язкість, мПа·с	
	води	6% розчин хлориду натрію
0	1,792	-
10	1,308	-
20,2	1,000	1,100
30	0,801	0,888
40	0,656	0,733
60	0,469	0,531
80	0,356	0,408
100	0,284	-

Під час виконання лабораторних експериментів готували 0,3% водну суспензію гуарової смоли, а для пониження показника фільтрації додавали 0,5% реагента POLOFIX-LV. Концентрацію солей змінювали від 5% до 10%. За результатами досліджень побудовано графічні залежності показника фільтрації від концентрації солей, виміряної у статичних та динамічних умовах і показано на рис. 2 та рис. 3 відповідно.

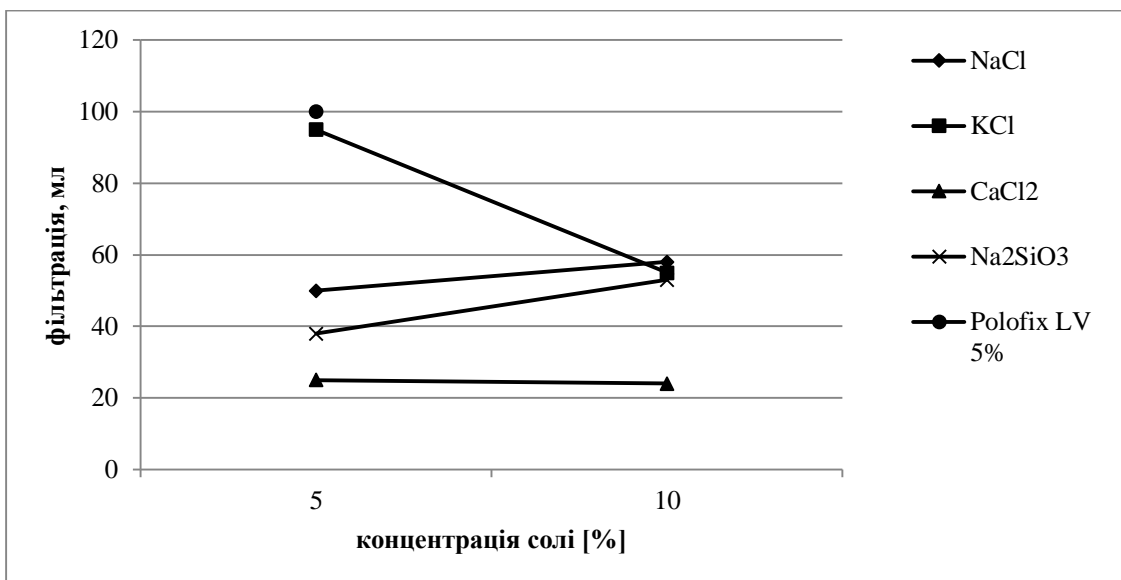

Рис. 2 Зміна показника фільтрації від концентрації солі у статичних умовах

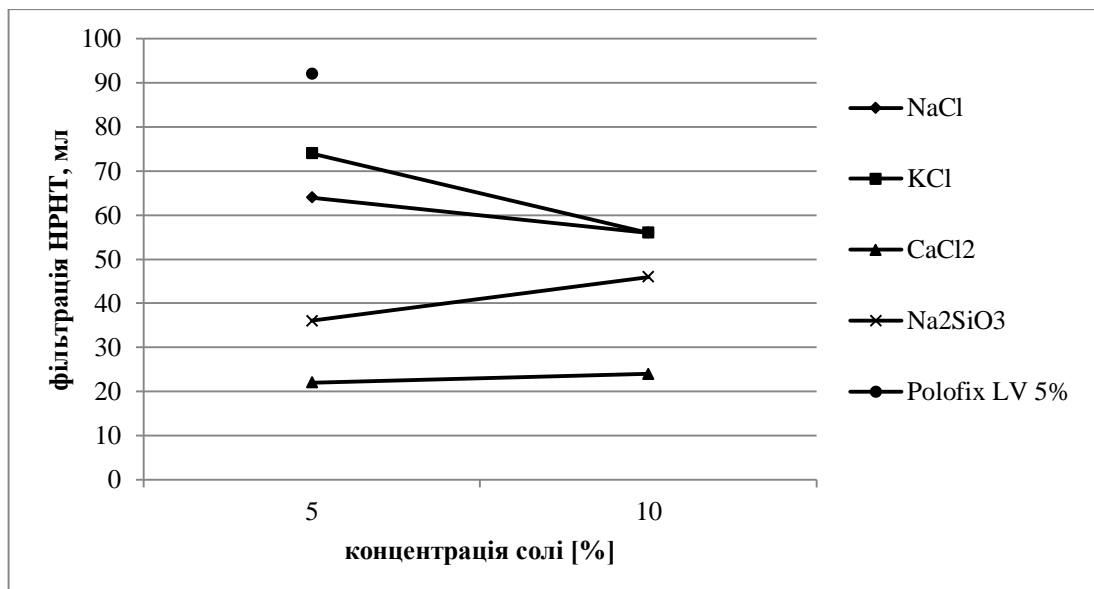

Рис. 3 Зміна показника фільтрації НРНТ від концентрації солі у динамічних умовах

Як показано на рис. 2, збільшення фільтрації спостерігається від впливу концентрації солі, що пов'язано з тим, що сіль NaCl і Na_2SiO_3 руйнує полімерний ряд, а при збільшенні концентрації солі KCl і CaCl_2 фільтрація зменшується завдяки тому, що ця сіль не руйнує полімерний ряд, а вільна вода всмоктується. Як бачимо з діаграми, найбільше ефективна сіль KCl .

Також на рис. 3 видно, що сіль в тій чи іншій формі змінює фільтрацію під температурою і тиском. Два види солі NaCl і KCl , які використовувалися у ході експериментів, знизили фільтрацію під температурою і тиском, а від дії CaCl_2 і Na_2SiO_3 збільшується показник фільтрації.

З усіх досліджень буровий розчин компонентного складу 5% Polofix LV+20%NaCl+20%CaCl₂+Guar Gum 0,5% був найбільш успішним.

Висновки. Результати лабораторних експериментів дають змогу оцінити вплив виду та концентрації солей на показник фільтрації у статичних та динамічних умовах. У ході досліджень підібрано рецептуру соленасиченого розчину для умов високих вибієвних температури і тиску, який буде стабільним і не змінюватиме своїх властивостей від дії середовища.

УДК:616-001-053.3

**ЧЕРЕПНО–МОЗГОВАЯ ТРАВМА У ДЕТЕЙ-ПЕШЕХОДОВ ПРИ
АВТОМОБИЛЬНОЙ ТРАВМЕ**

Бойманов Фарход Холбоевич

PhD

Шопулатов Искандар Бахтиёрович

ассистенты

Самаркандский государственный медицинский институт,

г. Самарканд, Узбекистан

Шойимов Шукрулло Умурзокович

врач-суд-мед эксперт Самаркандский филиал РНПЦСМЭ

Республика Узбекистан, г. Самарканд

Аннотация: Проведен анализ результатов 140 судебно-медицинской экспертизы в отношении детей-пешеходов, пострадавших при их столкновениях с движущимися автомобилями. Отмечено, что ЧМТ у детей пострадавших почти во всех случаях сопровождаются переломами костей свода и основания черепа (чаще оскольчатыми переломами), тяжелым ушибом головного мозга и нередко-шейно-затылочной травмой.

Ключевые слова: автомобильная травма, дети - пешеходы, черепно-мозговая травма

Проблема травматизма детей и подростков является весьма актуальной медико-социальной проблемой [Власова И.В. и соавт, 2019; Сеница Н.С. и соавт, 2017]. Наиболее острой проблемой является в настоящее время дорожно-транспортный травматизм (ДТП) с участием детей и подростков. В ряде стран отмечается тенденция к росту травматизма детей от ДТП, в основном автомобильной травмы [Прометной с соавт., 2013].

Цель исследования. Изучить характер и особенности формирования повреждений черепа у детей-пешеходов при их столкновении с движущимися автомобилями.

Материалы и методы исследования. Проведен анализ результатов 140 судебно-медицинской экспертизы в отношении детей-пешеходов, пострадавших при их столкновениях с движущимися автомобилями. Изучены сведения в материалах дел по ДТП, данные медицинских документов. Полученные данные подвергли математическому анализу.

Результаты исследования и их обсуждения.

Установлено, что наибольшее количество столкновений движущихся автомобильной с пешеходами - детьми составляли мальчики (91), чем девочки (49). По возрасту наиболее чаще получали травму дети в возрасте 6-7 лет (53), 8-10 лет (41) и 11-14 лет (37), пострадавшие дети в возрасте 15-17 лет составляли - 9 случаев. Столкновений автомобилей с детьми наиболее часто наблюдались на дорогах райцентров и внутрирайонных (поселковых) дорогах (95), затем на дорогах города (30) и в 15 случаях столкновений произошли на магистральных трассах. По видам автомобилей: наибольшее количество столкновений совершались современными легковыми автомобилями марки «Нексия» -52, «Ласетти» - 27, на долю других марок автомобилей (Матиз, Спарк, Тико, Молибу, Кобольт, «Жигули» Москвич) выпало – 61 случаев. Пострадавшие дети наиболее часто погибали на местах травмы (112), в лечебно-профилактических учреждениях (ЛПУ) скончались - 28 детей. Причины смерти: сочетанная политравма – 71, черепно-мозговая травма (ЧМТ) – 39, ЧМТ + позвоночно-спинномозговая травма (ПСМТ) – 34, изолированная ПСМТ – 19. Как видно из приведенных при столкновениях легковых автомобилей с детьми-пешеходами в основном возникают сочетанная политравма, ЧМТ и ПСМТ. В структуре ПСМТ преобладали шейно-затылочная травма (С₁-С₂). ЧМТ у детей-пешеходов почти во всех случаях сопровождалась переломами костей свода и основания черепа (чаще оскольчатыми

переломами), тяжелым ушибом головного мозга и нередко-шейно-затылочной травмой.

Выводы. Основными причинами смерти детей при столкновениях автомобилей с детьми являются сочетанная политравма с повреждениями паренхиматозных органов, ЧМТ и ПСМТ. ЧМТ у детей-пешеходов почти во всех случаях сопровождалась переломами костей свода и основания черепа (чаще оскольчатыми переломами), тяжелым ушибом головного мозга и нередко-шейно-затылочной травмой. При столкновениях автомобилей с пешеходами – детьми показатели летальности пострадавших на местах травмы значительно высокие, чем смертность детей в ЛПУ, что вероятно связано с тяжестью политравмы возникающих при столкновениях.

СПИСОК ИСТОЧНИКОВ:

1. Власова И.В., Васильева Н.Д., Богданов А.В., Шерман С.В. Политравма у детей. Тупая травма сердца. Клинический случай неполного разрыва миокарда левого желудочка. Журнал политравма. №1 март 2019, с.62-69.
2. Сеница Н.С, Кравцов С.А., Агаларян А.Х, Обухов С.Ю., Малев В.А. Некоторые проблемы лечения политравмы у детей //Политравма. 2017. № 4. С.59-66.
3. Прометной Д.В., Спиридонова Е.А., Румянцев С.А., Шаршов Ф.Г. Причины смертности детского населения (обзор литературы). Медицинский вестник Юга России. Москва, 2013, с.13-19

УДК 340.624.3:616-002

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕЛОМОВ КОСТЕЙ НИЖНИХ КОНЕЧНОСТЕЙ У ПОСТРАДАВШИХ ПЕШЕХОДОВ ПРИ АВТОМОБИЛЬНОЙ ТРАВМЫ

Бойманов Фарход Холбоевич

ассистент

Самаркандский государственный медицинский институт

г. Самарканд, Узбекистан

Гамидов Сеймур Шукур оглы

суд мед эксперт Наваийский филиал РНПЦСМЭ

Республика Узбекистан, г. Навои

Мардонов Толиб Маннонович

врач-суд-мед эксперт Самаркандский филиал РНПЦСМЭ

Республика Узбекистан, г. Самарканд

Аннотация: В статье приводятся результаты исследований характера и установления механизма переломов костей нижних конечностей у пешеходов при их столкновении с движущимися современным легковым автомобилям - «Daewoo.uz» (марки Нексия) и автомобилем марки ВАЗ-2106. Установлено, что морфология переломов возникающие у пешеходов при их столкновении с указанными автомобилями имеют свои особенности. Приведенные данные могут быть учтены при установления механизма травмы.

Ключевые слова: автомобильная травма, столкновения, пешеходы, перелом костей голени

Несмотря на возрастания случаев столкновений движущихся современных автомобилей с пешеходами, и существенного изменения конструкций и внешних деталей современных автомобилей (в основном легковых), аспекты этого вида травмы для решения нынешних судебно-медицинских задач изучены

недостаточно [Назаренко И.И., Иванов В.И., Рощин Г.Г., 2016; Леонов С.В., Пинчук П.В., 2016; Плевинскис П.В., 2019].

Цель исследования. Изучить характер переломов костей нижних конечностей у пешеходов при их столкновении с движущимися легковыми автомобилями.

Материалы и методы исследования. Проанализированы результаты судебно-медицинских заключений 38 трупов, лиц погибших от травмы в результате их столкновении с движущимися автомобилями разных марок. Возраст погибших от 18 до 70 лет, среди них мужчин 33 женщин 5. Помимо заключений экспертизы трупов, были изучены материалы дела, протоколы осмотра места происшествий.

Результаты исследования и их обсуждения.

Изучения характера повреждений у пострадавших-пешеходов показало что, изолированная тяжелая черепно-мозговая травма (ЧМТ) с переломами и без переломов костей отмечали в 7 случаях, в остальных 31 случаях на теле у погибших были выявлены сочетанная политравма (СТ). Наиболее часто отметили СТ головы, груди и живота (6 сл.), СТ головы и груди (6 сл), СТ головы, позвоночника, груди и живота (6 сл), СТ головы и конечностей (5 сл), а также СТ головы, позвоночника и нижних конечностей (3 сл). В остальных наблюдениях были выявлены СТ живота с переломами костей голени (2 сл), позвоночно-спинномозговая травма (ПСМТ) (2), СТ живота с ПСМТ (1). Переломы нижних конечностей - голени отметили в 11 случаев (30,5%), которые чаще имели двухсторонний характер. Переломы локализовались на уровне средней или нижней трети голени. Характер переломов костей голени имели зависимость от вида (марок) легковых автомобилей.

Приводим нижеследующие примеры из экспертной практики:

Пример -1. Из обстоятельство дела следует, что гр-н У.О., 45 лет в момент движения его правому краю магистральной дороги был сбит легковым автомобилем марки Нексия, от полученных травм пострадавший скончался на месте. Медико-криминалистическим исследованием костей левой голени от трупа У.О. было установлено:

Фрагмент кости - левая большеберцовая кость, длиной 12,77 см сопоставлена из девяти отломков размерами от 2,80x0,55см до 6,95x2,99x2,69см. Перелом на фрагменте имеет протяжённость 9,71см. На наружной поверхности кости линия перелома четырёх лучевой формы, концы которого ориентированы соответственно условного циферблата часов на цифры 1, 4, 8 и 12, линии сторон извилисто-линейные, края их неровные, поверхности излома бугристые. От луча на цифру 1 в направлении межкостного края кости располагается костный отломок полулунной формы, ограниченный извилисто-дугообразной линией перелома, от вершины которой в направлении цифры 4 отходит линия перелома, а ниже на цифру 5, с загибом на цифру 6, трещина длиной 1,00см; луч на цифру 4 с неровными волнистыми краями и сколом компактного слоя у переднего края кости размерами 1,20x0,55см, веретеновидной формы, ориентированный по оси луча, поверхности излома бугристые, отвесной и скошенной направленности; луч на цифру 8 имеет линейную направленность, на протяжении 0,97см сопоставимые, неровные без зубчатые края, бугристые поверхности излома отвесной направленности (зона первичного перелома, растяжения).

На внутренней поверхности кости - линия перелома имеет угловидную форму, стороны которой ориентированы на цифры 1 и 8, в области угла дефект костной ткани размерами 1,09x1,78см каплевидной формы, ось ориентирована на цифры 2 и 8, заострённая часть обращена в сторону внутреннего края кости, от неё отходят две линии перелома, ориентированные на цифры 8 и 10 с неровными волнистыми краями, бугристыми поверхностями излома отвесной направленности, заострёнными вершинами бугорков косо направленной (зона срезающих напряжений). От верхнего края дефекта костной ткани почти на цифру 12 ориентирована линия перелома извилисто-линейной формы с неровными беззубчатыми краями, бугристыми поверхностями излома отвесной направленности (распор), постепенно приближающаяся к переднему краю кости, а затем, загибаясь на цифру 2, переходит на наружную поверхность

кости, с неровными зубчатыми краями и скошенной поверхностью бугристой поверхности излома (сгибание).

На задний поверхности кости перелом имеет неправильную ромбовидную форму, продольная диагональ которого ориентирована на цифры 5 и 11, четыре сопоставленных отломка образуют три волнисто-линейные косопоперечные линии, пересечённые отрезками извилистых косопродольных линий, в середине ромба скол компактного слоя размерами 0,22х0,24см. Края линий перелома неровные, волнистого и зубчатого характера, поверхности излома бугристые, отвесной направленности на продольных участках и скошенной направленности на поперечных участках (зона долома).

Таким образом, в этом случае на фрагменте большеберцовой кости, восстановленном из девяти отломков установлено: а) полный многооскольчатый перелом с зоной первичного перелома (растяжение) на наружной и внутренней поверхности у переднего края кости, и зоной долома (сжатия) на задней поверхности; б) перелом на внутренней поверхности кости с признаками распора, переходящая в трещину, и загибанием линии перелома с признаками сжатия. Эти данные позволили отметить, что на фрагменте левой больше берцовой кости многооскольчатый перелом в нижней трети, образовались по механизму изгиба от действия тупого твёрдого предмета - выступающих частей (бампера) движущейся автомобиля с приложением силы по задней поверхности кости и направлением действия силы сзади в перёд.

Пример – 2. Из обстоятельства дела следует, что пешеход Я.Э. 17 лет был сбит автомобилем марки ВАЗ – 2106, от полученных травм пострадавших скончался на месте травмы. При медико-криминалистическом исследовании повреждений левой большеберцовой кости установлено: Фрагмент трубчатой кости (левая большеберцовая кость) восстановлен из трёх отломков, имеет длину 16,80см, ограниченный плоскостями распила. На фрагменте отмечаются два повреждения. Сравнение с изображением большеберцовой кости (Синельников Р.Д., Синельников Я.Р. «Атласа анатомии человека» том 1, стр.113 рис.184)

показало, что одно повреждение располагается по переднему краю в верхней трети кости, второй – в средней трети.

На переднем крае кости на расстоянии 3,00см от бугристости большеберцовой кости отмечается поверхностный перелом костной пластины в форме неправильного параллелограмма размерами 0,69x0,50см, ось ориентирована соответственно условного циферблата часов на цифры 1 и 7, края неровные, стенки верхнего, наружного и внутреннего краёв перелома пологие, по нижнему краю отмечаются зубцы, плоскость стенки располагается перпендикулярно к поверхности кости. В средней трети кости на расстоянии 8,50см от бугристости большеберцовой кости полный оскольчатый перелом протяжённостью 5,00см.

На переднем крае кости на расстоянии 10,10см от центра бугристости кости поперечная линия перелома протяжённостью 1,50см, переходящая на внутреннюю и наружную поверхности кости; края её неровные, волнистого характера, после склеивания зияющего характера, но верхний и нижний края соответствуют друг другу, поверхности излома бугристые, представляют собой ромбовидный участок размерами 0,30x0,62см с ровной мелкозернистой плоскостью, расположенной перпендикулярно к поверхности костной пластины (зона первичного перелома, разрыва).

На внутренней поверхности кости на конце первичного перелома отмечается дефект костной ткани в виде отверстия и скола компактного слоя на участке размерами 1,61x0,56см вытянутой треугольной формы, ось которого соответственно условного циферблата часов ориентирована на цифры 4 и 10, края его неровные, поверхности излома в области скола пологие, в области отверстия отвесной направленности, бугристые; от дефекта костной ткани отходят: на 11 часов линия перелома, на 10 часов трещина, на 9 часов линия перелома, на 8 часов разветвляющаяся трещина, которые ограничивают участок треугольной формы с основанием внутреннем крае кости; поверхность излома в данной области кости бугристого характера, располагается перпендикулярно к поверхности костной пластины (зона срезающих напряжений).

На наружной поверхности кости конец первичного перелома начинает разветвляться: на 2 часа направляется линия перелома, меняющая направление на 3 часа, по пути ответвляются трещины на 4 часа и на 1 час, у межкостного края линия перелома делится на две, направленные на 1 час и на 5 часов; от конца первичного перелома на 4 часа направляется трещина, имеющая у основания ответвление на 3 часа, сама трещина изменяет направление на 5 часов и заканчивается у межкостного; разветвления линий перелома и трещины ограничивают участок треугольной формы с основанием на межкостном крае кости; поверхность излома в данной области кости бугристого характера, располагается перпендикулярно к поверхности костной пластины (зона срезающих напряжений).

На задней поверхности кости две линии перелома косопоперечной направленности извилисто-ломаной формы, ось верхней линии перелома ориентирована на цифры 4 и 10, нижней – на 2 и 8 часов, края неровные, зубчатого характера, на верхней линии перелома отмечается скол компактного слоя; поверхность излома бугристая, скошенной направленности, образует косые гребни и борозды (зона долома); кверху от зоны долома на расстоянии 0,89см продольная извилистая трещина прерывистого характера, состоящая из отрезков длиной 1,03см, 3,10см и 0,20см, расположенные по отношению друг к другу ступенчато, края неровные, волнистого характера, в средней части в области преломления линии трещины отмечается образование двух мелких осколков, зияния просвета трещины не отмечаются (продольный сдвиг). На скопированном развернутом изображении перелома область разветвления линий перелома и трещин при построении принимает форму ромба, а проведённые через углы ромба диагонали пересекаются в области нижней линии перелома на задней поверхности кости, которое отмечено на схематическом изображении крестом

Таким образом, в данном случае на левой большеберцовой кости выявлены два повреждения: *поверхностный перелом* по переднему краю в верхней трети по типу скола в результате действия под углом тупого твёрдого предмета,

имеющего двугранный угол в направлении сверху вниз; *полный оскольчатый перелом* в средней трети, образовавшийся по механизму изгиба в результате значительного ударного воздействия тупого твёрдого предмета (бампер) с приложением силы по задней поверхности кости и направлением действия сзади вперёд.

Выводы. Повреждения, возникающие у пешеходов при их столкновении с движущимися легковыми автомобилями весьма разнообразны по характеру, объёму и локализации. При данном виде травмы у пострадавших переломы костей голени наблюдаются у 30,5% пострадавших. Характер переломов имеет зависимость от вида (марок) легковых автомобилей.

СПИСОК ИСТОЧНИКОВ:

1. Леонов С.В., Пинчук П.В. Судебно-медицинская характеристика повреждений у пешехода при передне краевом наезде автомобиля. //Судебно-медицинская экспертиза. – 2016. - №4. – с. 21-24.
2. Назаренко И.И., Иванов В.И., Рошин Г.Г., Дорош В.М. Последствия психологической травмы у пострадавших после дорожно-транспортного происшествия (аналитический обзор литературы). Травма. 2016 года; 17 (4): 7-15.
3. Плевинскис П.В. Комплексная судебно-медицинской характеристика автомобильной травмы и особенности подхода к решению экспертных задач // Автореф. канд. мед.наук / П.В. Плевинскис - К.: 2019. - 39 с.

ВПЛИВ РЕКЛАМИ НА ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

Великий Ю. Ю.

викладач кафедри КТМ ХДАК

Меламед В. А.

учитель початкових класів та основ здоров'я Комунального закладу

«Пісочинський ліцей «Мобіль» Пісочинської селищної ради»

Відношення до реклами є досить неоднозначним та суперечливим. Комерційна реклама є невід'ємною частиною сучасної економіки. Вона – рушій торгівлі. Але з іншого погляду – вона давно вже перестала бути просто джерелом інформації про товари і послуги, вона стала могутнім засобом впливу та маніпуляцією людиною. Головні негативні моменти цього впливу полягають у тому, що реклама нав'язує готові моделі й стандарти життя. Реклама змушує людину думати, що якщо вона купить ту чи іншу річ, то вона стане щасливішою, привабливішою, успішнішою, що це сприятиме підвищенню її статусу. Люди оцінюють себе та інших в залежності від того, чим вони володіють, а не від їхніх особистих якостей. В наш час так формується система цінностей, орієнтована виключно на попит. Проблема полягає в тому, що не дивлячись на те, що реклама – річ, корисна в діяльності рекламодавця, вона у той же час згубно впливає на здоров'я та психіку людини, а її подальший розвиток може змінити соціальні відносини у суспільстві.

Ключові слова: реклама, вплив, джерело інформації, психологічна технологія.

Постановка проблеми. Внаслідок того, що інформаційні технології в сучасному світі дуже стрімко розвиваються, сучасний світ вже є немислимим без реклами, яка проникає в усі сфери суспільного життя. Реклама на кожному кроці: на сторінках газет та журналів, в громадському транспорті, в теле- та радіо-ефірі, у Всесвітній мережі Інтернет. У сучасному світі реклама виступає

одним із основних рушіїв торгівлі, допомагає людям дізнатися про нові товари і послуги, зорієнтуватися у широкому колі виробництва і споживання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасні науковці розглядають рекламу як психологічну технологію, яка маніпулює мотиваційно-потребовою і свідомою сферами особистості для досягнення соціально-політичних, економічних і інших переваг та стверджують, що реклама – могутній засіб впливу і маніпуляції людиною і як феномен здатна формувати і змінювати світогляд і поведінку людей. Саме тому науковцями вивчається це явище. Щоправда, з різною метою: одні – щоби захистити людину від її негативного впливу, інші, навпаки, щоби навчитися якомога краще на неї впливати і керувати нею. [12]

До цієї проблематики звертались Е.А.Доценко, О.А.Феофанов, Л.Н.Федотова, О.О. Титаренко, П.К. Власов, В.Г. Зазикін та інші.

Термін «реклама» багатобічний, про що свідчить існування великого кола поглядів на це поняття:

Перша група визначень інтерпретує рекламу, перш за все, як повідомлення, послання, що представляє аудиторії деякий об'єкт (явище, процес). Цієї ідеї притримувались Р.Голдман, Е.Дайер, Х.Девіс, А.Дейян, Л.Ю.Гермогенова і ін. [12]

Друга група дослідників дає визначення поняття реклами в системі маркетингу, як засіб стимулювання попиту. В цьому руслі працювали Ф. Котлер, Г. Льовіт, В. Хойер і ін. [12]

Останнім часом психологічний підхід набуває великого поширення. У психології реклама вивчається як механізм сприйняття повідомлень і впливу на психіку людини, як реклама маніпулює або обмежує людину. Мокшанцев визначає, що реклама – це процес інформування населення про товар, ознайомлення з ним, переконання в необхідності його покупки. Також це комплекс засобів нецінового стимулювання збуту продукції і формування попиту на неї. [10]

В межах наступного – економічного – підходу рекламі приділяли особливу увагу такі фахівці як Е.А. Ануфрієв, Г. Беккер, Д. К. Шигапова і ін.

Вони створили визначення реклами з позицій діяльнісного підходу, коли реклама розглядається як галузь, специфічний рід діяльності. [11]

З точки зору представників соціологічного підходу С. Веселова, Е. Голубкова, П. Зав'ялова, І. Крилова, В. Ільїна реклама є соціальним інститутом, що вивчає товар, споживачів, ринок і має вплив на соціальні та культурні процеси, забезпечує матеріальне і духовне життєзабезпечення, просуває до населення продукти матеріального і духовного виробництва. [14]

Аналіз різних визначень поняття «реклами», що зустрічаються у літературі, дозволяє зробити висновок, що реклама - це психологічна технологія, орієнтована на маніпулювання особистістю для досягнення соціально-політичних, економічних і інших переваг.

Мета статті: дослідити та теоретично обґрунтувати поняття «реклами як засобу маніпулювання людиною» та надати рекомендації щодо профілактики маніпулювання свідомістю людини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Слово «реклама» походить від італійського *reclamare* - «кричати, вигукувати, вимагати». Засновником реклами прийнято вважати Ріно, зразок реклами якого був витягнутий на поверхню при розкопках давньогрецького міста Мемфіс: «Я - Ріно з острова Крит, з волі богів тлумачу сни». [4]

Завдання реклами - інформувати про товари і властивості, умови реалізації, про фірми, які виробляють ці товари або пропонують певні послуги.

Більшість рекламних оголошень у ЗМІ - це споживча реклама. Вона фінансується виробником і адресована людям, які хочуть придбати товар (послуги), дізнатися про них.

Реклама - це галузь, якій притаманні всі сторони нематеріального виробництва: творча, управлінська, технічна та ін.

Реклама виграє все більш помітну роль у житті суспільства та сприяє підвищенню життєвого рівня населення, популяризує матеріальні, соціальні,

екологічні і культурні можливості ринкової економіки. Реклама впливає на розвиток громадських організацій, засобів масової інформації, некомерційних організацій, формує культурний, правовий і економічний менталітет кожного члена суспільства.

Під впливом реклами в суспільстві розвиваються цінності та стереотипи, які отримують широке розповсюдження і ухвалення мас.

Вплив реклами на суспільство можна досить умовно розділити на три основні категорії.

Етично-виховна. Сутність і зміст реклами тут є головним. Чи сприяє реклама розвитку гарного смаку або насаджує погані зразки? Чи можливо маніпулювати споживачем без його волі? А може настирлива реклама ображає і дратує публіку? Сюди ж можна віднести і проблему сприйняття реклами дітьми, бо вони не здатні свідомо контролювати свої бажання і потреби (наприклад, реклама солодошів, аж ніяк не корисних для здоров'я, але дуже привабливих для дитини).

Про дві інші категорії говорять як про вторинні результати реклами. До них відносяться аксіологічна, що впливає на формування уявлень про цінності, устрій і стиль життя, і економічна, що впливає на економічну ситуацію в суспільстві і суспільний добробут.

Реклама сприяє насадженню не тільки шкідливих стереотипів поведінки, а й просуванню шкідливих товарів - спиртних напоїв, тютюну та ін.

Реклама виробляє певну модель мотивації поведінки та дії людини, враховуючи економічні, соціальні, духовні умови її життя. В рекламі закладена можливість управління і контролю над тим, що потрібно формувати і до чого спонукати інтерес. Це говорить про маніпуляцію свідомістю.

Для того, щоб привернути увагу споживача, використовують такі рекламні прийоми:

- Привертання уваги до популярності товару, торгівельної марки;
- Застосування «загадкових» заголовків, що підсвідомо змушують дочитати рекламний текст до кінця;

- Переконливість тексту;
- Використання різних шрифтів із метою звернення уваги на найбільш значимі слова;
- Виділення деяких абзаців за допомогою світла й шрифту.

Треба звернути увагу на те, що сучасні рекламисти роблять ставку саме на молодь. Це робиться через те, що на молодіжну свідомість дуже легко впливати й немає потреби ламати ніякі стереотипи.

Виокремимо «пастки», які використовують для підтримання споживацької активності:

- «Samsung- будь лідером!», «Молодь обирає Pepsi!» (слогани – «пастки»);
- «Приєднуйся до кращих!», «Ти досі не з нами? Не прогав свій шанс!» (конкурентна боротьба за право споживання товару);
- «Вимагай більшого!», «Бери все від життя!» (стимулювання споживання товару);
- «Лише сьогодні!», «Зараз або ніколи!», «Поспішай! До кінця акції...» (примушує споживача поспішати придбати товар «доки він є у наявності»);

Для створення ж рекламного ролика творча група, а саме: режисер, оператор, режисер монтажу, звукорежисер та художник - постановник, використовують також різні прийоми- «пастки», в залежності від мети аудіовізуального твору. Зміни ракурсів оператором при зйомці, прискорене відтворення відеозапису під час монтажу використовується в тих випадках, коли потрібно додати бадьорості та енергійності. Сприйняття цих кадрів глядачем додають напруженість і тонус, але критичне мислення при цьому знижується. Музика здатна мотивувати, викликати почуття задоволення і розслаблення і навіть знімати біль і тривожність, емоційне збудження і відповідає вашому контенту і заклику до дії. Залежно від швидкості ритму музика може навіть підвищити або знизити частоту дихання і серцебиття.

В експериментальному дослідженні “Про вплив музики на кровообіг”

I. Догель доводить, що музичні засоби справляють певний вплив на нервову систему, кровообіг, дихання і скорочення м’язів.

Органічне життя будується на різних ритмах: ритм дихання, ритм серця, ритми різних м'язових рухів, ритм активності і відпочинку, ритми різних функцій тіла, вже не кажучи про коливні функції кожної клітинки тіла, кожної молекули, кожного атому. Психологічне життя особистості, як і життя її тіла, теж має різні й складні ритми: ритми бадьорості й депресії, чергування горя й радощів, старанності й апатії, сили і слабкості, зосередження на зовнішньому і внутрішньому. Всі ці стани надзвичайно чутливі до музичного ритму. Ритм – це елемент, який безпосередньо і найсильніше впливає на людину, причому він прямо впливає і на тіло, і на емоції. Не дивно, що ритм аудіовізуального твору збуджують і заспокоюють, гармонізуючи чи викликаючи розлади.

Жоден аудіовізуальний твір без ритму не існує, він досягається за рахунок зміни швидкості відео ролику, детальних (крупних) і загальних планів, композицією кадра, зміною ракурсу, кольоровою гамою в кадрі, світлом і рівнем звуку. Це необхідна умова для сприйняття глядачем. Композиційна побудова кадру та психологічно правильно з'єднана, здатні оживляти і утримувати увагу, а також робити його учасником подій всередині твору.

Отже, якщо ми зможемо навчити молодь розпізнавати всі ці маніпуляції рекламистів, то захистимо її від їх негативного впливу.

Як не стати жертвою реклами? Що робити?

Більшість людей не знають точно чого хочуть і для чого. Тому за них думає реклама чи просто інші люди, які хочуть нам щось запропонувати. Як же вийти з цієї ситуації?

- Ходіть по магазинах зі списком, або з повним описом того, що ви збираєтесь купити.
- Чітко сформулюйте для себе те, що вам потрібно.
- Не піддавайтесь почуттям під час перегляду рекламних відеороликів або оголошень.
- Адекватно сприймайте отриману інформацію.
- Не довіряйте кожному слову, що ви побачили або почули, тим паче від тих джерел, з якими ви особисто незнайомі та не маєте підстав довіряти на всі

100%. Якщо рекламі вдалося вас зацікавити, то бажано перевірити дійсність наданої нею інформації у незаангажованих джерелах.

А для того, щоб навчитися приймати правильні, зважені рішення, необхідно навчитися мислити критично, тобто аналізувати отриману інформацію.

Висновки. У сучасному світі людина не може захистити себе від дії реклами та спрямованих на неї маніпуляцій. Тому потрібно навчитись осмислювати інформацію, подану в рекламі, давати реальну оцінку побаченому і почутому. Одним із способів, завдяки якому людина може захистити себе від маніпуляційного впливу, є чітка усвідомленість тих життєвих цілей і позицій, які вона займає в цьому світі, тобто краще розуміння себе.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Беклешов Д.С., Самусев С.Т. Реклама: её функции, цели и методы создания. – К.: Реклама, 1994. – 107 с.
2. Бове Кортленд Л., Арне Уилльям Ф. Современная реклама. Пер. с англ./Общ. ред. проф. О.А. Феофанова. - Тольятти: Издательский Дом Довгань, 1995.-704с.
3. Бутенко Н. Ю. Соціальна психологія в рекламі: Навч. посіб. — К.: КНЕУ, 2006. — 384 с.
4. Вікіпедія “Історія реклами”
5. Власов П.К. Психология в рекламе/Под ред. к.п.н. П.К.Власова – 2-е издание. – Х.: Изд-во Гуманитарный центр, 2007. – 320 с.
6. Доценко Е.Л. Психология манипуляции: феномены, механизмы и защита. — М.: ЧеРо, 1997. – 344 с.
7. Зазыкин В.Г. Психология в рекламе. - М.: "ДатаСтром", 1992. - 63с.
8. Корнилова Е.Е. Телевизионная реклама. – СПб.: Изд-во Санкт Петербургского университета, 2002. – 184 с.
9. Лисиця Н.М. Реклама в сучасному суспільстві. — Харків: Основа, 1999. – 272 с.

10. Лисиця Н.М. Реклама як неперсоніфікований спосіб управління в сучасному суспільстві//Вісник Харківськ. держ. університ. Наука і соціальні проблеми суспільства, 1998. — №414. — С. 64-67.
11. Мокшанцев Р.И. Психология рекламы: учебное пособие/Науч. ред. М. В. Удальцова. – М.: ИНФРА-М, Новосибирск: Сибирское соглашение, 2003. – 230 с.
12. Обритько Б.А. Реклама і рекламна діяльність: курс лекцій/Б.А. Обритько – К.: МАУП, 2002. – 240 с.
13. "Реклама як засіб маніпулювання свідомістю підлітків"-45 с.
14. Уэллс У., Бернет Д., Мориарти С. Реклама: принципы и практика. Пер. с англ./Артюх М., Бугаева М., Бугаева Е., Гусейнова И., Писаренок Ю., Токарев А. - СПб: Питер, 1999. - 736с.
- 15.Федотова Л.Н. Социология рекламной деятельности: Учебник для вузов/Л.Н.Федотова – 3-е издание. – М.: Изд-во Оникс, 2007. – 560 с.
16. Феофанов О.А. Реклама: новые технологии в России. - СПб: Изд-во "Питер", 2000. - 384с.
17. Феофанов О.А. США: Реклама и общество. - М.: Мысль, 1974. - 262с. 30
18. Формування соціальної компетенції старшокласника/упоряд. Ж.М. Сташко. – К. : Шк. Світ, 2011. – 128 с. – (Бібліотека «Шкільного світу»).
19. Ценев В. В. Психология рекламы. Реклама, НЛП и 25-й кадр. – М.: 2003. – 95 с.
20. Шейнов В.П. Маніпулювання свідомістю. - Видавництво: Харвест, 2010. - 768 с.
21. Шостром Э. Человек-манипулятор. Внутреннее путешествие от манипуляции к актуализации = Man, the Manipulator: The Inner Journey from Manipulation to Actualization — М.: Апрель-Пресс, Психотерапия, 2008. — 192 с.

Гринчак Наталія Анатоліївна

старший викладач кафедри економіки

та менеджменту зовнішньоекономічної діяльності

Національна академія статистики, обліку та аудиту

м. Київ, Україна

Анотація. В умовах економічної глобалізації компанії конкурують у глобальному масштабі, а тиск на компанії зростає. Здатність компаній зменшувати логістичні витрати і зосереджуватись на своїх основних конкурентних перевагах, є ключовим фактором їх виживання та розвитку. Зважаючи на те, що розвиток ланцюга постачання логістичних послуг (LSSC – logistics service supply chain) пов'язаний саме з потребами збільшення продуктивності та мінімізації логістичних витрат, в статті визначено сутність, структуру ланцюгів поставок логістичних послуг.

Ключові слова: інтегратори логістичних послуг; ланцюг поставок логістичних послуг (LSSC – logistics service supply chain); логістична послуга, постачальники логістичних послуг; структура LSSC; функціональні провайдери логістичних послуг; Замовники/споживачі логістичних послуг.

Повний логістичний сервіс часто вимагає співпраці між постачальниками, посередниками та споживачами, зв'язки між якими утворюють ланцюг. Ланцюга постачання логістичних послуг (LSSC – logistics service supply chain) – це автономний інтегрований ланцюг поставок основними в якому є логістичні послуги [1]. Концепція LSSC почала формуватися в 90-х роках з дослідження основних постачальників логістичних послуг. Е. Мюллер (E. Muller) зазначив, що існує чотири типи постачальників логістичних послуг: постачальники активів, постачальники управління, інтегровані постачальники та

адміністративні постачальники [2]. У. Тіан (Y. Tian) запропонував модель LSSC, сформовану постачальниками інтегрованих логістичних послуг, а також виробничими та роздрібними компаніями [3]. А. Куї (A. Cui) та В. Л'ю (W. Liu) дали більш повне визначення: LSSC використовує попит клієнтів як вихідну точку та інтегрує всі ресурси в логістичному ланцюзі через функцію контролю за потоком логістичних послуг, інформаційним потоком та потоком капіталу. Він інтегрує управління функціональними можливостями, управління процесами обслуговування, управління ефективністю обслуговування та управління вартістю клієнтів. Аргументуючи дану позицію вони довели створення додаткової вартості логістичного обслуговування навколо основних підприємств логістичних послуг [4].

Отже, ланцюг поставок послуг не тільки пов'язаний з деякими додатковими функціями чи елементами продукту, але також є орієнтованим на сервіс та автономним інтегрованим ланцюгом поставок. Обговорення структури LSSC розпочалося у 2000 р. К. Чой (K. Choy) та ін. визначили, що LSSC складається з "функціональних постачальників логістичних послуг, інтеграторів логістичних послуг та замовників логістичних послуг" [5]. З. Гао (Z. Gao) з колегами розглядали структуру LSSC з точки зору інтеграції "субпідрядників логістичного обслуговування, інтеграторів логістичних послуг та замовників (споживачів) логістичних послуг". Визначивши LSSC як ланцюг логістичних можливостей з доданою вартістю [6]. Г. Жанг (G. Zhang) та В. Лью (W. Liu) запропонували наступну структуру LSSC: «постачальник функціональних логістичних послуг, інтегратор логістичних послуг та фахівець по логістичним послугам» і розробили складний мережевий приклад для вивчення слабких місць в побудові ланцюгів поставок логістичних послуг [7]

Ю. Ву (Y. Wu), Дж. Ванг (J. Wang) та К. Лі (C. Li) досліджували інвентаризацію та стратегію замовлення ланцюга поставок з двома ешелонами; ланцюг поставок на їх думку складався з двох ненадійних постачальників [8]. Спираючись на визначеннях LSSC, інші автори побудували модель LSSC, яка складалася з чотирьох типів членів ланцюга поставок логістичних послуг [9].

З наведеного аналізу дослідження базової структури LSSC, яскраво видно, що в основному в структурі ланцюга поставок логістичних послуг виділяють субпідрядників логістичних послуг, посередників в наданні логістичних послуг та замовників логістичних послуг. У традиційній (базовій) схемі LSSC замовник / споживач логістичних послуг безпосередньо не контактує з постачальником. Вони встановлюють зв'язок через інтеграторів (посередників), проте сьогоднішня реальність дещо відрізняється.

Отже, LSSC – це ланцюг логістичних послуг, який відображає специфіку функціонування ринку логістичних послуг де попит на логістику є рушійною силою, логістичні послуги – його центром. Інтегратори логістичних послуг, постачальники (провайдери) та замовники / споживачі логістичних послуг формують мережу LSSC, яка задовольняє зростаючі потреби кожного споживача логістичних послуг прямими чи опосередкованими засобами.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Dmitry I., Ajay D., Tsan-Ming C. New flexibility drivers for manufacturing, supply chain and service operations. *International Journal of Production Research*. 2018. Vol. 56 (10). P. 3359-3368.
2. Muller E.J. The Top Guns of Third-party Logistics. *Distribution 1993*. Vol. 92. P. 30–38.
3. Tian Y. Supplier Selection in Constructing Logistics Service Supply Chain. *Systems Engineering-Theory & Practice*. 2003. Vol. 23. P. 49–53.
4. Cui A., Liu W. LSSC coordination based on competence division and cooperation. *Journal of Shanghai Maritime University*. 2008. Vol. 2. P. 43–47
5. Choy K.L., Li C.-L., So S.C.K., Lau H., Kwok S.K., Leung D.W.K. Managing uncertainty in logistics service supply chain. *International Journal of Risk Assessment and Management*. 2007. Vol. 7(1). P. 19-43
6. Gao Z., Zhu W., Chen S. Research on the Integration of Logistics Service Supply Chain. *China Bus. Mark.* 2017. Vol. 31. P. 46–54

7. Zhang G., Liu W. Mechanism of Network Vulnerability of Logistics Service Supply Chain Based on Complex Network Theory. *Journal of Business Economics*. 2016. Vol. 12. P. 19–27
8. Wu Y., Wang J., Li C. Decisions of Supply Chain Considering Chain-to-Chain Competition and Service Negative Spillover Effect. *Sustainability*. 2019. Vol. 11. P. 1612. URL.: <https://www.mdpi.com/2071-1050/11/6/1612/htm>
9. Daryanto Y., Wee H.M., Astanti R.D. Three-echelon supply chain model considering carbon emission and item deterioration. *Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review*. 2019. Vol. 122. P. 368–383

**ПРИПИНЕННЯ СТРОКОВОГО ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ ЗА
ІНІЦІАТИВОЮ ПРАЦІВНИКА**

Зеленський Віталій Миколайович

кандидат юридичних наук

асистент кафедри трудового права

та права соціального забезпечення

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Анотація: В статті розглянута проблематика припинення строкового трудового договору за ініціативою працівника. Зауважено, що чинне правове регулювання припинення строкових трудових правовідносин за ініціативою працівника є недостатнім, потребує ретельного доопрацювання та корегування.

Ключові слова: строковий трудовий договір, працівник, трудові правовідносини, роботодавець, припинення трудового договору.

За власним бажанням може бути розірваний й строковий трудовий договір, що передбачено ст. 39 КЗпП України. Сутність строкових договорів визначає й особливості припинення трудових правовідносин за даною підставою. У попередньому підрозділі нами вже окреслювалося поняття строкового трудового договору, його особливості, ознаки та недоліки. На жаль ст. 39 КЗпП України не розкриває сутності правового порядку розірвання строкового трудового договору з ініціативи працівника. Так, стаття містить лише наступне зауваження: «Строковий трудовий договір (укладений на визначений строк, встановлений за погодженням сторін та укладений на час виконання певної роботи) підлягає розірванню достроково на вимогу працівника в разі його хвороби або інвалідності, які перешкоджають виконанню роботи за договором,

порушення власником або уповноваженим ним органом законодавства про працю, колективного або трудового договору та у таких випадках: переїзд на нове місце проживання; переведення чоловіка або дружини на роботу в іншу місцевість; вступ до навчального закладу; неможливість проживання у даній місцевості, підтверджена медичним висновком; вагітність; догляд за дитиною до досягнення нею чотирнадцятирічного віку або дитиною з інвалідністю; догляд за хворим членом сім'ї відповідно до медичного висновку або особою з інвалідністю I групи; вихід на пенсію; прийняття на роботу за конкурсом, а також з інших поважних причин» [1]. Як видно із тексту зазначеної правової норми, причини розірвання строкового трудового договору нічим не відрізняється від причин розірвання договору, який укладено на невизначений строк.

Однак, слідуючи логіці законодавця, який виділив в окрему правову норму особливості припинення строкових трудових правовідносин з ініціативи працівника, можна припустити, що порядок здійснення такого припинення повинен мати й свою правову процедуру. Однак, роз'яснення щодо цього у Кодексі немає. Крім того, у статті немає вказівки щодо строку попередження працівника про дострокове розірвання договору, укладеного на визначений строк. Яким чином працівник повинен попереджати про своє бажання припинити правовідносини достроково, теж за два тижні чи на свій розсуд? Все це дає можливість сторонам трудового договору трактувати ст. 39 КЗпП України на свій розсуд. Незаперечним залишається лише те, що причина дострокового припинення строкових трудових правовідносин, окрім тих, що окреслені зазначеною статтею, повинна бути зазначена у договорі наряду із іншими умовами саме при його укладенні, оскільки це прямо вказується у законі.

Закономірно виникає питання, яка різниця між порядком розірвання трудового договору, укладеного на невизначений та визначений термін з ініціативи працівника? З цього приводу С.М. Глазько зазначає, що ніякої різниці немає, а тому ст. 39 Кодексу законів про працю України є зайвою, бо її нормативні

приписи дублюють нормативні приписи, що стосуються порядку розірвання трудового договору, укладеного на невизначений строк [2, с. 75-76]. Відкритим також залишається питання як діяти працівнику у разі відмови роботодавця задовольнити його заяву про розірвання строкового трудового договору достроково. КЗпП встановлює тільки правило, згідно із яким спори про дострокове розірвання трудового договору вирішуються в загальному порядку, встановленому для розгляду трудових спорів. Г.І. Давиденко пропонує працівникам при виникненні таких випадків звертатися до комісії з трудових спорів або до суду [3, с. 32].

Таким чином, чинне правове регулювання припинення строкових трудових правовідносин за ініціативою працівника є недостатнім, потребує ретельного доопрацювання та корегування. Що ж стосується проекту ТК, то в ньому міститься два підходи до припинення таких строкових трудових договорів. За першого регулюється припинення трудових договорів, укладених строк до 2х місяців. В такому разі працівник зобов'язаний попередити роботодавця за 3 календарні дні. Вся інша правова процедура в проекті не визначена, а тому слід керуватися загальними правилами припинення трудових правовідносин. Другий підхід стосується того, що в проекті в ст. 83 встановлене право працівника припинити в будь-який час за власною ініціативою трудовий договір, попередивши роботодавця за 2 тижні письмово. З того, що розробники проекту вживають формулювання «трудоий договір», не уточнюючи, що це трудовий договір на невизначений строк, слід зробити висновок про те, що вказане право працівника розповсюджується і на випадки перебування у строкових трудових відносинах. Отже, проектом передбачено право працівника на дострокове припинення строкового трудового договору за власним бажанням. З однієї сторони, це один із проявів свободи праці. З іншої сторони, все ж слід погодитись із зауваженням Ю.В.Баранюк та С.В.Дріжчаної: «встановлення однакової можливості для розірвання як безстрокового трудового договору, так і строкового за ініціативою працівника не є виправданим, адже роботодавець, укладаючи строковий трудовий договір,

розраховує на те, що протягом певного часу робота буде виконана цим працівником. Невиконання роботи, яку працівник повинен був виконати протягом дії строкового трудового договору, може негативно вплинути на господарську діяльність роботодавця. Тому вчені пропонують залишити умови розірвання строкового трудового договору, передбачені у ст. 39 КЗпП, у проекті» [4, с. 206].

Відтак, доцільно було б: (1) залишити існуючий в проекті підхід до розрізнення між собою двох видів строкових договорів – укладені на строк до 2 місяців та всі інші; (2) щодо першого виду строкових трудових договорів залишити строк попередження у 3 дні, але передбачити, що це попередження має бути здійснене у письмовій формі; щодо другого виду – письмове попередження строком 2 тижні; (3) одночасно залишити засади виняткового права працівника на дострокове припинення строкового трудового договору лише у чітко перелічених законом випадках (які на даний час перелічені в ст. 39 КЗпП), передбачивши можливість сторін трудових договорів встановлювати додаткові випадки дострокового припинення таких відносин при укладенні трудового договору в самому змісті цього договору; (4) передбачити обов'язок роботодавця звільнити строкового працівника в день, визначений працівником, який настає раніше ніж закінчення строку трудового договору, якщо він має зазначені причини для застосування вказаного виняткового права; (5) у разі, якщо працівник не має визначених законом або передбачених в трудовому договорі причин для дострокового звільнення за власним бажанням, повинна бути передбачена компенсація для роботодавця у розмірі, що дорівнює заробітній платі працівника за невідпрацьований період. Видається, що лише в такий спосіб можна дотримати справедливості та захист обох сторін трудових відносин.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кодекс Законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 17.12.1971. Додаток до № 50.
2. Глазько С.М. Правове регулювання припинення трудового договору: теоретичний аспект: дис. канд... юрид. наук: 12.00.05. Харків, 2005. 177 с.
3. Давиденко Г.І. Розгляд судами спорів, пов'язаних з укладанням, зміною та припиненням трудового договору. *Вісник Верховного Суду України*. 1997. № 3 (5). С. 28-45
4. Кодифікація трудового законодавства України : монографія / Н. М. Хуторян, О. Я. Лаврів, С. В. Вишновецька та ін.; за ред. Н. М. Хуторян, М. І. Іншина, С. М. Прилипка, О. М. Ярошенка. Харків: ФІНН, 2009. 432 с.

УДК 537.868

**ВОЗНИКНОВЕНИЕ ЭЛЕКТРОСЕЙСМИЧЕСКОГО ЭФФЕКТА В
НАСЫЩЕННЫХ ПОРИСТЫХ СРЕДАХ ПРИ РАСПРОСТРАНЕНИИ
АКУСТИЧЕСКИХ ВОЛН В НЕФТЯНОМ ПЛАСТЕ**

Измайлова Гульнара Ришадовна

канд. физ.-мат. наук, доцент

Габдрахманова Клара Фаткуллиловна

канд. пед. наук, доцент

Филиал ФГБОУ ВО

Уфимского государственного нефтяного технического
университета в г. Октябрьском
Республика Башкортостан, Россия

Аннотация: в работе рассматривается возникновение электросейсмического и электросмотического эффекта в насыщенных пористых средах при распространении в нефтяных пластах упругих волн. Исследуется влияние этого эффекта на процессы фильтрации в пласте, на проницаемость горной породы.

Ключевые слова: упругие волны, электроосмос, потенциал, пористая среда, проницаемость.

При прохождении упругих волн в насыщенных жидкостью пористых средах наряду с другими явлениями наблюдается так называемый электросейсмический эффект. Он заключается в появлении разности электрических потенциалов между точками пористой среды, расположенными на различных расстояниях от источника волн. Электросейсмический эффект был обнаружен впервые А. Г. Ивановым [1, с.42] в 1939 г. при наблюдении за упругими волнами в поверхностных слоях почвы. А. Г. Иванов отметил, что этот эффект представляет собой одно из проявлений электрокинетических

свойств насыщенных жидкостью пористых сред. Теория электросейсмического эффекта была развита Я. И. Френкелем [2, с. 145].

Рассмотрим электроосмотический эффект. Приложение электрического поля к наполненному электролитом капилляру заставляет ионы одного знака в наружной части диффузного слоя двигаться к противоположно заряженному полюсу. Таким образом, около стенки создается направленный поток избыточных ионов диффузного слоя. При перемещении эти ионы увлекают остальную массу жидкости в капилляре вследствие трения. В результате течения жидкости создается некоторая разность давлений, приводящая в свою очередь к вторичному течению жидкости в обратном направлении. Разность давлений возрастает до тех пор, пока не наступит стационарное состояние, когда прямой и обратный поток жидкости не станут равны.

Явление потенциала протекания противоположно электроосмосу. Если приложить к концам капилляра разность давлений, то в нем возникнет ламинарный поток жидкости.

При течении ионы диффузного слоя смещаются, и избыток ионов одного знака выносится по направлению потока жидкости [3, с.170]. Такое движение зарядов вдоль стенки представляет собой конвективный (поверхностный) ток, который создает разность потенциалов на концах капилляра. Эта разность потенциалов в свою очередь дает начало объемному току проводимости в обратном направлении. Разность потенциалов возрастает до тех пор, пока не наступит стационарное состояние, когда конвективный (поверхностный) ток станет равным объемному. Полученная разность потенциалов называется потенциалом протекания.

Перейдем теперь к количественному описанию явлений электроосмоса и потенциала протекания в пористой среде [4, с.31].

Пусть $grad\Phi$ — градиент электрического потенциала, а $gradp$ — градиент давления. Тогда, исходя из принципов термодинамики неравновесных процессов, при фильтрационных движениях для скорости фильтрации жидкости W и плотности тока (на единицу площади поперечного сечения пористой среды) можно написать следующие выражения:

$$\vec{W} = -L_{11} \text{grad} p + L_{12} \text{grad} \Phi \quad \vec{i} = L_{21} \text{grad} p - L_{22} \Phi \quad (1)$$

Согласно принципу Онзагера $L_{12} = L_{21}$. Первый член в выражении \vec{W} определяет обычное фильтрационное движение ($L_{11} = k/\mu$, k — коэффициент фильтрации), а второй — электроосмотическое движение. Коэффициент $c_s = L_{12}$ называется коэффициентом электроосмоса. Для одиночного капилляра коэффициент c_s выражается следующим образом:

$$c_s = L_{12} = -\frac{D\zeta_0}{4\pi\mu} \quad (2)$$

где D — диэлектрическая постоянная жидкости; ζ_0 — электрокинетический потенциал; μ — вязкость жидкости.

Для трубчатой модели пористой среды (пористости m) формула (2) пересчитывается так: $c_s = mD\zeta_0 / (4\pi\mu)$.

В формуле (1) для силы тока \vec{i} первый член представляет конвективный (поверхностный) ток, вызываемый приложением градиента давления, а второй — объемный ток проводимости. Поэтому

$$L_{22} = m\sigma \quad (3)$$

здесь σ — удельная электропроводность жидкости.

При заданном $\text{grad} \Phi$ стационарное состояние при электроосмосе наступает тогда, когда скорость фильтрации $\vec{W} = 0$. Из формулы (3) можно найти соответствующий этому состоянию $\text{grad} p$:

$$(\text{grad} p)_{\text{max}} = -\frac{L_{12}}{L_{11}} \text{grad} \Phi = -\frac{c_s \mu}{k} \text{grad} \Phi \quad (4)$$

Подставляя это соотношение и выражение для плотности тока, получим что при электроосмосе в стационарном состоянии сила тока равна

$$\vec{i} = -m\vec{v} \left(1 - \frac{c_s \mu}{m\sigma k} \right) \text{grad} \Phi \quad (5)$$

Формула (5) показывает, что вследствие электроосмоса проводимость уменьшается в $(c_s^2 \mu / mk)$ раз.

При заданном $gradp$ стационарное состояние наступает при $i = 0$. Поэтому из второго выражения (3) получаем, что максимальная напряженность электрического поля равна

$$\vec{E} = -(grad\Phi)_{\max} = \frac{c_3}{m\sigma} gradp \quad (6)$$

Используя выражение (6), можно найти скорость течения жидкости в стационарном состоянии

$$\vec{W} = -\frac{k}{\mu} \left(1 - \frac{c_3\mu}{m\sigma k} \right) gradp \quad (7)$$

Из формулы (7) видно, что вследствие возникновения потенциала течения коэффициент фильтрации жидкости понижается.

Из выражений (7) и (8) следует соотношение, использованное Я. И. Френкелем:

$$\vec{E} = \frac{\mu c_3}{k\sigma(1-\pi)} \vec{\omega} \quad (8)$$

где $\vec{\omega} = W/m$ — средняя скорость течения жидкости; $\pi = \mu c_3 / m\sigma k$.

Перейдем теперь к рассмотрению теории электросейсмического эффекта по Я. И. Френкелю [2, с.143]. Будем, как и в [2, с.146], рассматривать этот эффект применительно к первой (акустической) продольной волне. В слабоцементированной пористой среде при этом можно считать давления фаз одинаковыми в каждой точке. Так как распространение волны сопровождается изменением давления в направлении ее распространения, и насыщающую грунт воду в реальных условиях можно всегда считать электролитом, то из предыдущего ясно, что этот процесс должен также сопровождаться изменением электрического потенциала. Это явление в грубых чертах аналогично явлению потенциала протекания. Однако формулой (7) для количественных расчетов пользоваться, вообще говоря, нельзя по двум причинам.

Во-первых, эта формула относится к стационарному течению воды в порах и не учитывает конечную скорость установления объемного электрического тока, обусловленного силой $grad\Phi$ и компенсирующего конвективный (поверхностный) электрический ток, которым этот градиент вызывается [5, с.18].

Во-вторых, формула (7) выведена для среды с абсолютно жестким скелетом, тогда как при распространении волн в почве деформациям подвергается как жидкость, так и скелет.

Первую трудность можно обойти, если рассматривать волны, период колебаний которых достаточно велик по сравнению с временем образования потенциала протекания (с временем установления стационарного состояния). При этом значение напряженности \vec{E} в каждый момент времени практически совпадает с тем, которое соответствует мгновенному значению $gradp$. Как указывает Я. И. Френкель, это предположение, по-видимому, справедливо вплоть до ультразвуковых частот порядка 10^6 Гц и безусловно справедливо для сейсмических колебаний.

Для преодоления второй трудности Я. И. Френкель предполагает, что формула (8) справедлива и для пористой среды с деформируемым скелетом, если под скоростью жидкости в ней понимать относительную скорость жидкости $\vec{\omega} - \vec{u}$, т. е.

$$\vec{E} = \frac{\mu c_s}{k\sigma(1-\pi)}(\vec{\omega} - \vec{u}) \quad (9)$$

При этих условиях определение электрического поля E для продольной волны первого рода состоит в выражении разности $\vec{\omega} - \vec{u}$ через смещение твердых частиц почвы \vec{l}_1 .

Для проведения указанных вычислений воспользуемся формулой, связывающей скалярные потенциалы φ_1 и φ_2 для продольных волн. Она имеет вид

$$\left[(1-m_0)(1-\beta_1 K)\xi^2 + i \frac{m(1-m)\beta}{\xi} \frac{\beta}{B} \right] \varphi_1 + \left[m\xi^2 + \frac{\rho_2}{\rho} \left(\frac{\beta}{B} \right) + i \frac{m(1-m)\beta}{\xi} \frac{\beta}{B} \right] \varphi_2 = 0 \quad (10)$$

$$\zeta = \frac{m^2(1-m)\rho}{r} \omega, \quad \rho = \rho_0 + \frac{1-m}{m} \rho_2, \quad \xi^2 = \frac{\eta^2}{\omega^2 \rho B}$$

Величина ξ определяется из дисперсионного соотношения (10).

При рассматриваемых малых частотах параметр ζ мал и ξ^2 , φ_1 , φ_2 , можно представить следующим образом:

$$\begin{aligned}\xi^2 &= \xi_0^2 + i\zeta\xi_1^2 + \dots, & \varphi_1 &= \varphi_0 + i\zeta\varphi_1' + \dots, \\ \varphi_2 &= \varphi_0 + i\zeta\varphi_2' + \dots\end{aligned}\quad (11)$$

Подставляя выражение (10) в (11), получим, что в нулевом приближении $\varphi_1^0 = \varphi_2^0 = \varphi_0$, а для первого приближения находим

$$\varphi_2' - \varphi_1' = \frac{B}{\beta m(1-m)} \left(\frac{\rho_2}{\rho} \frac{\beta}{B} - [(1-m_0)(1-\beta_1 K) + m]\xi_0^2 \right) \varphi_0 \quad (12)$$

Для слабо сцементированной пористой среды $\beta_1 K \ll 1$ и $\xi_0 = (\rho_0 \beta) / (\rho B)$. Поэтому ограничиваясь членами первого приближения и имея в виду, что

$$\vec{\omega} = \frac{\partial}{\partial t} \text{grad} \varphi_2, \quad \vec{u} = \frac{\partial}{\partial t} \text{grad} \varphi_1, \quad \vec{i}_1^0 = \frac{\partial}{\partial t} \text{grad} \varphi_0, \quad \frac{\partial l_0}{\partial t} = -i\omega \vec{l}_1$$

Получим

$$\vec{\omega} - \vec{u} = -\frac{k_0 \omega^2 \rho_0}{\mu} \left(1 - \frac{\rho_2}{\rho_0}\right) \vec{l}_1^0 \quad (13)$$

Подставляя последнее выражение в формулу (10), имеем для напряженности электрического поля выражение

$$\vec{E} = \frac{c_3 \rho_0 \omega^2}{\sigma(1-\pi)} \left(1 - \frac{\rho_2}{\rho_0}\right) \vec{l}_0 \quad (14)$$

Для трубчатой пористой среды, в частности, получаем

$$\vec{E} = \frac{m_0 D \rho_0 \zeta^2}{4\pi\mu\sigma(1-\pi^2)} \left(1 - \frac{\rho_2}{\rho_0}\right) \omega^2 \vec{l}_0 \quad (15)$$

Таким образом, при данных значениях смещения \vec{l}_0 возбуждаемое электрическое поле оказывается пропорциональным квадрату частоты волны и не зависит от коэффициента проницаемости пористой среды.

В заключение заметим, что, как видно из формулы (8), влияние электрокинетических эффектов на коэффициент затухания сейсмических волн сказывается в уменьшении коэффициента проницаемости в $(1 - \pi)$ раз.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Иванов, А.Г. Эффект электризации пластов земли при прохождении через них упругих волн // Докл. АН СССР. – 1939. - 24, № 1. - С. 41 – 43.
2. Френкель Я.И. К теории сейсмических и сейсмоэлектрических явлений во влажной почве // Изв. АН СССР, серия География и геофизика. – 1944. - т.8, №4 – С. 133-150.
3. Biot M.A. Theory of propagation of elastic waves in a fluid-saturated porous solids // J. Acoustic. Soc. Amer. - 1956. - V.28. - P.168 – 186.
4. Измайлова Г.Р. Сопоставительный анализ тепловых источников, возникающих в нефтяном пласте, при излучении вч эм и акустических волн // В сб.: Моделирование. Фундаментальные исследования, теория, методы и средства Материалы 17-ой Международной молодежной научно-практической конференции. - 2017. - С. 31-32.
5. Измайлова Г.Р. Исследование комбинированного воздействия электромагнитного, акустического полей и смешивающегося вытеснения нефти растворителем на пористую среду. // автореферат дис.кандидата физико-математических наук Башкир. гос. ун-т. Уфа. – 2017. – 20 с.

КОМІСІЙНА ЕКСПЕРТИЗА В АДМІНІСТРАТИВНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ: ПОНЯТТЯ ТА ПРОБЛЕМИ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Каштан Антон Ігорович

головний спеціаліст із судової статистики Відділу правової аналітично - статистичної роботи та узагальнення судової практики Київського окружного адміністративного суду
м. Київ, Україна

Каштан (Григор'єва) Олена Василівна

аспірант кафедри публічно-правових дисциплін
ПВНЗ «Київський міжнародний університет»
м. Київ, Україна

Анотація: у статті розглянуто правову природу поняття комісійної експертизи, зроблено аналіз судової практики у галузі адміністративно-процесуального права та визначено її вплив та значення у прийнятті рішень українською фемідою.

Ключові слова: адміністративний процес, судова експертиза, комісійна експертиза, висновок експерта, пояснення спеціаліста, доказ, доказування, судова практика.

Судова експертиза – це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів досудового розслідування чи суду.

[2]

Проблематиці судово-експертної діяльності в Україні присвячені праці: О. З. Гладун, М. В. Джафарова, А. В. Іванов, М. А. Самбор, Н. О. Смілик, Н. В. Шахман, Г. Прохоров-Лукін та Г. Авдеева з питань реформування законодавства у сфері судово-експертної діяльності, однією із яких є

необхідність приведення норм базового закону у відповідність до чинного законодавства з питань призначення та проведення судової експертизи в усіх видах судочинства, Ю.М. Грошевого та А.О. Селіванова, які розробляли питання правової експертизи, Є. Сімакової-Єфремян – проблемі відповідальності судового експерта, М.Л. Цимбала – реформування системи судово-експертних установ.

Раніше взагалі такої дефініції, як судова експертиза в Кодексі України про адміністративні правопорушення та адміністративного судочинства, не містилося. Однак, деякі норми стосовно участі експерта в розгляді справ про адміністративні правопорушення Кодекс уключав. На сьогодні ми маємо достатню кількість нормативно-правових актів, в тому числі процесуальні кодекси, які регулюють це питання, зокрема: Закону України "Про судову експертизу", Наказ Міністерства юстиції України від 03.03.2015р. №301/5 «Положення про експертнокваліфікаційні комісії та атестацію судових експертів», Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998р. №53/5, із змінами та доповненнями тощо.

Відповідно до вимог ч. 1 ст. 102 КАС України суд за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи призначає експертизу у справі за сукупності таких умов: 1) для з'ясування обставин, що мають значення для справи, необхідні спеціальні знання у сфері іншій, ніж право, без яких встановити відповідні обставини неможливо; 2) жодною стороною не наданий висновок експерта з цих самих питань або висновки експертів, надані сторонами, викликають обґрунтовані сумніви щодо їх правильності.[1]

У ч. 1 ст. 109 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) встановлюється, що комісійна експертиза проводиться не менш як двома експертами одного напрямку знань. Потреба в призначенні такої експертизи може бути викликана, зокрема особливою складністю досліджень

або неповнотою, неясністю необґрунтованістю, сумнівністю або суперечністю іншим матеріалам справи, попереднього висновку експерта з даних питань. Особливість комісійної експертизи також обумовлена участю в дослідженні одного об'єкта (однієї групи об'єктів) кількома експертами одного профілю.[1]

Щодо експертного висновку, то комісія експертів дає спільний висновок, що підписується всіма експертами, які брали участь у сукупній оцінці результатів усіх досліджень і дійшли згоди щодо відповідей на питання, що були винесені на експертизу.

У разі, якщо згоди між ними не було досягнуто, складається декілька висновків експертів (за кількістю точок зору) або ж один, у якому вступна і дослідницька частини підписуються всіма експертами, а заключна – окремими, під відповідними висновками, або згідно з проведеними ними дослідженнями.

Експертизи бувають криміналістичні, інженерно-транспортні, економічні, товарознавчі, об'єктів інтелектуальної власності, психологічні, мистецтвознавчі, екологічні, військові, які також поділяються на підвиди. Наприклад, якщо відбувається спір щодо поділу майна та необхідно визначити його вартість після проведеного стороною його поліпшення, призначається інженерно-технічна експертиза.

Питання щодо місця проведення експертизи учасник судового процесу може вирішити самостійно або залишити на розсуд суду. Так, ухвалою Київського окружного адміністративного суду у справі № 320/692/19 призначено судову будівельно-технічну експертизу, проведення якої доручено Київському науково-дослідному інституту судових експертиз та зупинено провадження в даній справі. Питання, яке мав вирішити експерт було таким: яке функціональне призначення відповідно до Генерального плану м. Українка має територія, щодо якої було розроблено Детальний план території на частину вул. Приозерна в м. Українка, Обухівського району, Київської області, орієнтовною площею 1,500 га, обмежену зеленими насадженнями та малоповерховою забудовою, затверджений рішенням 48 сесії 7 скликання Української міської ради від 8 листопада 2018 року. [4]

Ухвалою Київського окружного адміністративного суду у справі № 320/258/19 призначено судову будівельну експертизу, проведення якої доручено Державному науково-дослідному експертно-криміналістичному центру. Серед запитань експерту було таке: чи відповідає містобудівна документація Оновлення генерального плану м. Ірпінь Київської області, затверджена рішенням Ірпінської міської ради № 4574-62-УІІ від 19 грудня 2018 року, вимогам ДБН Б.2.2-12:2018 “Планування і забудова територій”. Проведення даної справи зупинено до отримання висновку експерта. [4]

Ухвалою Київського окружного адміністративного суду у справі № 810/3791/17 призначено судову автотоварознавчу експертизу. На вирішення судової автотоварознавчої експертизи поставлено такі питання: Чи відрізняється колісний транспортний засіб марки «ГАЗ» модель 5201 тип Бортовий - С, реєстраційний номер АІ****ВХ 1987 року випуску та його складові та частини від заводських параметрів та характеристик «ГАЗ» модель 5201 тип Бортовий-С? тощо.[4]

Так, з ухвал суду вбачається наступне. За клопотанням учасника справи судом може бути винесено ухвалу про призначення експертизи. Однак, ніхто не застрахований від зловживання процесуальними правами та особистої вигоди. Зловживання можна виявити у діях, наприклад, адвоката, який своїм клопотанням про призначення експертизи може спочатку його заявити, а потім відкликати, коли саму адміністративну справу вже було направлено до відповідної установи. Або, отримавши рахунок за експертизу, має право відмовитися від сплати та відкликати клопотання про призначення. Законодавець настільки розширив права для, наче б то. Ефективного правового врегулювання спору, що захисники та інші учасники процесу мають змогу маніпулювати процесуальними строками, за допомогою штучного затягування процесу розгляду справи. Зупинене провадження повністю забороняє будь-які процесуальні дії, доки адміністративна справа не повернеться з експертної установи.

Власна вигода у проведенні експертизи може полягати у навмисному ініціюванні такої процедури учасником процесу. Всі доказові механізми, способи доказування настільки гнучкі та легітимізовані, що захисник може замовити експертизу, наприклад, будівельно-технічну, щоб встановити мету використання спірної земельної ділянки. Однак, такі технічні характеристики землі наявні в її правовстановлюючих документах та є аксіомою.

Крім того, до суб'єктів експертних досліджень входить Європейська мережа судово-експертних установ (ENFSI), яка існує з 1995 року. У її складі налічується 53 експертні установи, 41 з яких знаходяться в державах-членах Євросоюзу (ЄС) — найбільша у світі об'єднана організація судово-експертних установ, що отримала міжнародне визнання [3, 115].

Ще одним процесуальним нововведенням може стати виклик судового експерта до суду для надання усних пояснень. Така позиція не є абсолютно новою, але ефективною для дотримання процесуальних строків. Пленум Верховного суду України у своїй Постанові Пленуму від 23.03.2012 № 4 зазначив, що пояснення спеціаліста не є висновком експерта. З такою позицією слід погодитися, оскільки на вимогу суду спеціаліст може підготуватися до виступу у залі судового засідання, та під звукозапис надати ґрунтовні пояснення по суті справи. Таким чином, процес відправки матеріалів справи до експертної установи, написання висновку, повернення справи та поновлення провадження можна скоротити як мінімум вдвічі.

Висновок. За допомогою правильного легітимного механізму можливо уникнути подібних ситуацій та вивести питання судової експертизи на новий рівень. Структурований сценарій усього процесу судової експертизи можна скласти з, вже наявних на сьогодні, нормативно-процесуальних актів, починаючи від клопотання учасника процесу до останнього підпису експерта у висновку. Однак, на рівні КАС України слід впровадити механізм посилення контролю за сплату експертних послуг та кількість заяв/запитів на проведення експертизи в одній судовій справі від кожного учасника спору. Крім того, слід конкретизувати питання, а точніше їх зміст, який буде стосуватися предмету

спору, які прописуються учасниками у клопотанні, а потім затверджуються судом, для проведення експертизи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Кодекс адміністративного судочинства України// Відомості Верховної Ради України від 09.09.2005, — 2005 р., № 35, / 35-36, 37 /, стор. 1358
2. Закон України "Про судову експертизу"// Відомості Верховної Ради України від 12.07.1994, - 1994 р., № 28, стаття 232
3. Хазиєв Ш. Н. О Европейской сети судебных-экспертных учреждений / Ш. Н. Хазиєв // Адвокат. — 2005. — № 8. — С. 14–19.
4. Єдиний державний реєстр судових рішень// Електронний ресурс [<http://www.reyestr.court.gov.ua>]

УДК 371.035.9

ПІДГОТОВКА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ДО УСВІДОМЛЕНОГО БАТЬКІВСТВА В ЗАРУБІЖНІЙ ПЕДАГОГІЦІ ТА ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Кравець Володимир Петрович

доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки

Кравець Світлана Володимирівна

кандидат філософських наук, доцент кафедри теорії і

практики перекладу

Тернопільський національний педагогічний університет

Імені Володимира Гнатюка

м. Тернопіль, Україна

Анотація. Формування усвідомленого батьківства передбачає освітньо-операційну підготовку молоді. Молоді люди повинні мати певні компетентності, необхідні для реалізації репродуктивної та виховної функцій сім'ї. У вітчизняній школі цій проблемі приділяється недостатня увага, в той час як у багатьох країнах світу існують сотні різноманітних учбових програм, орієнтованих на підготовку школярів до виконання материнських та батьківських функцій. В статті проаналізовано досвід практичної реалізації таких програм в провідних країнах світу. Показано розмаїття підходів до організаційних форм, змісту програм та технологій формування майбутнього батьківства: обов'язкові і факультативні, загальнодержавні і регіональні, стабільні і варіативні, самостійні чи як модуль, з оцінками і без, спільні для обох статей і гендерно-орієнтовані, з використанням традиційних підходів та інноваційно-інтерактивних технологій.

Ключові слова: материнство, батьківство, прокреативна підготовка, батьківська освіта, перинатальна педагогіка, мультидисциплінарний підхід, метод імітації

Серед численних аспектів підготовки школярів до сімейного життя виділяється формування усвідомленого батьківства, через яке реалізується потреба мати дітей, прагнення бути батьками. В зарубіжних країнах нагромаджений різноманітний досвід запровадження численних учбових програм батьківської підготовки в роботу загальноосвітніх закладів освіти. Не все, мабуть, можна перенести на вітчизняний ґрунт, але і в змістовому наповненні цих програм і в методах формування майбутніх батьків є чимало інноваційних елементів, котрі можуть збагатити педагогічну скарбничку української школи. До вивчення проблеми підготовки школярів до виконання материнських і батьківських функцій в рамках підготовки до сімейного життя в окремих країнах зверталось низка вітчизняних педагогів. Н. Левчик вивчала вирішення проблеми у Великій Британії, Л.Яворська – у США, І. Даценко – у Польщі, І. Гречин, Л. Ковальчук та Т. Паничок – у Німеччині. Але цілісного порівняльного підходу до даної непростой проблеми нами не відзначено.

Зменшення народжуваності, низький рівень репродуктивної та контрацептивної культури, послаблення репродуктивного здоров'я підлітків і молоді, притуплення почуття особистої відповідальності – ці та інші чинники виступають серйозними детермінантами дослідження цього феномену в зарубіжних країнах. Гостра необхідність впровадження програм із підготовки учнівської молоді до майбутнього батьківства у навчальний процес школи, на думку більшості вчених Європи і США зумовлена, насамперед, кризою сучасної сім'ї як найважливішого інституту соціалізації особистості (низька народжуваність, виховання дітей матерями-одиначками, конфліктність у батьківсько-дитячих стосунках, зростання кількості розлучень, неповних сімей та громадянських шлюбів, жорстокість та зневага до дітей тощо).

У своєму дослідженні автори статті вирішили обмежитись найрозвиненішими системами формування материнства/батьківства, які, по-перше, є орієнтиром для інших країн, а , по-друге, можуть бути використані у вітчизняній педагогічній практиці. Співробітники наукового центру гендерної освіти та виховання молоді, що створений Тернопільським педуніверситетом та НАПН

України, досліджували проблему підготовки школярів до відповідального батьківства в європейських країнах та США.

Підкреслюючи необхідність підготовки молоді до виконання функцій відповідального батьківства та доцільність опрацювання курсу у стінах школи, Д. МакДермотт зазначає: “ Курси з батьківства мають розпочинатися вже в початковій школі, але не пізніше підліткового віку” [1, с. 14]. В школах США, наприклад, діють сотні програм, орієнтованих на формування майбутнього материнства і батьківства. Це, передовсім, такі як “Батьки на стадії формування”, “З батьком – по-іншому”, “Основи співчуття”, “Розвиток навичок виховання”, “Розвиток дитини, батьківство, і розвиток батьків”, “Повноваження для батьків” та низка інших. Обов’язковий мінімум знань включає фізіологічні і психологічні аспекти вагітності і пологів, а також догляд за новонародженим. Звідси - першочергове завдання, що постає перед педагогами: передача молодому поколінню вичерпної сукупності необхідних знань та практичного досвіду щодо материнства/батьківства.

Здійснюючи прокреативну підготовку), американська педагогіка (Д.Баумрінд, Л.Вендерсмен, Н.Картер, І.Мур, К.Норріс, У.Бронфенбренер, Д.МакДермот, М.Мієдзіан, Е.Пусе, С.Шевріє, Х.Хіф та ін.) акцентує увагу на правилах догляду за дітьми різного віку та принципах побудови безпечного середовища (правила харчування, дотримання гігієни та регулярного медичного огляду, профілактика захворювань, проведення різноманітних щеплень тощо). З метою прийняття своєчасного рішення про народження дитини, школярі знайомляться з віковими етапами розвитку дитини, основами перинатальної педагогіки, роллю батьків у задоволенні актуальних фізичних, психологічних, когнітивних, емоційних та соціальних потреб дитини [2, с. 39].

Обговорення включає також проблему вибору, що виникає в результаті безпліддя, генетичних факторів і вроджених вад; і витрати, пов’язані з батьківством. Особлива увага приділяється питанням підготовки до зустрічі новонародженої дитини, коригування своєї поведінки з її появою в домі (доходи, освітні плани, час дозвілля, час для сну і міжособистісні стосунки, в

тому числі секс). Учні повинні знати характеристики новонароджених: зовнішній вигляд, медичні тести для оцінки нормальності, особливості поведінки дитини, емоційні та фізичні потреби дитини тощо. Школярі вправляються в навичках прийняття батьківських рішень. Особливо ефективним є використання в даному курсі прогностичного методу: школярам пропонують скласти розповідь про себе, в якій вони мають зазначити найважливіші події; з їх минулого та описати власне майбутнє, акцентуючи увагу на етапі народження власної дитини.

На увагу вітчизняних педагогів та науковців заслуговує американський досвід запрошення на заняття з підготовки молоді до прокреативної діяльності батька чи матері з дитиною, що забезпечує глибше засвоєння системи знань із розвитку дитини та формування необхідних практичних умінь і навичок [2]. Візити батьків із дитиною впроваджують метод проектів. Учні спостерігають за поведінкою запрошених батьків та дитини; на основі отриманих теоретичних знань планують ключові зміни в організмі дитини та перевіряють і оцінюють власні припущення через місяць, під час наступного візиту.

Для того, щоб прийняти усвідомлене рішення про батьківство, в США та Німеччині школярам пропонують курси “Подумай! Перед тим, як зважитися на дитину!” (США) та «Час роздуми про дітей» (Німеччина), які сприяють усвідомленню школярами щоденних батьківських обов’язків та відповідальності за догляд дитини. Особливістю цієї програми є проект імітації батьківства із застосуванням дитини-робота, тамагочі (комп’ютеризованого малюка, імітатора немовляти). “Малюк”, як і справжнє немовля, позбавляє підлітків сну, руйнує їх соціальне життя і прив’язує до себе. Графік поведінки дитини-імітатора максимально наближений до специфіки поведінки живої дитини. Головна мета програми - допомогти підліткам краще зрозуміти всю повноту відповідальності та зобов’язань батьківства. Таке комп’ютеризоване навчання опікунських навичок відволікає учнів від грубого, жорстокого ставлення і сприяє позитивним емоційним зв’язкам, агуканню, співу до дитини тощо. Щоправда, дослідники відзначають, що

значна частина дівчат-підлітків, які отримали в подарунок цю ляльку-застереження, вже через день-другий повертають її в магазин [2;3].

Велику увагу підготовці школярів до майбутнього материнства та батьківства приділяють і педагоги Великої Британії Н.Нодінгс, М.Прінгл, Дж.Пух, К.Хенвуд та інші. У Британії вважається, що підготовка до батьківства має стати доступною для кожного юнака і кожної дівчини, незважаючи на їхні розумові здібності. На жаль, дослідження Т.Графтон показало поширеність традиційних поглядів молоді на виконання жінкою перш за все материнського обов'язку, ролі виховательки та домогосподарки. Проте простежувалась незначна частина ліберальних поглядів: юнаки почали цікавитись питаннями догляду за дитиною, вибирали освітню програму з батьківства. Т.Графтон звернув увагу на той факт, що здебільшого такі курси обираються дівчатами і рідко юнаками [4, с. 48].

У найбільш розробленій та прийнятій всіма британськими школами навчальній програмі «Підготовка учнів середньої школи до батьківства», формування майбутніх батьків стала невід'ємною складовою шкільної програми. При цьому варто відзначити мобільність шкільних програм з батьківства. Якщо програми кінця ХХ ст. були дещо ідеалізованими і стереотипізованими, то сьогодні вони є більш реалістичними, відповідають вимогам часу. У змісті програми є оволодіння учнями необхідними навичками для побудови та розвитку успішних подружніх та сімейних стосунків; набуття соціальних і комунікативних навичок; отримання знань про розвиток та потреби дитини на різних вікових етапах її становлення у процесі різних видів діяльності (гра, навчання та спілкування); забезпечення учням реальних можливостей для набуття необхідних батьківських компетентностей за програмами різного рівня; усвідомлення причини «хорошої» та «поганої» поведінки, змін у взаємовідносинах «батьки-діти».

Н.Левчик в своєму дослідженні [5, с.96-97] дала детальну характеристику двом програмам, запропонованих провідними британськими експертами для їх впровадження. Одна з них - «Як набути батьківських навичок», авторами якої є

консультанти і викладачі предметів «домашня економіка» і «дитячий розвиток» Анжела Гудвін та Дженні Патрік побудована за тематичними напрямками. До неї включені наступні теми: "Батьківські взаємини і ролі", "Планування батьківства", "Поведінка подружжя до народження дитини", "Турбота про новонароджену дитину", "Особливості батьківського догляду за малюками", "Скільки коштує малюк?", "Виховуємо у грі", "Як добре бути батьками!" тощо. Модуль із підготовки до батьківства був введений і у зміст предмета "Особистісна та соціальна освіта" (Велика Британія) для старшокласників, який охоплював такі блоки: ознайомлення із основами перинатальної педагогіки, стилями батьківського виховання, ведення здорового способу життя тощо [6]. Практичні заняття проводяться таким чином: здійснюються візити до центрів матері та дитини, де лікарі розповідають про належний догляд за дітьми; учням надається право проводити практичні заняття з дітьми дошкільного віку. Перед візитом у дитячий садочок учні ретельно готувалися, ознайомлюючись із відповідним теоретичним матеріалом, наданим їм у вигляді друкованих матеріалів, брошур та посібників, які розроблялися дошкільною асоціацією педагогів-вихователів та навчальними ресурсними центрами [7]; відбувається перегляд відео про підліткову вагітність та шкідливість абортів; запрошуються на заняття з підготовки молоді до прокреативної діяльності батька чи матері з дитиною, що забезпечує глибше засвоєння системи знань із розвитку дитини та формування необхідних практичних умінь і навичок, ознайомлення з радощами і труднощами батьківства; учням обох статей пропонується волонтерська практика у дитсадках. Вчителі допомагають учням набувати різних практичних навичок, як-от: виготовляти іграшки для дитячих садків.

Своєрідно ведеться підготовка школярів до виконання батьківських функцій в школах Німеччини. Дослідженню батьківства/материнства як соціально-культурного феномену присвячено праці німецьких вчених Е. Бурхардт (1999), С. Гайса (1998), К. Еченберг(1994), Н. Клюге (1996), М. Текстор (2002), К. Штарке (2001) та ін. В структурі навчальних програм німецької гімназії є блок, присвячений відповідальному батьківству та азам перинатальної

педагогіки (підготовка до вагітності; захист ненародженого життя; соціальна і приватна допомога для вагітних, сімей, матерів й дітей; біологічні основи вагітності; дотримання здорового способу життя під час вагітності, підготовка до народження дитини;

потреби маленької дитини; охорона материнства) [8, с. 46-48].

З метою формування усвідомленого батьківства в німецьких школах значна увага приділяється ознайомленню школярів із протизаплідними засобами. Не випадково, контрацептивна культура німецької молоді в цілому хороша. Тема «Контрацепція» згідно з рішенням федеративного Конституційного суду передбачена в учбових планах усіх земель. Німецькі фахівці вважають, що підліткова контрацепція повинна відповідати наступним вимогам: висока ефективність; безпечність для здоров'я; зручність у застосуванні; доступність для придбання.

У переважній більшості німецьких федеральних земель теми з підготовки до відповідального батьківства використовується мультидисциплінарний підхід. Аналізуючи досвід Німеччини, І. Гречин показує, як він реалізується в німецькій школі. Наприклад, в основній школі на заняттях з соціології/політики та економіки розглядаються теми: «Планування та оформлення бюджету молоді родини» (7 клас), «Рівноправ'я» (10 клас). У реальній школі подаються теми «Економіка молоді сім'ї» (9 клас) та «Рівноправ'я у ЗМІ» (10 клас). На уроці історії проводяться історичні екскурси батьківсько-дитячих взаємин, «епох батьківства-дитинства» («Зародження підготовки до батьківства», «Роль батька у вихованні дітей в історичній ретроспективі» тощо). На уроці мистецтва в основній та реальній школах при поданні теми «Батьківство/материнство та форми його вираження» здійснюється дискусійне обговорення з учнями різних поглядів вчених на батьківство/материнство, виховання дітей в сім'ї та поза нею. Для старшокласників гімназії практикуються мультикультурний та варіативний підхід через диференційованість навчальних тем. На уроках біології обговорюються важливі аспекти прокреативної підготовки, а саме: ознайомлення з основами

перинатальної педагогіки та психології, термінологією, початком зрілого та статевого життя, біологічними основами вагітності, особистої гігієни під час вагітності, дотримання здорового способу життя під час вагітності, інформацією про фізіологічний та психологічний розвиток дитини тощо [3].

У французькій педагогіці батьківство визначається трьома типами факторів:

- потребами розвитку дитини: потребує прийняття, поваги та любові в її індивідуальності, потребі здоров'я, освіти, емоційному та поведінковому розвитку, ідентичності, соціальній та сімейній підтримці;
- ресурсами та здібностями батьків, щоб забезпечити основний догляд та безпеку дітей, забезпечити емоційну теплоту, стимулювати дитину, направляти та забезпечувати межі поведінки;
- сімейними та екологічними факторами: як і чому родина живе, умови життя, зайнятість, прибутки, соціальна інтеграція, ресурси громад [9]

У програмі «Постійна турбота про життя кожної дитини», Монреальський молодіжний центр (Канада) визначає 8 батьківських навичок або здібностей, необхідних для:

- задоволення основних потреб дитини (діста, охорона здоров'я, сон);
- демонстрування емоційного ставлення та прихильності (присутність, доступність, увага і реакція на сигнали дитини);
- формування позитивного ставлення до дитини (валоризація її якостей, демонстрація прихильності та тепла, інтерес до діяльності дитини);
- розуміння індивідуальних особливостей (визнання конкретних потреб дитини, прийняття відмінностей);
- грамотного виконання батьківської ролі (не змушувати дитину брати на себе надмірні обов'язки або труднощі, справедливо ставитися до всіх своїх дітей);
- створення адекватного життєвого середовища (безтурботний сімейний клімат, правила життя та чіткі межі, засоби винагороди та належне покарання);
- сприяння соціалізації дитини (допомога та заохочення стосунків дитини з іншими);

- задоволення інтелектуальних та освітніх потреб дитини (стимулювання дитини, розвиток смаку досліджень) [10, С. 220].

Аналіз тематики занять польської програми «Освіта для сімейного життя», проведений в дисертаційному дослідженні І.Даценко (2008), показує, що тут значна увага приділяється пренатальному вихованню, результатом якого має бути народження дитини, фізично здорової і психологічно готової до розвитку нових зв'язків зі світом. Не залишилися поза увагою також пошуки шляхів морального та фізичного оздоровлення підлітків, сексуальне та статеве виховання. Програмою передбачено формування базових компетентностей у сфері безпечної життєдіяльності і здорового способу життя, організації активного відпочинку і вільного часу, реабілітації і корекції здоров'я [11].

За структурою програми з підготовки до батьківства поділяються на обов'язкові, варіативні, допоміжні та спеціальні. Обов'язковість чи варіативність курсу визначається країною, регіоном (штатом, федеральною землею, провінцією чи графством) чи навіть конкретною школою. Наприклад, у штаті Нью-Йорк цей предмет є обов'язковим до закінчення школи, а у Каліфорнії – рекомендованим. Але у більшості випадків той чи інший курс з підготовки до виконання батьківських обов'язків у школі є факультативним. Припису щодо кількості навчальних годин чи кількості кредитів, необхідних для підготовки до батьківства, в школах не існує. Пропозиції щодо курсів та розміщення їх в навчальному розкладі можуть змінюватися відповідно до потреб учнів та вимог місцевого навчального плану до закінчення навчального закладу. Курс, зазвичай, носить локальний характер і не має всезагального державного оцінювання. Школи несуть відповідальність за гарантування та отримання учнями належних знань із батьківської освіти [12].

Курс із батьківства може викладатися як самостійний, так і бути модульним компонентом, складовою у змісті обов'язкових навчальних предметів. Так, деякі теми опрацьовуються під час вивчення основних шкільних предметів, як-от “Основи безпеки життєдіяльності дитини”, “Здоровий спосіб життя”, “Валеологія” та ін. В початкових класах, наприклад, суспільні науки можуть об'єднати з

вивченням методів батьківства в різних культурах; читання матеріалу може охоплювати вибрану літературу, яка включає теми батьківства. Батьківська освіта може також бути частиною таких предметів, як історія, мистецтво і музика. Підготовка до батьківства у старших класах може інтегруватися у різні дисципліни і є навіть успішною в досить непередбачуваних сферах (наприклад, англійська як друга мова). Крім того, позакласна та позашкільна діяльність ініціюється релігійними та громадськими організаціями. Викладання курсів передбачає мультикультуральний підхід, оскільки в школах вчать діти різних рас, етносів, націй. Вони можуть проводитися окремо для дівчат і окремо для хлопців.

Крос-культурне дослідження підготовки школярів до усвідомленого батьківства дає змогу глибше проаналізувати її проблеми та перспективи в Україні, виокремити перспективні напрями її імплементації у навчально-виховний процес національної школи, а саме: проведення статево просвітницької роботи у дошкільних закладах як складової підготовки до майбутнього батьківства; формування морально-психологічної готовності учнів до виконання батьківських функцій; ознайомлення школярів з основами перинатальної педагогіки та психології в процесі тренінгів; активне залучення юнаків до участі в заняттях з батьківства; створення мережі навчальних центрів для перепідготовки вчителів на курсах підвищення кваліфікації у межах неперервної освіти дорослих тощо.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. McDermott, D. Theory and rationale for parenting education in schools [Електронний ресурс] / D. McDermott. – 2002. – Режим доступу : <http://www.parentingproject.org/theory.htm>. (13.05.2019).
2. Яворська Л. Підготовка молоді до сімейного життя в США//Статева соціалізація та підготовка учнівської молоді до сімейного життя у педагогіці та шкільній практиці зарубіжних країн. – Тернопіль: ТзОВ “Видавництво Астон, 2009. – 206 с.
3. Гречин І. М. Підготовка учнівської молоді до виконання батьківських

- обов'язків у Німеччині : дис. ... пед. наук : 13.00.07 / Ірина Михайлівна Гречин. – Тернопіль, 2012. – 166 с.
4. The preparation for Parenthood Curriculum in Five Secondary Schools, paper presented to BERA Annual Conference, St Andrews, September / T. Grafton [et al.]. – [S. l.: s. n.], 1982. – 273 p.
5. Левчик Н. С. Підготовка учнівської молоді до виконання батьківських обов'язків у США та Великій Британії: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Наталія Стефанівна Левчик. – Тернопіль, 2010. – 180 с.
6. . David K. Personal and Social Education in Secondary Schools / K. David. – London: Longman, 1982. – 192 p
7. Reich W. Die sexuelle Revolution. – Frankfurt am Main? 1969. – 246 s.
8. Burchardt E. Identität und Studium der Sexualpädagogik / Eva Burchardt. – Frankfurt am Main, 1999. – S. 316.
9. Кузнецов А. Проблемы полового воспитания в современной французской педагогике. – Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук. – М., 1977. – 23 с.
10. Кравець В.П. Підготовка учнівської молоді до сімейного життя в зарубіжній школі та педагогіці: історія і сучасність: монографія. Тернопіль: ТНПУ, 2019. 256 с.
11. Даценко І. М. Підготовка учнівської молоді до життя в сім'ї у республіці Польща : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Ірина Миколаївна Даценко. – Тернопіль, 2008. – 18 с.
12. Learning Standards for Health, Physical Education and Family and Consumer Sciences at Three Levels [Електронний ресурс] / NYSED – New York State Education Department. EMSC. – Режим доступу : <http://www.emsc.nysed.gov/sss/Parenting/parentingqa.html> (13.05.2019).

ІНВЕСТИЦІЙНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ КАТЕГОРІЇ ВЕЛИКІ ДАНІ

Корнєєва Юлія Володимирівна

к.е.н., старший науковий співробітник

ДННУ «Академія фінансового управління»

м. Київ, Україна

У сучасних умовах успішність інвестиційних рішень залежить від уміння опрацьовувати великі обсяги інформації, виявляти причинно-наслідкові зв'язки та приймати на основі проведеного аналізу конструктивні рішення. Реалізація інвестиційних проектів в країнах із нерозвиненою інституційною системою стикається з проблемами ефективного розподілу ризиків, що ускладнене прогалинами у оцінці системних фінансових ризиків, зумовленими проблемами в управлінні Великими даними. Адже варто враховувати різноманітність агрегованих різними інституційними одиницями даних, які охоплюють як графіки, текстові документи, машинні коди, відео, картографічні дані тощо, так і власне числові ряди, що формують статистичні величини. Тож дані можуть мати метричну, порядкову або номінальну вартість, такі як записи на рівні транзакції, опитування громадської думки; або можуть мати текстовий формат - з книг, документів, електронних засобів масової інформації або текстових трансляцій у соціальних мережах, в пошуках Інтернету, або вони можуть мати форму записів відео, аудіо тощо [1]. Фактично формування таких різноманітних, великомасштабних, складних та довгострокових розподілених наборів даних відбувається за допомогою наукових приладів, датчиків, мережі Інтернет, електронної пошти, аудіо та відео програмного забезпечення, джерел даних потоку мережних кліків тощо[2].

Однією з інституційних передумов формування ефективної системи управління інвестиціями, що є безумовно важливим завданням для держави, є розробка та впровадження методики структурування існуючих форматів даних, агрегованих різними суб'єктами господарювання. Дані, внесені у структуровані формати, та

пов'язані між собою реєстрами, дозволять спростити та пришвидшити механізми встановлення взаємозв'язків між окремими інформативними потоками у процесі прийняття інвестиційних рішень.

П. Німанд-Андерсен зазначає, що галузь обробки великих даних створює виклики не лише традиційній статистиці та економіці, а й ускладнює механізми їх імплементації у процесі прийняття рішень. Науковець пропонує наступне визначення категорії «*Великі дані*», як сучасного новітнього цифрового відбитку надання послуг з високим потенціалом зростанням, які виникають під впливом мінливого середовища, в якому ми живемо, спілкуємося, соціалізуємося, взаємодіємо, отримуємо та обмінюємося інформацією, приділяючи окрему увагу аспектам взаємодії державних органів з приватним сектором. Водночас, чіткого визначення дефініції у науковій літературі бракує, адже, як зазначає Німанд-Андерсен, ще не визначено, який саме обсяг даних можна вважати «великим», та які критерії для відбору даних необхідно враховувати [3]. Згідно з визначенням, запропонованим експертами Gartner, *Великі дані* являють собою великомасштабні, високошвидкісні та різноманітні інформаційні активи, які вимагають нових форм обробки з метою розширення можливостей їх використання у процесі прийняття рішень, що сприятиме зростанню рівня поінформованості та оптимізації процесів прийняття рішень [4].

Проблема отримання, співставлення та узгодження інформації є актуальною для державного апарату. У випадку відсутності з'єднання різних державних інформативних реєстрів між собою необхідно надсилати запити до відповідних інституційних одиниць, проте з плином часу актуальність отриманої інформації втрачає цінність. Науковці все частіше аргументують необхідність переходу від аналізу періодичних даних до врахування даних у режимі реального часу.

Сучасні трансформації фінансових інструментів відбуваються під впливом багатьох чинників, сформованих динамічним, а останнім часом можна вживати термін турбулентним середовищем, в таких умовах на перше місце виходять процеси аналітичної обробки даних у реальному часі. Водночас, бенефіціари (у

нашому випадку інвестори, або керівники державних підприємств, чиновники, які приймають інвестиційні рішення у державному секторі) аналізують лише агреговані за жорстко визначеними критеріями групування інформаційні потоки, в той час, як деталізована інформація потрапляє зі значним запізненням [5]. Відповідно виникає деформація у сприйнятті реальної ситуації, що заважає приймати конструктивні, а головне актуальні для певного часового моменту, рішення. Усвідомлюючи утопічність ідеї щодо оперування всіма доступними інформативними потоками в реальному часі, необхідно чітко відсіювати та структурувати дані, необхідні для того чи іншого аналізу. Адже ризики, які несуть у собі Великі дані, це фактично інформаційні ризики, методика оцінки яких має бути імплементована, як у процес розробки сучасних фінансових інструментів, так і при реалізації державної інвестиційної політики. Аналітика великих даних тісно пов'язана з існуванням інформаційних ризиків. Н. Кузнецова під *інформаційними ризиками* розуміє загрозу виникнення втрат або збитків у результаті використання інформаційних технологій, що охоплює ризики, пов'язані з втратою інформації; та ризики, пов'язані з формуванням інформаційного ресурсу, а саме – з використанням неповної, неправдивої інформації, відсутністю необхідної інформації тощо [6].

Інвестиційні характеристики категорії Великі дані, структуровані за чотирма основними характеристиками наведені на рис. 1.

Обсяг генерованої інформації сприяє розвитку: ¶

- **Фінансові аналітики:** адже Великі дані дозволяють краще моделювати та прогнозувати бізнес та ринки при прийнятті інвестиційних рішень. ¶
- **Інтегрованої системи управління ризиками** забезпечують глобальне бачення різних факторів та сфер, пов'язаних з фінансовим ризиком, що дозволяє забезпечити ширше покриття ризиків. ¶
- **Розвитку інвестиційного менеджменту** у частині системи прогнозування ймовірних кративнаслідок настання випадку несплатоспроможності партнера, адже Великі дані забезпечують більшу прогностичну здатність, оскільки нові джерела даних (соціальні медіа, бази даних маркетингу тощо) дозволяють набагато краще прогнозувати поведінку та передбачати проблеми з виплатою, тож оцінка кредитоспроможності на основі широкої інформаційної бази буде більш достовірною. ¶

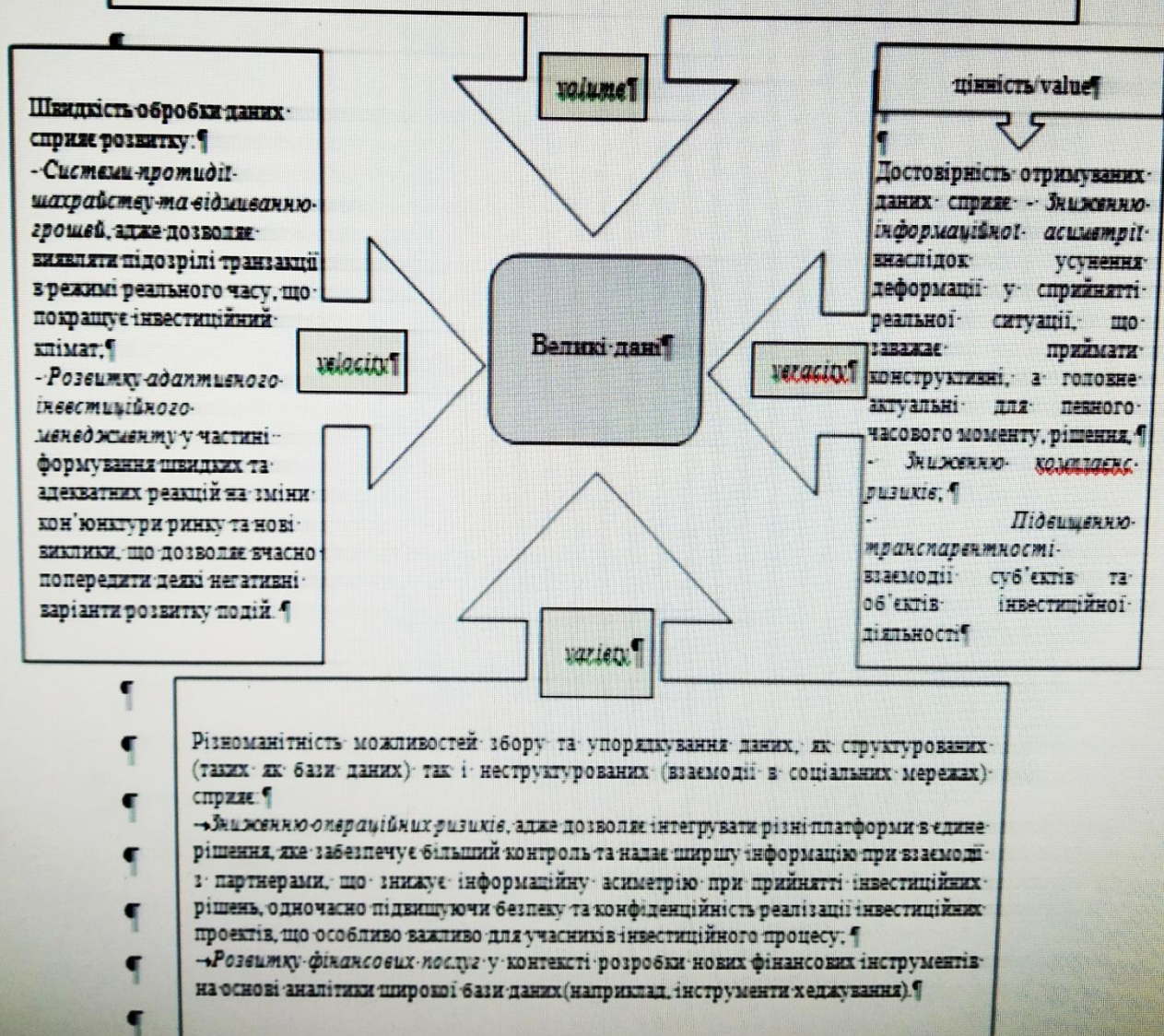

Рис.1. Інвестиційні характеристики категорії Великі дані

Джерело : складено автором з використанням [1].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Nymand-Andersen P. Big data: The hunt for timely insights and decision certainty. Irving Fisher Committee on Central Bank Statistics Working Papers. 2016. № 14. URL: <https://www.bis.org/ifc/publ/ifcwork14.pdf>.
2. Ming Ke, Yuxin Shi Big Data, Big Change: In the Financial Management. Open Journal of Accounting. 2014. №3. P. 77-82.
3. Nymand-Andersen P. Big data: The hunt for timely insights and decision certainty. Irving Fisher Committee on Central Bank Statistics Working Papers. 2016. № 14. URL: <https://www.bis.org/ifc/publ/ifcwork14.pdf>.
4. Beyer M., Laney D. The Importance of «Big Data»: A Definition. 2012. URL: <https://www.gartner.com/doc/2057415/importance-big-data-definition>.
5. Болюбаш Ю. Я. Методи та засоби опрацювання інформаційних ресурсів Великих даних в системах територіального управління : Дис.. канд. екон. наук: 01.05.03 / Л., 2017. С. 118.
6. Кузнєцова Н. В. Деякі аспекти мінімізації інформаційних ризиків у банківській діяльності. Системні дослідження та інформаційні технології. 2014. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sdtit_2014_1_3. С. 8.

СТРУКТУРНИЙ ЕЛЕМЕНТ В ІСТОРИЧНІЙ АРХІТЕКТУРІ ТА ЙОГО ФОРМОУТВОРЕННЯ

Коншина Олена Михайлівна

старший викладач

Одеська державна академія будівництва та архітектури

м. Одеса, Україна

Введення. Протягом останніх десятиліть важливого соціально-економічного та містобудівного значення в прогнозуванні, проектуванні, створенні та розвитку історичних міст набувають актуальні питання узгодженості планувального регулювання архітектурних і природних, соціальних і культурних складових. На сьогодні склалися певні типи і види історичних міст, що мають специфічні композиції функціонально-планувальних структур, а також стану, напрямку і етапів розвитку. Ця категорія міст має переважно сприятливі економіко-географічні умови і необхідні ресурси для розвитку виробництва, життєдіяльності населення, але відстає в архітектурно-місто-будівельної організації та створенні гармонійної композиції середовища.

Ціль роботи. Одним з найбільш значущих етапів проектування є процес містобудування де специфіка формування композиції мала значущі нагальні та перспективні містобудівні потреби збалансованості ландшафту і нової забудови в процесі просторового розвитку. Це вимагає поглибленого наукового дослідження просторово-планувальних структур таких міст, як важливих об'єктів соціальної, містобудівної, проектної та будівельної практики.

Формоутворення в історичній архітектурі створюється як для організації архітектурного об'єкта з урахуванням всіх істотних його властивостей, так і для організації функціонального процесу. Без архітектурних форм, процеси життєдіяльності людини не існують, так само, як архітектурні форми не існують без процесів діяльності людей. В результаті історичного архітектурного формоутворення відбувається організація життєвих процесів

шляхом побудови матеріально-просторового середовища для життєдіяльності людини, в першу чергу архітектурних форм. Їм може бути квартира, кімната, будинок і т. і. Розглянемо формоутворення і спробуємо з'ясувати можливість виявлення такого елемента в історичній архітектурі.

Дослідники будь-якої області наукової діяльності при визначенні структури явища стикаються з якимисьь труднощами. Для початку необхідно визначити, які елементи його формують. Необхідно знати елементи і їх складові, так як форма, і структура є способом зв'язку, організації змісту. Поняття елемента має загальне значення. Елементи представляють собою частини предмета або процесу, не просто отримані шляхом довільного розподілу їх, а є складовим цілим, який здійснює завдання гармонійного функціонування об'єкта [1, с.76].

У хімії елементарною частинкою вважається атом (основні властивості атомів зазвичай і розглядаються як властивості того чи іншого хімічного елемента); в квантовій фізиці - елементарна фізична частка; в живому організмі - клітина. Однак ці поняття елементів знаходяться в сфері теорії відносності, оскільки в світі немає ніяких "кінцевих" елементів, і будь-який елемент виступає як органічна єдність певних властивостей, ознак, зв'язків. У різних ситуаціях можливий будь-який вибір елемента, аби він дозволив повніше розкрити структуру змісту явища. В елементі, як у краплі води, відбивається навколишній світ.

Ле Корбюзьє в якості соціального елемента архітектури брав житловий осередок. Він писав: "Якщо клітина є первинний біологічний елемент, то - домашнє вогнище, іншими словами, - притулок для сім'ї, являє собою соціальну клітку" [2, с.215].

Структурною одиницею міста в даний час служать райони, які в свою чергу діляться на мікрорайони, так як вони точніше і повніше розкривають соціальну містобудівну специфіку, ніж багатосекційний будинок. Мікрорайон в соціалістичному місті стає його структурним елементом. Однак поняття елемента щодо, і сам елемент неможливо розглядати поза простором і часом,

тому неможливо зупинитися на одному елементі, з якого утворювалися б всі архітектурні форми.

Структура являє собою явись - то явище. Квартиру можна розглядати як структурний елемент багатосекційного житлового будинку. В іншому ж аспекті квартира є самостійним явищем, а її елементом структурною одиницею стає кімната.

Розуміння цілісності історичної архітектурної форми встановлює зв'язок між окремими властивостями художнього осмислення. Джерелом розкриття єдності засобів гармонізації є сучасна та історична архітектурна практика.

Архітектурна форма має ряд особливостей її конструктивних основ: геометричні та фізичні властивості, роботу несучих елементів, співвідношення несучих і несомого, параметри, організацію конструкційних матеріалів. Звідси впливає поняття «тектоніка».

Процесом історичного архітектурного формоутворення служить композиція, завдяки якій перетворюється в рамках певних законів природи формоутворення. Категорія «тектоніка» формує взаємозв'язок форми і конструкції і утворює композицію. Конструкція може бути як несучою, так і несомою, монолітною або збірною, тонкостінною і легкою або масивною і важкою, однорідною або неоднорідною. Форма, її структура і матеріал є те, в чому проявляється тектоніка. Поєднання кубічних форм в архітектурі слабо висловлює тектоніку. Кубічні форми в просторі дезорієнтовані по відношенню до нього. Подібністю їх структури створюється враження їх існування поза гравітаційного простору. Тектоніка плоских зрізів і зрушень простежується в мертвій природі (геологічні зрізи пластів землі).

У підсумку все призводить до операцій геометричними законами форми - становищем елементів форми в просторі, конфігурацією форми, співвідношенням розмірів частин, - які виражаються за допомогою чисел. Специфіку засобів гармонізації визначає різний характер взаємодії чисел.

Механізмом, який об'єднує кошти гармонізації історичної архітектурної форми, повинна бути математика. Однак практичний сенс механізму полягає в тому,

щоб, створюючи історичні архітектурні форми, представляти механізми гармонізації, долати стихійність, що все створюване художником – архітектором не підкоряється зовнішнім, об'єктивним законам природи, а лише пов'язане з внутрішнім світом архітектора. Потрібно прагнути до пізнання законів і навчитися їх застосовувати.

Заключення. В процесі роботи досліджено природню основу, історію, містобудівну еволюцію, архітектурне середовище, склад пам'яток історії та культури, цінну історичну забудову. Вченими доведено, що в процесі формування історичного архітектурного вигляду яскраво проступають риси, що визначають самотність формування його історичного середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Лебедев Ю.С., Рабинович Ю.И., Попожай Е.Д. Архитектурная бионика / Под ред. Ю.С.Лебедева. — М.: Стройиздат, 1990. — 269 с.
2. Ле Корбюзье Ш.Э., Архитектура XX века/Под ред. К.Т.Топуридзе – М.: Прогресс, 1970.– 304 с.

ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ Т.Г.ШЕВЧЕНКА

Кузь Тамара Григорівна

методист навчально-методичного центру професійно-
технічної освіти у Дніпропетровській області
м. Дніпро, Україна

Анотація: У статті розглянуто систему педагогічних поглядів у творчості Т.Г.Шевченка, цінні думки щодо освіти й виховання, які вплинули на формування педагогічної думки в Україні.

Ключові слова: система педагогічних поглядів, педагогічні ідеї, виховні проблеми, ґрунтовне елементарне навчання, формуванні особистості.

У літературі кожного народу, серед великих її творців, є поети, імена яких оповиті невмирущою любов'ю і славою. 9 березня 2020 року український народ відзначив 206-річницю від дня народження поета, художника, мислителя, відомого всьому світу як визначного просвітника-гуманіста, Пророка нашої нації Тараса Григоровича Шевченка.

Незважаючи на те, що Шевченко не працював у системі освіти, не написав ніяких наукових праць з педагогіки, окрім «Букваря Южноруського», у яких би спеціально розглядалися освітянські проблеми, тим не менше є підстави говорити про те, що в нього склалася певна система педагогічних поглядів. У творчій спадщині Кобзаря звучать досить цінні думки щодо освіти й виховання, багато з яких є актуальними й сьогодні.

Педагогічні погляди Т.Г. Шевченка стали предметом ретельного вивчення багатьох дослідників. Різні їх аспекти аналізували В. Доманицький, О. Мазуркевич, С.Чавдаров. Окремі дослідження «Букваря» знаходимо у працях П. Потоцького, П. Зайцева, І. Коровицького.

Започатковані педагогічні ідеї Шевченка-громадянина й патріота у творах «Близнюки», «Княгиня», «Варнак», «Музикант», «Нещасний», «Прогулянка із задоволенням і не без моралі», а також «Щоденнику» вплинули на формування педагогічної думки в Україні. Найважливішим для просвітителя було пробудження українського народу, який усупереч рабському стану має право на рідну школу. Велику роль він відводить учителю, який має вірою і правдою служити народові, допомагає вийти із культурної відсталості. Учитель, який цим не живе, досягти своєї мети не може.

Повість «Близнюки» є найбільш педагогічною. Тут Шевченко торкається важливих виховних проблем і вперше звертається до педагогічних ідей Г. С. Сковороди. Український філософ-просвітитель - одна із дійових осіб твору. У світ етичних ідей Сковороди читача вводить здоровий побут героїв, чесна праця, а також реальні прикмети їхнього життя — дозвілля на пасіці за читанням у оригіналі Горація, Гомера, «Псалмів Давидових», гра на скрипці. Досить яскраво в повісті зображено продукт семінарського виховання — Степана Мартиновича Левицького, майбутнього вихователя дітей Сокир. На прикладі життя й виховання хлопців — близнят Саватія та Зосима прослідковується вплив таких чинників на формування характерів, як: уроджені задатки і звички, набуті в ранньому дитинстві; система виховання в сім'ї та навчальних закладах; роль соціального середовища. У образі Саватія показано ідеальну людину, аби молодь брала приклад з нього, наслідувала його, розвиваючи й удосконалюючи себе як особистість. Саватій Сокира — людина широкої культури, усебічних глибоких знань, здатна застосовувати їх у повсякденному житті. Він національно й патріотично налаштований, морально чистий, віруючий, працьовитий, діяльний, ініціативний. Вихований у родині свідомих і віруючих українців — хуторян сотника Никифора Федоровича та Параски Тарасівни, він згодом добре вчиться в Полтавській гімназії під опікою її попечителя І. П. Котляревського й отримує направлення на навчання за державний кошт в університет на медичний факультет. Саватій поступово усвідомлює істину, що справді щасливою є та людина, яка змогла позбутися

всього негативного й задовольнятися тільки благами від власної праці. Хлопець не гребує працею хлібороба. Навчаючись в університеті, приїздить до батьків на хутір, перетворюється на пасічника, намагається поставити на наукову основу ведення бджільництва. Вивчає його особливості й успішно застосовує ці знання на батьківській пасіці. Саватій – людина високої моралі. Серед позитивних якостей найціннішою була його релігійність. Він глибоко усвідомлював і відчував священні євангельські істини, прагнув дотримуватися усталеної православної обрядовості.

У особі Саватія Сокири Т. Шевченко показав ідеальну молоду людину, протиставивши його рідному братові Зосиму. Хлопці – близнюки Ватя й Зося були однаковими зовнішньо, виховувалися в одній родині, однак, у силу різних життєвих обставин, освіти, соціального оточення, у них сформувалися протилежні характери. Рідні брати стали, по суті, соціальними антиподами. Зосим навчався в кадетському корпусі, а згодом став гвардійським офіцером. Т.Г. Шевченко критикував кадетські корпуси, називаючи їх людиновбивцями, а виховання в них – нелюдським. Унаслідок такого «виховання», перебуваючи серед розбещеного офіцерства, штабс-капітан Зосим Сокира опускається все нижче й нижче, перетворюється в п'яницю, картяра, розпусника, злодія. Формуючи своє педагогічне кредо, Т. Г. Шевченко багато міркував над проблемою методів і методик навчання й виховання, зокрема в початковій школі. Він виходив із того, що навчання – це важка повсякденна праця, тому оволодіння знаннями досягається не шляхом якоїсь таємничої інтуїції, а у процесі практики, важкої життєвої праці. Особливо важливо, – зауважував він, – тактовно підходити до оцінки пізнавальних сил дитини в перші дні навчання, оберігати її від невдач доти, доки вона не захопиться новим для себе видом роботи. На цьому етапі необхідно заохотити перші успіхи учнів. «Одні тільки геніальні натури можуть власними силами пробити грубу кору холодного егоїзму людського і примусити натовп звернути на них вражений погляд. Для натури звичайної заохочення – як дощ для пастовні. Для натури слабкої, заснулої ... одна проста увага, слово ласкаве засвічує її, як вогонь згаслу

лампаду». Послідовність у навчанні, глибока усвідомленість матеріалу, розширення кругозору учнів, безперервність освіти – основні дидактичні принципи педагогічної системи Т. Г. Шевченка. Він вважав, що початкове навчання не може обмежувати розвиток дитини лише навичками читання, писання й лічби. Дітям з перших років навчання необхідно давати доступні знання про світ, про держави та народи земної кулі. Добре засвоївши елементарні курси, у майбутньому молода людина легко опанує такі складні предмети, як, наприклад, астрономію чи інші. Ґрунтовне елементарне навчання має стати основою для формування кругозору учня, усебічного розвитку особистості, виховання високої моральності.

У цій повісті Т.Г.Шевченко вирізняє три фактори, що мають значення в формуванні особистості:

- задатки і звички, набуті в ранньому дитинстві;
- система виховних впливів навчального закладу;
- вплив того середовища, яке оточує вихованця, вважаючи головним чинником – середовище.

С. Х. Чавдаров наголошував, що «... освітній ідеал Шевченка – це людина багатогранних знань, широкої розумової культури, людина активна, ініціативна, здатна застосовувати свої знання відповідно до потреб життя. Це людина всебічно розвинута...» [1]. Освітній ідеал Кобзар тісно пов'язував з естетичним та моральним вихованням: «... не кожен може і повинен бути вченим, але кожен повинен мати загальні знання; не кожному доступне високе мистецтво, але для кожного повинна існувати насолода прекрасним».

У повісті «Княгиня» письменник яскраво описує свою шкільну науку. Учителя, «сліпого Совгиря», він жартома називає спартанцем. Пише автор і про покарання різками, що влаштовував Совгир для своїх учнів. Та незважаючи на недоліки старої школи, Т.Г. Шевченко розумів, що вона все - таки відіграла й певну позитивну роль, бо сприяла поширенню освіти. У поемі «Гайдамаки» він пише: «...мене хоч били, / Добре били, а багато /Дечому навчили!».

Реалізацією педагогічної ідеї, що пов'язана із становленням недільних шкіл, стало написання й видання «Букваря Южноруського». Т.Г. Шевченку безпосередньо довелося пізнати особливості старої освіти. Коли хлопцю було вісім з половиною років, його віддали до сільської школи - «дяківки». На першій стадії навчання необхідно було напам'ять вивчити увесь буквар – усі комбінації складів за назвами церковнослов'янських літер. У школі читався Часослов, Псалтир, вивчалася наука письма й лічби (арифметика). Така методика навчання для більшості дітей була важкою й нецікавою. Засобом стимуляції часто виступали тілесні покарання.

«Буквар» мав на меті навчити учнів читати й писати. Тут застосовувалася методика навчання по буквах, після чого учні приступали до читання зв'язаного тексту. У книзі використано Шевченкові переспіви Давидових псалмів, молити з коментарями, лічба (основи арифметики), думи та народні приказки. Тексти, які давалися для читання, орієнтували на засвоєння народних і християнських цінностей.

Освіта населення для Т.Г. Шевченка була головною справою. З цією метою він задумав підготувати для початкових шкіл дешеві підручники, які б не лише давали елементарні знання, а й формували національно свідомих громадян. Власне, для цього й мали бути створені підручники з географії та історії України. На превеликий жаль, просвітителю ці плани не вдалося реалізувати, але їхнє існування засвідчує про його далекоглядність у розвитку національної освіти.

Отже, ми можемо стверджувати, що Т.Г. Шевченко – це універсальна особистість. У своїх творах проблеми освіти й виховання, просвітитель не просто спостерігав, а осмислював їх з точки зору філософії, бо вірив у розум народу, його творчі сили й самовдосконалення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сава Христофорович Чавдаров : до 120-річчя від дня народж. : біобібліогр. покажч. / Нац. акад. пед. наук України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд.: Пономаренко Л. О., Пеєва С. П., Айвазова Л. М.]. – К.: Нілан-ЛТД, 2012.– (Серія «Видатні педагоги світу»; вип. 8).
2. Сверстюк Є. Шевченко понад часом: есеї / Євген Сверстюк. – Луцьк. – К.: Терен, Києво-Могилянська академія, 2011.
3. Біляєв О. Чавдаров Сава Христофорович// Українська мова: енциклопедія. — К.: Українська енциклопедія, 2000.
4. А.Крисоватий. Педагогічний потенціал творчої спадщини Тараса Шевченка/журнал «Психологія» №1-2014.
5. Кралуок П.М. Педагогічні погляди Шевченка. [Електронний ресурс]/ Петро Михайлович Кралуок. – Режим доступу: <https://simya.com.ua/articles/71/45546/>
6. Вікіпедія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Чавдаров_Сава_Христофорович

ПРОБЛЕМНІ ЗАВДАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Молодика Аліна Олександрівна

Студентка

Науковий керівник:

Овсянко Олена Леонідівна

канд. філол. наук, ст. викладач

Сумський державний університет

м. Суми, Україна

Анотація: стаття присвячена розгляду особливостей застосування методу проблемного навчання при вивченні іноземних мов. Також дослідження зорієнтовано на аналіз переваг та ефективності цієї методики разом з труднощами, що виникають при її застосуванні. Увага приділяється моделюванню проблем, релевантних для досягнення бажаного результату.

Ключові слова: проблемне навчання, проблемна ситуація, проблема, методика викладання, педагогіка, рівні складності, мовна освіта, викладання іноземної мови.

Значний зріст рівня освіти нації, здатності максимально використовувати її інтелектуальний потенціал, а також розвивати передові технології – це результат безперервного розвитку різноманітних освітніх реформ у багатьох країнах світу [1, с. 12]. Значення знань з іноземних мов у вихованні всебічно розвиненої особистості значно зростає завдяки модернізації системи освіти в нашій країні.

У сучасному світі кожен компетентний кваліфікований фахівець повинен володіти хоча б однією іноземною мовою. Саме тому англійська мова міцно увійшла в наше життя і стала обов'язковою вимогою, яка пред'являється кожному випускнику школи чи університету. А оскільки змінюються вимоги,

то має змінюватися і реформуватися освіта, разом з її методиками та технологіями.

Саме технологія застосування проблемного навчання є однією з таких технологій. Методика викладання, яка панувала у шкільній освіті протягом багатьох років знеособила учня, зробила його безініціативним, тобто стерла ті якості, якими повинна володіти високоосвічена людина [2, с. 130]. Відповідно, створення в школі такого освітнього середовища, в якому відбувається соціалізація і розвиток особистості дитини – це головна задача сучасної системи освіти.

Проблема – це складне становище, питання чи завдання, що вимагає дій, спрямованих в першу чергу на дослідження всього, що пов'язано з цією проблемною ситуацією. Уміння бачити проблеми – інтегральна властивість мислення. Розвивається вона протягом тривалого часу в найрізноманітніших видах діяльності [1, с. 89].

Проблемне навчання – це форма розвиваючого викладання, мета якого полягає у системі проблемних завдань різного рівня складності, шляхом вирішення яких учні отримують нові знання та досвід, а через це відбувається розвиток і становлення творчих здібностей: уяви, пізнавальної активності, продуктивного мислення та інтелектуальних емоцій [5, с. 26].

Причини виникнення проблемного навчання в сучасному освітньому просторі з'явилися в результаті наступних спостережень:

- відсутність досвіду дослідницької діяльності;
- дефіцит навичок працювати в групі;
- недолік виховної роботи, спрямований на розвиток комунікабельності;
- наявність невірно організованої диференціації з боку учителя, яка принижує слабких і затверджує пріоритет сильних учнів [2, с. 48].

Інтенсифікація навчальної діяльності школярів на індивідуально-психологічному рівні і в колективно-психологічному плані сприяє з'єднанню комунікативно-діяльнісного, соціокультурного і проблемного підходів при

розвитку комунікативної та соціокультурної освіченості школярів в умовах іншомовного навчального спілкування [4, с. 62].

На сьогоднішній день умови успішної організації проблемного навчання і створення проблемних завдань розкриті і всебічно вивчені. Знання викладача з предмета мають бути глибокими, крім того він повинен володіти методикою проблемного навчання, яка передбачає вміння діалогічного компетентного спілкування з учнями [5, с. 36].

Очевидними є переваги проблемного навчання. Перш за все, це стосується великих можливостей для розвитку спостережливості та допитливості, активізації мислення та пізнавальної активності учнів. Крім того, воно сприяє розвитку відповідальності, рішучості, самокритичності, ініціативності, нестандартності мислення і багатьох інших факторів. Важливим є те, що проблемне навчання в змозі закріпити придбані знання, оскільки вони добуваються шляхом самостійної роботи.

Порівнюючи з традиційним навчанням, проблемне має безліч переваг:

- навчає учня вмінню критично, творчо чи логічно мислити;
- створює більш доказовий навчальний матеріал, що сприяє зміні пізнань на переконання;
- воно викликає емоційні почуття, такі як радісне задоволення та почуття впевненості в необмеженості своїх можливостей і сил, саме це викликає зацікавленість серед учнів та формує їхнє серйозне захоплення науковими знаннями.

Але чому ж так важко сконструювати проблемну ситуацію в рамках курсу іноземної мови? При вивченні бізнесу або медицини легко використовувати реальну проблему з реального життя. При вивченні природничих наук можна користуватися науковими журналами, в яких міститься достатня кількість проблемних ситуацій. У сфері вивчення мов, однак, немає ні очевидних «реальних ситуацій», ні наукових журналів, в яких би описувалися останні досягнення, які підходять для конструювання проблем. Складність полягає в підборі правдивого, прийняттого контексту для створення проблеми.

Ще однією складністю, з якою часто стикаються викладачі іноземної мови, є схильність учнів вдаватися до допомоги рідної мови при обговоренні рішень більше, ніж це дійсно потрібно. В умовах проблемного навчання це стає перешкодою, оскільки спілкування мовою, що вивчається є основною ідеєю мовної освіти з використанням методу проблемного навчання. Невиконання цієї вимоги зменшить, а то й повністю знищить, всі переваги цього методу.

Таким чином варто відзначити, що застосування методу проблемного навчання при викладанні іноземної мови є важкою задачею для будь-якого викладача, який зважився на експеримент. На перший погляд здається, що метод проблемного навчання більше підходить для дисциплін, що мають тісний зв'язок з реальним світом і щоденним життям. Однак, як це не парадоксально, мало що є більш реальним і щоденним, ніж людське спілкування і мова.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Барановська Т. П. Проблемно-орієнтоване навчання у викладанні англійської мови як іноземної : навч. посіб. / Т. П. Барановська. – Вінниця, 2017. – 164 с.
2. Дмітренко Н. Є. Застосування проблемно-орієнтованого навчання на заняттях з іноземної мови у вищому навчальному закладі / Н. Є. Дмітренко. – Київ : Планер, 2016. – 375 с.
3. Чепіль М. М. Педагогічні технології : навч. посіб. / М. М. Чепіль. – Київ : Академвидав, 2014. – 224 с.
4. Carrera F. English Language Teaching Methodology / F. Carrera. – Southbank Publishing, 2015. – 134 p.
5. Maurer H. PBL in European Studies / H. Maurer. – The Higher Education Academy, 2016. – 94 p.
6. Weegar M. Comparison of Two Theories of Learning : Behaviourism and Constructivism as Applied to Face-to-face and Online Learning / M. Weegar. – University of Minnesota, 2014. – 57 p.

**ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ
НАУКОВОЇ ТЕОРІЇ**

Моргун Олена Анатоліївна

к.філос. наук., доцент

Криворізький національний університет

м.Кривий Ріг

Анотація: В статті представлена концепція розвитку перспективних напрямів розвитку наукової теорії, а також динаміка понятійного зросту науки в епістемологічній матриці зросту наукових понять. Висвітлене питання необхідності розробок інноваційні наукові теорії як загально-філософського, так і епістемологічно-наукового характеру, що радикально змінюють людське і наукове світорозуміння. В даному контексті визначена необхідність їх представлення на підґрунті внутрішньої структури науки, в якості її наступного теоретичного компонента і розвитку наукових теорій.

Ключові слова: ноо-наука, ноосфера знання, ноосферне світорозуміння, ноо-реалогнозис, ноосферне пізнання.

В сучасній науці інноваційне розуміння приймають теоретичні основоположення про реальність, в зв'язку з чим набули нового сенсу такі фундаментальні поняття як простір, час, матерія, свідомість. А світ, світова реальність – як теоретико-понятійна категорія, «вже не розглядаються як своєрідний музей, в котрому кожен біт інформації зберігається, світ – це процеси, руйнуючі і генеруючі інформацію і структуру». Навіть саме «поняття світ все частіше замінюється поняттям «Універсум», що визначає єдину багатообразну субстанцію, в якій матерія і свідомість суто крайні стани» [1, с.168-169]. В нашій концепції, – це «об'єктивна гносеологічна реальність»

(реалогнозис) у «ноореальнісній вимірності» та в «онтологічній трансформації буття в ментально-реальнісну всеєдність Універсуму» [2, с.338, 376].

Тому головна інновація в теоретико-епістемологічному відношенні, що відбувається в трансформаційно-перебудовчих процесах сучасної науки та в її теоретичних засадах – це нове розуміння поняття «знання» і «наукового знання». Фактично це відмова від звичного розуміння і «конструкцій знання» (або взагалі відмова від епістемологічних «конструкцій знання» як воно розуміється в постструктуралізмі) та перехід на нові «суперпозиції знання».

Мета даного дослідження – розробка філософсько-методологічних засад концептуальних теоретичних інновацій знання в «суперпозиції ноо-науки» і «суперпозиції ноо-знання». Це зобумовлює постановку проблеми «трансформації концепта «знання» (І.В.Чернікова) та його теоретичної репрезентації в новій «теорії знання» та інноваційній «теоретизації сучасної науки» [1, с.139,140]. До основних теоретичних інновацій в концепціях знання, його теоретико-концептуального розвитку можна, насамперед, віднести ряд перспективних напрямів інноваційної теоретизації.

Так, в сучасній науці інноваційна «наукова раціональність» вибудовується на теоретичних основоположеннях «глибинної реальності світу» та виходить «з позицій глобального еволюціонізму». В цьому аспекті відомий дослідник теоретичного знання В.С.Стьопін розробляє такі універсалізовані наукові програми, в яких «стирається дуалізм духа і природи», свідомості й матерії, а в «глобальній еволюції беруть участь дух, свідомість, матерія і людина» [3, с.392]. Таким чином, утворюється принципово нова «природно-наукова картина світу, в котрій матерія і свідомість створює нову органічну єдність» (Д.Хегелін), «реальність природи не розділена з реальністю свідомості», а «скоріше природна істина, що розгортається, проявляє себе лише при діяльній участі людського розуму» (Р.Торнак). Ось чому сучасна наука взагалі не фіксує «чіткого кордону між матерією і свідомістю, а смисл і цінності є несвідомою приналежністю не тільки нас самих, але й світу, в якому ми беремо участь в силу наявного порядку» за формулою: «не існує світу – без згорнутого в ньому

нашого образу», «наше існування не є досконалим і повним – без згорнутого в нас світу» (Д.Бом) [4, с.125,133].

Наукова новизна представлена створенням концепції перспективних напрямів розвитку інноваційних наукових теорій в їх тренді до ноо-науки і ноо-знання. Виходячи з подібних науково-теоретичних роздумів її можна представити наступним чином.

Нові «когнітивні практики», що виходять з наукових досліджень «широкого контексту» та з нового «способу пізнавального відношення до світу». Воно формується на основі «холістичного світобачення» і призводить до «глибинних змін картин світу», «перебудови наукового світогляду» та «корінних змін у світорозумінні» [1, с.97,129]. В аспекті кризи науки і жорсткої критики «сцієнтизму» (з позицій «антисцієнтизму») мова йдеться про спасіння людей через реалізацію «ноосферної парадигми», а тому необхідно все більш жорстко стверджувати, теоретично і практично обстоювати та «говорити про становлення ноосфери – сфери розуму на фоні самовинищення людства» [1, с.97]. Ми вже показували, що сучасна наука в своїх базисних теоретичних закономірностях і в «когнітивних практиках» призводить до «сірого прогресу», конфліктів, агресії і війни, хоча «з наукою західна цивілізація пов'язувала блага соціального прогресу». Тому всі питання в нових «когнітивних практиках» впирається в питання: «Що є знання»? Якою повинна бути «нова концепція знання» і пов'язане з ним сучасне розуміння науки»? Як перевести науку і розвиток наукового знання у русло ноосферного розвитку і створення «ноосфери знань» на фоні «воєнних загроз» з боку науки [1, с.97,129]. В нашій науково-теоретичній концепції та її практичного використання – ноосферне знання є вирішальною «когнітивною практикою» на основі сформованого «ноосферного світорозуміння» та «розвитку ноосферного світорозуміння у ментально-психічному і холотропно-космічних вимірах» комунікативних, когнітивних і креативних практик ноо-науки і виробництва ноо-знання» [5, с.456, 476, 518, 536].

Зміна дискретного бачення світу і «дискретного світорозуміння» на його «безперервно-універсальне», ноосферно-наукове світосприймання і світорозуміння. Це потребує розвиток наукових теорій, пов'язаних зі зміною наукового розуміння знання і кінцевих «структур наукового знання» на «безкінечні структури» недискретної і «безперервної науки» про «континуальне знання». Тобто ноо-знання у його безперервно-континуальній пов'язаності в різних онтологічних вимірах та в операційному ноо-реалогнозисі знань. Зараз «організація наукового знання відображає уявлення про світоустрій», і в цих уявленнях теоретично «переважають ідеї про різність матерії, дискретності, атомістичності» та реальності розділеності, що «знайшло відображення і в організації знання – дисциплінарний устрій науки», де «знання реальності розділено строго за відомствами наукових дисциплін» [1, с.99]. Однак сучасна теоретична концепція науки потребує «створення цілісної картини світу» у її системно-холістичній безперервності «глобального еволюціонізму» та побудованої на «ідеї синхроністичності, антропного принципу і принципу доповненості». Але для цього необхідно, щоб з'вились нові «глибинні теорії», котрі дозволяють здійснити прорив в глибини світобудови», відкрити «тайни мікросвіту» в аспекті «як людина в цей світ вбудована». А потім за «антропним принципом» вбудованості «людини в світ» як «суб'єкта пізнання... у всіх його аспектах», виявити, що «людина – не частина Всесвіту, а малий, однак цілий Всесвіт» [1, с.101,103]. В нашій концепції – це *homo universalis*, *atman universalis*, здатний до «буттєпроявлення», «онтологічної повноти» і «здійснення «Свободи Буття»» в його різних «онтологічних вимірах» та у всезагальному «онтологічному руху» до єдиної «універсальної реальності» [5, с.425,478]. На цій основі «безперервної універсалізації знань», їх універсальної «епістемологічної з'єднаності» як «на глибині», так і «на висоті» онтологічних вимірів в Єдиному Реалогнозисі знань і виникає необхідність створення теорій пошуку-відкриття нових знань на міждисциплінарній основі, не входячи в епістемологічні «тупики знань» в їх звуженому «антропомисленні». Перш за все, в цьому відношенні найбільш перспективна «конструктивна метафізика» і

«конструктивно-метафізичне знання», що потребує сучасних науково-теоретичних розробок, за нашою концепцією, – в аспекті «метафізики буття та онтологічної концептуалізації дійсності в ноореальнісній вимірності» метафізичного ноо-реалогнозиса знань [5, с.338]. Це потребує розробки метафізичної теорії знань та їх впливу на теоретичний розвиток сучасної науки і ноо-науки.

Мова йде про нове смислостверджуюче розуміння знання як «базової когнітивної сутності». Її можна певним чином представити, раціонально-логістично обґрунтувати і доказати, конструктивно репрезентувати (ментально і натурально-предметно) в деяких теоретичних побудовах, показати у розвитку інноваційної «теорії знання» на когнітивних системних підставах. Перш за все, – практичного використання в метафізичних смислоствердженнях знання як ноо-знання. «Метафізична характеристика» знання теоретично представляє більш високий «тип раціональності», котрий в певному сенсі протистоїть Логосу. Якщо брати давньогрецьку філософську традицію, то це античне протиставлення «логоса» (знання числа, числових пропорцій, причин речей та подій) і «нуса» як вищої «раціональності свідомості» і «раціональності буття» (Х.-Г.Гадамер). В нашій концепції цього протиставлення немає, а навпаки мається суб'єкт-об'єктне буття і мислення, котре і можна розуміти в «метараціональному» та метафізичному аспекті епістемологічної єдності знання і буття в ноо-знанні. Подібне цілком можливо представити когнітивно-праксіологічно, а сумісно з теорією – на теоретико-праксіологічних засадах ноо-науки. Це може мати виключне значення у зв'язку з «архетипічними ідеями» наукового суб'єкта (суб'єктивними поняттями простору, часу, матерії, енергії, атома), котрі він включає у «фундаментальні поняття фізики» як «відносно трансцендентне» і залежне від раціональних та організуючих принципів», що формулюються науковими суб'єктами в теорії пізнання (В.Паулі) [6, с.228]. К.Юнг взагалі називав подібне ментально-психічною «синхроністичністю» або «синхроністичним типом зв'язку», в котрому на відміну від «причинного детермінізму», зв'язки проявляються закономірно у

«невипадкових випадковостях» та «в смислових співпаданнях». Бо, за К.Юнгом, всі «науки вийшли з людини та особливостей її конституції», а тому всі «вони є симптомами її психики» [7, с.316]. В подібному метафізичному аспекті епістемологічного смислоствердження знання через суб'єкту свідомість і мислення представлено в концепціях «глобального еволюціонізму». Відомий космолог Д.Бом, котрий розробляє «голографічну парадигму» світу та космологічної дії «антропного принципу», також стверджує, що «свідомість і матерія пов'язані без причинних зв'язків». «Між ними немає причинних зв'язків» у тому сенсі, що «вони представляють собою вкладені один в одного проєкції більш високої реальності, яка не являється ні матерією, ні свідомістю у чистому вигляді» [8, с.105]. Д.Бом виступає як прихильник концепції «глобального еволюціонізму», а тому стоїть на метафізичній позиції «цілісності світу, що складається з людиною» в певній «саморганізуючій динаміці». Е.Ланч стверджує, якщо світ це «всеосяжний процес еволюції», то людина в ній не просто «ланка еволюції, але й її самосвідомість». І це така «самосвідомість еволюції», в котрій людина є «відповідальною за еволюцією» та «самоорганізацію Універсуму», тому що «все є Матерія, і все є Свідомість» [9, с.343]. Суб'єкт-об'єктна епістемологія безперервного зросту знань в їх універсально-метафізичній всеєдності така, що суб'єктом можливе пряме і безпосереднє отримання-вилучення інформації про існуючу реальність. Так, за Дж.Гібсоном, «вилучення інформації» в процесі пізнання це не дискретний акт, а процес безперервного сприйняття світу і себе як «інформаційного потоку сприйняття». [10, с.375, 393]. При чому одночасно, «синхроністично» (К.Юнг), без «причинної детермінації», а тому може відбуватись і зворотнє «проєктивно-конструктивне» і реконструктивно-рекурентивне «накладення» на «навколишній світ результатів інформаційного сприйняття-переробки інформації про світ. На цій основі і розвивається інноваційна теоретично-інформаційна та метафізично-теоретична діяльність свідомості і мислення творчих суб'єктів, що організується в самостійному і безперервному менталопсихічному процесі. Таким чином, в новій «теорії знання» необхідно

відмовитись від старої «парадигми знання» та від «метафори свідомості як дзеркала зовнішнього світу» (Л.Вітгенштейн). В новітній «теорії конструктивізму» свідомості і мислення творчих суб'єктів треба перейти до «нової еволюційно-синергетичної парадигми», в центрі якої «опинилися процеси сприйняття, інтерпретації, відтворення інформації», «метафізичні характеристики» знань, «епістемологічні горизонти» знань, «інноваційної теоретизації сучасної науки» [1, с.139-140]. Подібне «епістемологічне зрушення» знань дозволило розробити і зафіксувати «гіпотезу про духовний шар свідомості» і духовного знання в «ізоморфізмі форм між концептуальною мережою науки і концептуальним порядком розуму». Тобто, коли духоментальна сфера «розуму... взаємодіє з цією мережою і преобразує її» в нових «теоріях знання», «не відриваючись від онтологічної основи знання» та «еволюційної епістемології» [1, с.140-141].

Розвиток теорій духовного знання та універсального ноо-знання. Подібне в сучасній науці здійснюється в «моделях теоретичного знання», а безпосередньо – в теоріях «епістемологічного конструктивізму». Теорії духовного знання та універсального ноо-знання епістемологічно визначають його в якості «вищого знання», що онтологічно вже існує поза науково-пізнавальних програм і наукових досліджень. Воно може бути виявлено в процесі «пізнання знання»: як в глибини підвалинах суцезнання, так і на онтологічній «висоті» зросту знань. А саме – у вищих вимірах епістемологічної взаємодії антропосфери і космоноосфери за теорією універсального менталодуховного метазв'язку знань від їх «сущеоснови» до реалогнозису активно-діючих «номосів знань». За В.С.Стьопіним, інноваційно-теоретичні схеми знань конструюються на основі «фундаментальних моделей», коли знімається «дуалізм суб'єкта і об'єкта, психічного і фізичного» та здійснюється «універсально-еволюціоністський перехід» в «стратегії теоретичного дослідження» від «саморозвиткового об'єкту» до «системної організації об'єкта» і формування «саморганізуючихся систем». Вони утворюються в «біфуркаційно-синергетичних процесах» шляхом «радикальної перебудови

системи всього наукового знання» [1, с.392,393,460]. Починаючи з часів Античності, ціль пізнання – це отримання знання шляхом приведення «у зіткнення свідомості з реальністю» та осмислення цього в епістемологічних менталодуховних актах на відповідність істин отриманого знання з дійсністю. Це, наприклад, платонівська «теорія знання», котру в сучасній науці можна інтерпретувати як «теорію кореспонденції» знання «світу ейдосів» відносно дійсного світу «реалізованого знання». Сократ робить акцент на процесі безпосереднього «народження знання» (метод майєвтики), методології отримання знання в понятійно-логістичній формі, розробки індуктивного доказу достовірності і зрозумілості знань, добутих інтраспективним методом з перевіркою на відповідність через «сократівське спілкування» (зараз це комунікативний метод пізнання та ідентифікації знань). Аристотель ідентифікує вже багато типів знань: епістеме – нормативне знання, емпейрія – одиничне знання, техне – знання загального, софія – знання мудрості, аподидактика – ідентифіковане знання за його основними ознаками як невід’ємними атрибутами. Духовне знання в сучасній науці розглядається як базова когнітивна сутність усілякого знання (Ж.Роршах), що відповідає деякому паттерну-взірцю «істинного знання». Тому пересічне знання може виникати як деякий спосіб «роблення-утворення» знання під існуючий (вищий) духовний паттерн». Так, в теорії інформації – це інформаційно-семантичний паттерн, в аналітичній філософії – це певний «конструкт знання», що виникає шляхом відповідного «конструювання знання». Його можна експериментально верифікувати або теоретично «фальсифікувати» (К.Поппер), розглянути «критичним розумом» як «емпіричну гіпотезу низького рівня універсальності» («фальсифікаційну гіпотезу»), що отримана «в результаті узагальнення індивідуального характеру» і не є «інтерсуб’єктивно перевіряемою» на основі «методологічних правил базисних висказувань» [11, с.78,79]. Тому духовне знання у своїх теоретичних основоположеннях не є пізнання як «створення під паттерн» відповідного взірця духовної мислі і знань, а є «розпізнавання взірців» знань. В античній філософії це розпізнавання через «анамнезис –

пригадування» вищих ейдетичних знань (у Платона). В сучасній науці це розпізнавання за «різними епістемологічними схемами» репрезентації знання «як продукту пізнавальної діяльності» творчих суб'єктів» без встановлення гносеологічних та епістемологічних закономірностей (Л.А.Мікешина). Тоді знання предстає як судження, теоретичний «концепт», «доказана достовірність», «розуміння» та «інтерпретація розуміння» в різних «інтерпретаційних моделях». А знання, що, наприклад, представлене в «інтерпретаційних когнітивних практиках» може отримати науковий статус «достовірності» на основі «логічного обґрунтування, перевірки, доказу», котре стверджує себе в якості наукового знання не тільки через наукову, але й «комунікативну, соціокультурну апробацію» і «діалогову епістемологію» [12, с.447]. Це дозволяє зробити знання не тільки «максимою герменевтичного тлумачення» (П.Рікьор), але й об'єктивно представити знання в суб'єктосфері (менталосфері) дослідника. А саме – знання, що має об'єктивний зміст суб'єктивного мислення. На етапі даного дослідження подібне можна показати через «епістемологічний рух» тотального «зв'язування знань» з можливістю представлення такого зв'язуючого «гнозис-руху» на науковій основі і навіть у внутрішній контентній структурі самої науки та її «проривних ідей».

На цих підставах можна зробити головний висновок- управління наукою як наукове самоуправління і наукову самоорганізацію необхідно включити у внутрішню структуру науки і ноо-науки в якості її структурного компонента. А всі вищемірні і вищевимірні інтелектуальні компоненти сучасної науки повинні стати предметом відповідних наукових досліджень на епістемологічних засадах філософії ноо-науки і ноонаукової методології. В цілісному представленні всієї проблематики – це окреме комплексне і системне монографічне дослідження зі створення ноо-методології інноваційної науково-дослідної програми, на базі якої можна здійснювати розробки ноосферних технологій з розвитку науки і зросту ноо-знань.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Черникова И.В. Постнеклассическая наука и философия процесса. Томск: Том.гос.ун-т, 2007. 252 с.
2. Капіца В.Ф. Онтологічні виміри буття і філософія онтогенезису. Кривий Ріг: Видав.центр, 2012. 491с.
3. Степин В.С. Теоретическое знание. М.: 1999. 502с.
4. Bohm D. Fragmentation and wholeness in religion and in science//Zygon, Chicago, 1985, V.20 №2, p.125 – 133.
5. Капіца В.Ф. Світоглядна культура і ноосферне світорозуміння. Книга 3. Кривий Ріг: Видав.центр, 2013. 592с.
6. Философская энциклопедия./ В.Паули. М.: «Сов.энциклоп.», т.4., 1967. 591с.
7. Юнг К. Человек и его символы. М.: АСТ, 1997. 352 с.
8. Левинас Э. Избранное: Тотальность и Бесконечность. М., СПб: Университ.книга, 2000. 416 с.
9. Jantsch E. The self-organizing Universe: Scientific and human implication of the emerging paradigm of evolution. Oxford, 1980. 343 p.
10. Гибсон Дж. Экологический подход к зрительному восприятию. М.: Наука, 1988. 464 с.
11. Поппер К. Логика научного исследования. М.: Изд. «Республика», 2005. 447 с.
12. Микешина Л.А. Философия познания. М.: Прогресс-Традиция, 2002. 624 с.

УДК 37.015.3

**ДИСТАНЦІЙНА ФОРМА НАВЧАННЯ ЯК ОДНА ІЗ ТЕХНОЛОГІЙ
ОРГАНІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО
НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ**

Олексін Юрій Петрович

доктор педагогічних наук, професор
завідувач кафедри суспільних дисциплін
Національний університет водного господарства
та природокористування, м. Рівне

Анотація. Життя в умовах карантину яскраво продемонструвало потребу в наявності дистанційної форми навчання.

Дистанційна форма навчання дає сьогодні можливість створення системи масового безперервного самонавчання [1], загального обміну інформацією, незалежно від тимчасових і просторових поясів.

Стаття висвітлює переваги та недоліки дистанційного навчання.

Ключові слова: дистанційне навчання, переваги дистанційного навчання, недоліка дистанційного навчання.

Сучасні дослідники педагогічної творчості приділяють велику увагу впровадження дистанційних технологій у навчальний процес, оскільки результати суспільного прогресу на сьогодні концентруються в інформаційній сфері.

Так, наукового-педагогічні засади дистанційного навчання розробляли вітчизняні науковці В. Кухаренко, В. Олійник, П. Стефаненко та інші; окремі аспекти щодо змісту та організації дистанційного навчання досліджували М. Бесєдіна, К. Власенко, В. Тура; проблемні аспекти дистанційної форми освіти та можливості її використання в Україні вивчали В. Толочко, Ю. Медведева, М. Зарічкова, Я. Панкратова. Також суттєвий інтерес для проведення дослідження

становлять праці зарубіжних (Дж. Блумстук, Д. Кіган, Дж. Коумі) та російських дослідників.

На думку В. М. Кухаренка дистанційне навчання є формою здобуття освіти, поряд з очною та заочною, при якій в освітньому процесі використовуються кращі традиційні та інноваційні засоби, а також форми навчання, що ґрунтуються на комп'ютерних та телекомунікаційних технологіях [3]. Під дистанційним навчанням розуміють синтетичну, інтегральну, гуманістичну форму навчання, що ґрунтується на використанні широкого спектра традиційних та нових інформаційних технологій та їх технічних засобів, що використовуються для доставки навчального матеріалу, його самостійного вивчення, організації діалогового обміну між викладачем та студентом, коли процес навчання не залежить від їхнього розташування в просторі і в часі, а також до конкретної освітньої установи.

Педагогічна технологія повинна відповідати деяким основним методологічним вимогам [2]:

- концептуальність (притаманна опора на певну наукову концепцію, що містить філософське, психологічне, дидактичне та соціально-педагогічне обґрунтування досягнення освітньої мети);
- системність (проявляється у логіці процесу, взаємозв'язок всіх його частин, цілісність);
- можливість управління (можливість діагностичного цілепокладання, планування, проектування процесу навчання, поетапну діагностику, варіювання засобами та методами з метою корекції результатів);
- ефективність (технології мають бути ефективними за результатами й оптимальними за витратами, гарантувати досягнення певного стандарту освіти);
- відтворюваність (можливість використання педагогічної технології в інших ідентичних освітніх закладах, іншими суб'єктами);

- візуалізація (використання аудіовізуальної та електронно- обчислювальної техніки, а також конструювання та застосування різноманітних дидактичних матеріалів і оригінальних наочних посібників).

Дистанційне навчання є однією із систем, яка дозволяє усім учасникам навчального процесу вибрати зручний час для занять, незалежно від віку, території, освіти, професії. Воно є подальшим розвитком заочної форми навчання.

Система дистанційного навчання враховує основні педагогічні принципи, такі як принцип активності, проблемності, мотивації навчальної діяльності, розвивального навчання, функціональності, індивідуалізації навчання і колективності у навчанні.

Найбільш поширеними є види дистанційного навчання, що ґрунтуються на:

- інтерактивному телебаченні;
- комп'ютерних телекомунікаційних мережах (регіональних, глобальних), з різними дидактичними можливостями в залежності від використовуваних конфігурацій (текстових файлів, мультимедійних технологій, відеоконференцій);
- поєднання технологій компакт-дисків та мережі Інтернет [4].

Таким чином, дистанційне навчання - це таке навчання, в результаті якого відбувається передання істотної частини матеріалу від викладача до студента з використанням сучасних інформаційних технологій: комп'ютерних телекомунікацій, телебачення, мультимедіа, супутникових зв'язків, навчальних систем. Ефективність такого навчання безпосередньо залежить від самого викладача, оскільки він повинен бути підготовленим щодо володіння сучасними педагогічними інформаційними технологіями, бути готовими до роботи з студентами в новому інформаційному просторі.

Тому можна виділити певні переваги та недоліки дистанційного навчання. До переваг дистанційного навчання можна віднести: короткі терміни навчання; висока ефективність професійної підготовки; незалежність студента від

географічного розташування закладу вищої освіти, що дає йому можливість паралельного навчання і в українському і в зарубіжному ЗВО. Недоліками дистанційного навчання виділяють: недолік практичних занять; відсутність постійного контролю; постійний доступ до джерела інформації, для якої потрібна якісна техніка; немає індивідуального підходу у навчанні, оскільки відсутнє безпосереднє спілкування викладача і студента; у студентів, що навчаються не завжди є самодисципліна, свідомість і самостійність, які необхідні за дистанційного навчання.

Варто сказати, що такий вид навчання підходить не для всіх, адже система підготовки не орієнтується на формування самостійності у студентів, а іноді така технологія людині просто не підходить. До того ж, не з усіх спеціальностей можна проводити підготовку фахівців з дистанційних курсів. Також, для закладів вищої освіти дистанційне навчання дає перспективи співробітництва з кращими викладачами, що не залежить від їх місця проживання і така педагогічна технологія добре поєднується із традиційною системою навчання.

Висновки

Отже, дистанційне навчання є єдиним можливим способом придбати нові знання і навички для тих, хто більшу частину дня зайнятий на роботі, з сім'єю або з дітьми. Людина без відриву від виробництва і не ризикуючи втратити хорошу роботу має можливість підвищити кваліфікацію або придбати нові знання. Дистанційне навчання забезпечує можливість вчитися тоді, коли це зручно в певні терміни і в певному темпі та при цьому не потрібно витратити час на дорогу. Таке навчання здійснюється за допомогою таких технологій, як Інтернет, е-маїі, телефонний і факсимільний зв'язок, відеоконференції та пересилка учбових матеріалів звичайною поштою.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Анненкова І. П. Основні тенденції розвитку системи управління якістю освіти у ВНЗ / І. П. Анненкова // Актуальні проблеми і сучасні тенденції розвитку психології і педагогіки: зб. матеріалів ХІУ-ої Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, Лондон, 24 листопада- 28 листопада 2011 р.). - Одеса, 2012. - С. 28-32.
2. Ігнатенко М. Сучасні освітні технології / М. Ігнатенко // Математика в школі. - 2003. - № 4. - С. 2-6.
3. Кухаренко В. М. Дистанційне навчання та умови застосування / В. М. Кухаренко, О. В. Рибалко, Н. Г. Сиротенко. -Х., 2002. - 320 с.
4. Підкасистий П. І. Комп'ютерні технології в системі дистанційного навчання / П. І. Підкасистий, О. Б. Тищенко //Педагогіка. - 2000. -№ 5. -С. 7-12.

**АНАЛІЗ ПОКАЗНИКІВ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ
У ЗАСУДЖЕНИХ ЖІНОК**

Пашко Антоніна Олександрівна

Gr.Ph.D. (психологія), викладач кафедри психології

Дніпропетровський гуманітарний університет

м. Дніпро, Україна

Анотація: Потенційні можливості особи розкриваються, коли зміни особистісних рис співпадають з особливими періодами життя індивіда. Автор аналізує результати досліджень, які проводились у жінок виправно-трудової колонії, використовуючи математичне моделювання.

Ключові слова: математичне моделювання, матмодель особистості, прогнозування поведінки, емоційний інтелект.

1. В умовах нестабільного розвитку суспільства, в якому відбувається зміна цінностей, падіння моральності та духовності людей, зубожіння населення, і таке інше, особистісні риси трансформуються. В умовах тінізації і криміналізації економіки особа стає не тільки суб'єктом, а й об'єктом товарно-грошових відносин, що призводять до трансформації її особистісних рис в напрямку агресивності поведінки, вчинення кримінальних злочинів. Знання такого стану необхідно для прогнозування поведінки людей, схильних до скоєння злочинів. Ефективність керування цим процесом багато в чому залежить від можливостей кількісної оцінки як самої трансформації особистісних рис, так і результатів впливу такої трансформації на суспільні процеси. Незважаючи на те, що проблема особистості давно привертає увагу вчених, що вивчення структури особистості та її особистісних рис проводились в різних напрямках, але й дотепер не вдалося одержати якісних і кількісних даних стосовно зміни особистісних рис взагалі для індивідуума, так і для

людей, схильних до скоєння злочинів. Тому експериментальне дослідження процесу трансформації особистісних рис жінок, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі, є актуальним і вимагає свого дослідження.

2. Робота проводилась на базі Дніпродзержинської жіночої виправно-трудоваї колонії №46 Дніпропетровської області. Експериментальне дослідження проводилося у декілька етапів (повторна діагностика проводилась через сім місяців після першого дослідження) де було задіяні вісімдесят осіб. Всі жінки відбувають покарання у місцях позбавлення волі зального режиму.

3. Дослідження поведінки людини проводилось за допомогою п'ятифакторного особистісного опитувальника, розробленого американськими психологами McCrae and Costa для факторного аналізу п'яти незалежних змінних для опису психологічного портрету особистості. Ця методика дає можливість виміряти ступінь вираженості кожного із п'яти факторів при допомозі дев'ятибальної шкали. «Велика п'ятірка» це п'ять основних вимірів, які являються базовими для особистості у різних культурах. Характеристики досліджуваних факторів являють собою частину ієрархічної структури особистісних якостей, які мають вищий рівень. Інші характеристики утворюють з'єднаний рівень ієрархії.

Результати досліджень McCrae and Costa дозволили сформулювати основні висновки за п'ятифакторною теорією особистості:

- всі особи можуть бути охарактеризовані при допомозі комбінацій особистісних рис. Ця специфічна комбінація впливає на почуття, поведінку та думки особи;
- найбільш сформованість особистих рис відбувається у дорослому періоді життя та зберігається в адаптованих особистостей;
- досліджувані п'ять факторів є вищим рівнем особистісної ієрархії;
- фактор екстраверсія та емоційна стабільність відносяться до біологічно обумовлених підструктур;
- фактори відкритість досвіду (останні 3-ри фактори) входять в особистісні структури, які обумовлені впливом спрямованості особистості, та її тенденціями поведінки.

«Велика п'ятірка» особистісних факторів по суті є матмоделлю особистості, яка відображає особистісні параметри в даний момент часу. Структура особи «універсальна», оскільки знаходиться як у сфері людських інтересів, так і нейрофізіологічних механізмів. Саме нейрофізіологічні механізми обумовлюють варіативність людських індивідуальних властивостей. Люди володіють схожою структурою, яку можна охарактеризувати п'ятьма властивостями (вимірами):

Емоційна стабільність: спокійний – стривожений; впевнений – невпевнений; самовпевнений – невпевнений у собі.

Екстраверсія: комунікабельний – замкнутий; життєрадісний – розсудливий; пристрасний – стриманий.

Відкритість: мрійник – практичний; незалежний – залежний.

Дружелюбність: доброзичливий - жорстокий; довірливий – підозрілий; готовий допомогти – відчужений.

Відповідальний: надійний – неорганізований; обережний – необережний; уважний – неуважний.

Слід зазначити, що ряд властивостей є стійкими варіаціями системи. Наприклад, емоційна стабільність допомагає людині дослідити оточуюче (навколишнє) середовище, а також у сукупності з нейротизмом виконувати функцію пристосування. Таким чином, п'ятифакторна модель, у відмінності від двох-трьохфакторної моделі Г. Айзенка і шістнадцятифакторної моделі Р.Кеттелла, не тільки задовільно характеризує структуру особистості, але й має оптимальну кількість факторів ($5 > 3$, $5 < 16$), що важливо для використання в нашому випадку, при дослідженні особистісних факторів у засуджених жінок, які відбувають покарання у виправній трудовій колонії [1].

Використання п'ятифакторної моделі Р. McCrae and Costa дає можливість створити профілі не тільки для кожного типу темпераменту, а й і для кожного підтипу, що дозволяє проаналізувати вплив нейрофізіологічних механізмів на індивідуальні властивості людини, а також простежити вікові зміни в показниках цієї моделі.

Таблиця 1

Значення факторів «Великої п'ятірки» у залежності від віку жінок, які знаходяться в місцях позбавлення волі (1 діагностика)

Фактори	Вікова група					
	19-25 р.	26-30 р.	31-35 р.	36-40 р.	41-45 р.	46-54 р.
Емоційна стабільність	16,59	19,28	18,54	19,05	16,96	19,95
Екстраверсія	19,62	18,83	17,94	18,29	20,31	22,36
Відкритість	20,45	20,08	20,63	18,63	22,53	25,02
Дружелюбність	20,93	20,03	20,52	21,27	20,42	16,60
Відповідальний	21,48	21,73	22,40	22,72	19,72	16,04

Результати, наведені у табл. 1 з числовими значеннями факторів в залежності від віку, свідчать, що значення біологічно обумовлених та набутих рис знаходяться у наступній залежності:

- у віковій групі 19-25 років сумарне значення 1 і 2 факторів (біологічно обумовлених) складає 36,21 а сума факторів 3, 4, 5 (тобто набутих) складає 62,86, тобто, співвідношення набутих та біологічно обумовлених складає 1, 73; у другій віковій групі 26-30 років сума біологічно обумовлених факторів 38,11, а сума набутих факторів 61,84, співвідношення набутих та біологічно обумовлених факторів складає 1,62; у третій віковій групі 31-35 років сума біологічно обумовлених факторів 36,48, а сума набутих факторів 63,55, співвідношення набутих та біологічно обумовлених складає 1,74; у четвертій віковій групі 36- 40 років, сума біологічно обумовлених факторів 37,34, а сума набутих факторів 62,62, співвідношення набутих та біологічно обумовлених складає 1,68; у п'ятій віковій групі 41-45 років сума біологічно обумовлених факторів 37,27, а сума набутих 62,67 співвідношення набутих та біологічно обумовлених складає 1,68; у шостій віковій групі 46-54 років сума біологічно обумовлених факторів 42,31, а сума набутих факторів 57,66, співвідношення набутих та біологічно обумовлених складає 1,36.

Як видно, зміни співвідношення в залежності від віку незначні, за винятком останньої вікової групи (46-54 років). Зміни біологічно обумовлених факторів мають хвилеподібний характер : 36,21; 38,11; 36,48; 37,34; 37,27; 42,31. Зміни набутих факторів теж мають хвилеподібний характер: 62,86; 61,84; 63,55; 62,62; 62,67; 57,66.

Висновки: 1). Таким чином, апробована методика психологічної діагностики особистісних змін в процесі відбування покарання є інструментарієм виявлення особистих змін рис людей в умовах позбавлення волі, в прогнозуванні поведінки людей, схильних до скоєння злочинів та в визначенні можливих напрямів корекції поведінки особистості та особистісних рис зокрема в залежності від темпераментних підтипів, віку, та числових значень показника індивідуальності. Отримані експериментальні результати є вихідними даними для використання математичних моделей для кількісного визначення залежності криміналізації суспільства від трансформації особистісних рис.; 2). Отримані експериментальні дані по трансформації особистісних рис можуть бути використаними при керуванні процесом зменшення криміналізації суспільства шляхом впливу на трансформацію особистісних рис різних категорій людей, позбавлених волі за різноманітні злочини. Результати дослідження можуть бути використаними при профілактичній роботі для попередження скоєння злочинів людьми встановленого темпераменту. 3). Підсумовуючи викладені результати та розбіжності можемо дійти таких висновків:- числові значення екстравертів нижчі, ніж у інтровертів;- числові значення показника індивідуальності у жінок, які знаходяться у ВК (як за віком так і за типологічною групою) вище, ніж у жінок, що знаходяться у звичайних умовах. Це дає змогу стверджувати про вплив умов утримання на значення показника індивідуальності - із за збільшення емоційної напруги, агресивності та очікування можливих неприємностей.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Хьелл Л., Зиглер Д.. Теории личности : [3-е изд.]. - СПб.:Питер, 2007. – 607с.
2. Валюк Яніна. Медіація – теорія та практика. /Яніні Валюк//Розвиток медіації в Україні. Польсьько-уккраїнська співпраця: Зб. ст./Наук. ред. Войтюк І.А. – Л.: «Арт-Бюро, 2004. –С. 13-20.
3. Михлин А.С. Общая характеристика осужденных [по материалам специальной переписи 1989 г.] / Михлин А.С. — М.: ВНИИ МВД СССР, 1991. — 176 с.

МАТЕМАТИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ ПОВЕДЕНИЯ ГОРНОРАБОЧИХ

Приснякова Людмила Макаровна

доктор психологии, профессор кафедры психологии ДГУ

Агапова Ирина Николаевна

Gr.Ph.D. (психология), практикующий психолог

г. Днепр, Украина

Аннотация: Современный рабочий погружен в масштабный поток информации из окружающей среды. Авторы показывают возможности математического моделирования для анализа информации, поступающей из внешнего мира и осознанно принимаемой памятью человека и поведения.

Ключевые слова: сжатие информации, субъективно переживаемое время, уравнение баланса информации, ощущение, раздражение.

Процесс добычи угля в шахтах является экстремальным, что приводит к нелинейному поведению человека, которое существенно усложняет исследование и моделирование процессов угледобычи с учетом параметров горнорабочих. Теоретическое определение хода таких человеко-машинных процессов позволяет ими управлять, что способствует прогрессу в подземной добыче угля и повышению производительности.

Проблема находится в стадии развития. В литературе в настоящее время есть только общие постановки возможных направлений решения возникающих задач без разработки теоретических основ определения путей управления поведением, как отдельного человека, так и коллектива.

В последние годы обострилась проблема безопасности угольных предприятий, но вопросам безопасности не всегда уделяется должное внимание. Между тем эта проблема не теряет своей актуальности. На угольную отрасль приходится более 50 % смертельных случаев в промышленности. Травматизм, вплоть до

гибели людей, - это прямая зависимость от наличия в шахтной атмосфере вредных примесей метана, углекислого и угарного газов, угольной и породной пыли. Высокая взрыво- и пожароопасность, повышенные температура окружающей среды и влажность воздуха – это далеко не полный список факторов риска шахтерского труда. Поэтому вопросы математического моделирования поведения горнорабочих имеет актуальное значение в практической деятельности.

Органы чувств человека воспринимают только те раздражители, которые лежат в пределах диапазона, ограниченного их чувствительностью. Они способны дифференцировать сигналы лишь тогда, когда различие между ними достигает определенного уровня. Изучением связи между физическими характеристиками раздражителя и порождаемыми ими субъективными реакциями - психическими процессами ощущения, измерением этих связей занимаются психофизики уже полтора столетия. Каким бы ни было ощущение, его можно описать с помощью нескольких характеристик, присущих ему: модальности, локализации и интенсивности. Проблема исследования интенсивности является одной из главных в психофизике. Основной психофизический закон отражает связь между величиной ощущения и величиной действующего раздражителя. Впервые зависимость интенсивности ощущений I от силы раздражителя R была сформулирована около 150 лет назад Г. Фехнером. Согласно введенному им эмпирическому соотношению, интенсивность ощущения пропорциональна логарифму силы раздражителя

$$I = k(\ln R - C), \quad (1.1)$$

где k и C - константы.

Зависимость (1.1) получила наименование основного психофизического закона Вебера-Фехнера. Этот закон справедлив только при средних значениях интенсивностей раздражителей. В 50-х годах С. Стивенс на основе анализа экспериментальных данных предложил степенную зависимость между ощущением и раздражением

$$I = k(R - \varphi)^n, \quad (1.2)$$

где n - показатель, зависящий от модальности раздражителя ($n=0,2-3,5$); k – константа; φ - пороговая интенсивность раздражителя (стимула).

Основной недостаток математических формулировок (1.1) и (1.2) основного психофизического закона - их ограниченность известными опытными данными, которые они аппроксимируют, и отсутствие теоретической основы по связи раздражения и ощущения.

Если трактовать ощущения как результат обработки памятью человека поступившей информации, то можно использовать для описания указанной выше связи предложенное уравнение переработки информации памятью в виде [8,9]

$$\frac{dI}{d\tau} = \dot{R} + \frac{I - \varphi}{T}, \quad (1.3)$$

где I - информация, поступившая в память человека; τ - время; $\dot{R} = \frac{dI}{d\tau}$ - темп подачи информации; φ – информация, хранящаяся достаточно долго в памяти; T - постоянная времени переработки информации.

В [10] показано, что из уравнения (1.3), как частные случаи, получаются исходные соотношения Вебера, Фехнера, Стивенса. Особенностью уравнения (1.3) является учет динамических свойств процесса переработки информации памятью и широкая возможность аналитического решения других задач [5, 6]. Поэтому, основываясь на теоретически полученном общем уравнении (1.3), выведем связь между ощущением и раздражением.

Учитывая, что $I = I(R)$, представим (1.3) следующим образом:

$$\frac{dI}{d\tau} = \frac{dI}{dR} \frac{dR}{d\tau} = \dot{R} \frac{dI}{dR} = \dot{R} + \frac{I - \varphi}{T}. \quad (1.4)$$

Введем безразмерный критерий $p = \varphi / \dot{R}T$. Он определяет безразмерное время, в течение которого минимальный и хранимый достаточно долго в памяти объем информации поступает в память с некоторым темпом \dot{R} .

Уравнение (1.4) представляет собой уравнение первого порядка, решение которого хорошо известно. При $p = const$ и $\dot{R} = const$ имеем:

$$\bar{I} = \frac{(1+p)}{p} + Ce^{-p\bar{R}}, \quad (1.5)$$

где $\bar{I} = I/\varphi$; $\bar{R} = R/\varphi$; C - константа интегрирования, зависящая от граничных условий.

При нулевых условиях решение имеет такой вид

$$\bar{I} = \frac{(1+p)}{p} + (1 - e^{-p\bar{R}}). \quad (1.6)$$

При малых значениях произведения $p\bar{R} = R/\bar{R}T$ формула (1.5) переходит в следующую

$$\bar{I} = (1+p)\bar{R}. \quad (1.7)$$

Это случай прямой пропорциональной зависимости между раздражением и ощущением (случай $n=1$ в формуле С.Стивенса). При больших темпах подачи информации \bar{R} , обеспечивающих выполнение неравенства $p \ll 1$, имеем случай совершенной передачи стимула человеку, т.е. $I = R$.

Как видно из формулы (1.6), вид связи $\bar{I} = f(\bar{R}, p)$ определяется, прежде всего, величиной параметра p : при $p \leq 2$ ощущение растет по экспоненте, причем с увеличением \bar{R} ощущение становится независимым от величины раздражителя. Этот эффект реализуется также при больших значениях параметра $p > 2$.

Для проверки пригодности полученных теоретических результатов мы использовали опытные данные С. Стивенса с сотр. [5, 6], в которых ощущения различных модальностей замерялись по силе сжатия кистью или по уровню звука. Чтобы избавиться от различных достаточно условных и произвольных единиц измерения ощущений и совершенно различных единиц измерения раздражений, мы представим экспериментальные данные в относительном виде, взяв за нормирующую величину параметры первого опыта (близкого к нижнему порогу чувствительности). Допуская равенство полученных таким способом относительных пороговых величин \bar{I}_* и \bar{R}_* , нетрудно получить решение исходного уравнения (1.4) для следующих граничных условий:

при $\bar{R} = \bar{R}_*$ и $\bar{I} = \bar{I}_*$

$$I = \frac{(1+p)}{p} + \left(I_* - \frac{(1+p)}{p} \right) \exp(-p(\bar{R} - \bar{R}_*)), \quad (1.8)$$

при $I_* = 1$ и $\bar{R} = \bar{R}_* = 1$ имеем расчетную формулу

$$\bar{I} = 1 + \frac{1}{p} [1 - \exp(-p(\bar{R} - 1))]. \quad (1.9)$$

Сравнение численных результатов по формуле (1.9) (рис. 1.1) с опытными данными С. Стивенса с соотр. представлено на рис. 1.1-1.5.

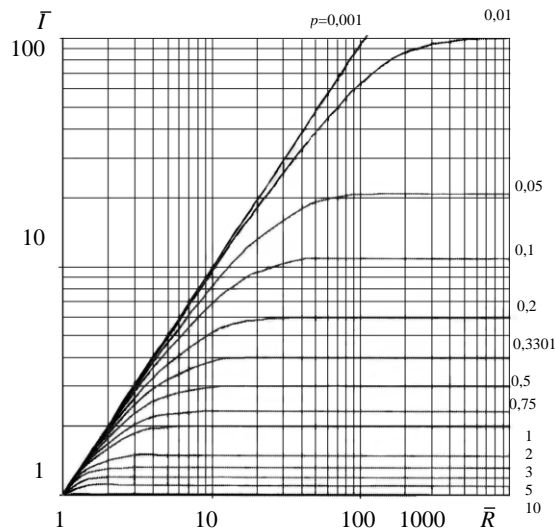

Рисунок 1.1 - Зависимость относительного ощущения \bar{I} от относительного раздражения \bar{R} по формуле $I = 1 + [1 - \exp(-p(\bar{R} - 1))] / p$ при различных значениях параметра p

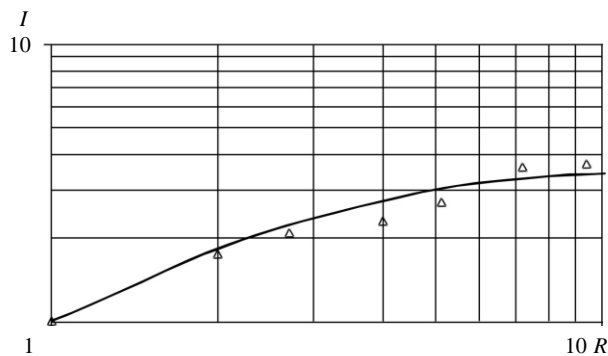
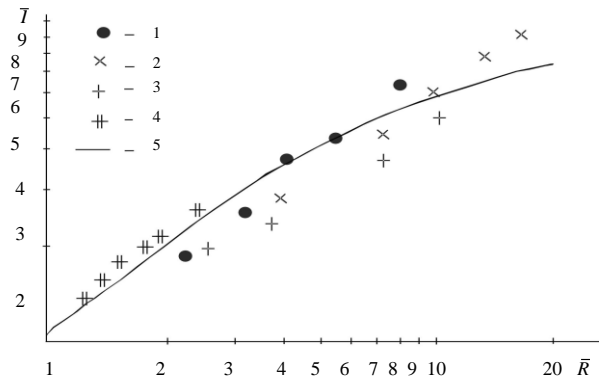

Рисунок 1.2 - Зависимость между раздражением холодом и ощущением, определяемым по силе сжатия кисти: опытные точки С. Стивенс с соотр. [5, 6] и расчет по формуле (1.9) при значении $p = 0,4$

1 - раздражение теплом; 2 - поднятие веса; 3 - давление на ладонь; 4 - яркость; 5 - расчет по формуле (1.9) при $p=0,15$

Рисунок 1.3 - Зависимость относительного ощущения (по силе сжатия кисти - 1-3; по уровню звука - 4) от относительного раздражения по экспериментам [5, 6]

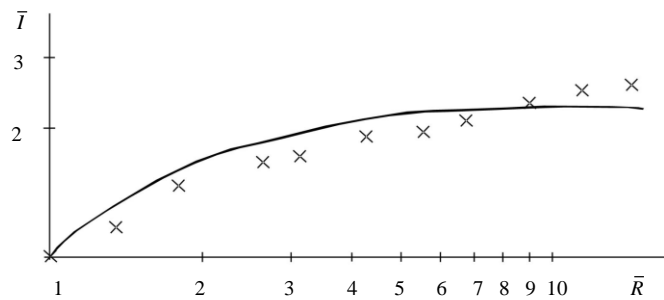

Рисунок 1.4 - Зависимость между раздражением (шероховатость, длина, твердость) и ощущением через уровень звукового давления: опытные точки - С. Стивенс с сотр. [12, 13] и расчет по формуле (1.9) при $p=0,75$

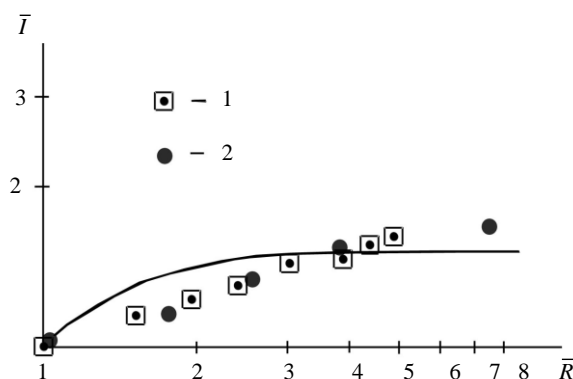

Рисунок 1.5 – Зависимость между раздражением покраснением (1) и сжатием рукою (2) и ощущением по уровню звукового давления по опытам [5, 6] и расчет по (1.9) при $p=1$ (1) и $p=2$ (2)

Как видно, расчеты (при выбранных соответствующим образом значениях критерия p) достаточно хорошо согласуются с опытными данными. Отметим, что для некоторых типов раздражителей (вибрация, число) наблюдается существенное различие в величине измеряемых разными способами ощущений. Преимущество предложенного математического выражения основного психофизического закона – в его выводе в независимости от конкретных эмпирических данных. Выбранная по результатам расчетов величина критерия p является достаточно универсальной и слабо зависимой от типа раздражителя и индивидуальных свойств человека.

Полученные результаты позволяют теоретически найти выражение для показателя степени n в формуле С. Стивенса:

$$n = (\partial I / \partial R) = (1 + p)e^{-pR}. \quad (1.10)$$

Из этой зависимости хорошо видно, что тангенс угла наклона кривой к оси абсцисс зависит от величины стимула R и от критерия p . Это значит, что постоянство показателя степени n ограничивается определенным диапазоном изменения раздражителя. Особенно существенная погрешность получается при больших углах наклона, например, для случая болевого раздражения электрическим током ошибка в 1° дает погрешность в 10 %. Поэтому мы отдельно рассмотрим связь между раздражением и ощущением человеком боли.

Боль – своеобразное психофизическое состояние человека, возникающее в результате воздействия сверхсильных или разрушительных раздражителей, которые вызывают органические или функциональные нарушения. Поведение человека в условиях болевых ощущений чрезвычайно интересно, так как все аварии сопровождаются болью. На Западе сейчас создано целое направление – пейнетика, которое занимается специально проблемами боли. Покажем, что теоретически возможно описать связь болевых раздражений и ощущений.

Если большинство обычных раздражителей приводят к величине производной $(\partial I / \partial R) < 1$, то болевые раздражения дают больший наклон кривой $I(R)$ к оси R , т.е. $(\partial I / \partial R) > 1$. Это можно объяснить тем, что механизм болевого воздействия

отличается от приведенной выше модели. Напомним, что в уравнении (1.3) изменение во времени информации в памяти (ощущения I) определяется темпом подачи раздражителя \dot{R} и забыванием части информации, содержащейся в стимуле (и равным $\frac{I-\varphi}{T}$). При боли забывание стимульной информации не происходит, так как в этом случае раздражители имеют разрушительную силу. Поэтому в модели болевых ощущений мы будем исходить из предположения, что суммарное ощущение определяется суммой \dot{R} и члена, усиливающего со временем боль и равного $\frac{I}{T}$. Поэтому исходное уравнение модели боли можно записать следующим образом

$$\frac{dI}{d\tau} = \dot{R} + \frac{I}{T}. \quad (1.11)$$

Решение этого уравнения при нулевых начальных условиях имеет вид

$$I = \dot{R}T(e^{\tau/T} - 1). \quad (1.12)$$

Исключая время, получаем дифференциальное уравнение, описывающее связь ощущения боли и раздражителя

$$\frac{d\bar{I}}{d\bar{R}} - p\bar{I} = 1, \quad (1.13)$$

где $\bar{I} = I/\varphi$, $\bar{R} = R/\varphi$, φ - нормирующая величина.

Решение этого уравнения при нулевых граничных условиях имеет следующий вид

$$\bar{I} = \frac{1}{p}(e^{p\bar{R}} - 1). \quad (1.14)$$

Расчет по этой формуле (рис. 1.6) и опытные точки С. Стивенса с сотр. [5, 6] представлены на рис. 1.7.

Видно хорошее согласование расчетов и экспериментов, что подтверждает пригодность предложенной модели для описания болевых ощущений.

Касательная к кривой $I(R)$ определяется производной $(\partial I / \partial R) = e^{p\bar{R}}$, которая, как не трудно увидеть, меняется от 1 (при $p=0$) до ∞ (при $p \rightarrow \infty$).

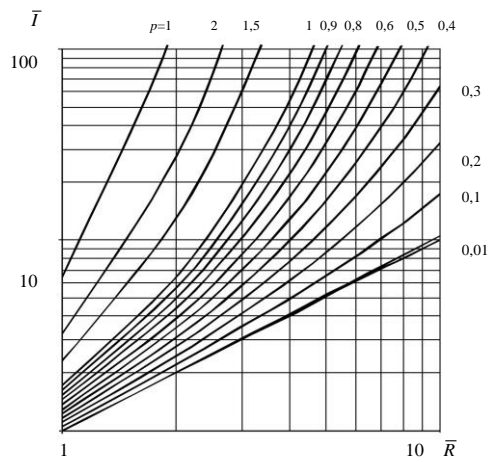

Рисунок 1.6 - Зависимость $\bar{I} = \frac{e^{p\bar{R}} - 1}{p}$ для различных значений p (для случая болевых раздражений)

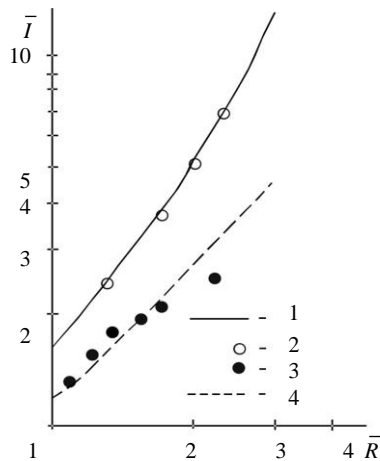

Рисунок 1.7 - Зависимость между ощущением \bar{I} и раздражением \bar{R} для случая воздействия электрическим током в 60 Гц: расчет по (1.14) при $p = 0,8 - 1$; при $p = 0,3 - 4$; опытные точки – 2, 3

Интересные результаты получаются, если проанализировать полученные зависимости для случая, когда стимулом является время. Когда $(\partial \bar{I} / \partial \bar{R}) < 1$, то рост ощущения для $p > 1$ при достижении некоторого «насыщения» замедляется с увеличением раздражения. Как видно из графика рис. 1.8, с уменьшением наклона кривой $(\partial \bar{I} / \partial \bar{R}) = e^{p\bar{R}}$ увеличение раздражителя практически не приводит к росту ощущения. Эта интересная особенность усиливается при увеличении критерия p . Для стимула в виде времени это объясняет известные в

литературе феномены, когда время для человека как бы замедляется, останавливается, сжимается. Действительно, при больших значениях степени в экспоненте $p\bar{R}$ увеличение интервала физического времени как стимула, раздражителя, не приводит к росту субъективно переживаемого времени, т. е. время в сознании человека как бы останавливается. Для случая болевых воздействий мы имеем $(\partial \bar{I} / \partial \bar{R}) > 1$, а это значит, что с ростом угла наклона кривой $\bar{I} = \bar{I}(\bar{R})$ прирост ощущения начинает превышать прирост раздражения. Это объясняет, что в период болевых воздействий ощущение времени в памяти человека может существенно превышать изменение физического времени, т. е. субъективно переживаемое время удлиняется. Из формулы (1.14) видно, что этот эффект усиливается с увеличением критерия p ; снижение порога боли и увеличение темпа поступления раздражителя ослабляет действие рассматриваемого эффекта.

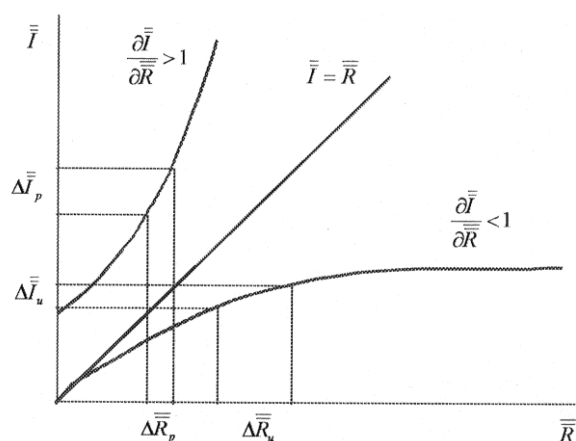

Рисунок 1.8 - К объяснению эффекта «ускорения» и «замедления» субъективно переживаемого времени

Таким образом, предложенная математическая формулировка основного психофизического закона в виде (1.9) (или (1.6)) свободна от недостатков, связанных с использованием расчетов с экспериментами и может быть использована для теоретического анализа и решения других аналогичных задач. Предложена оригинальная модель болевых ощущений, хорошо согласующаяся с известными опытными данными. На основе полученных теоретических результатов объясняются известные феномены «удлинения» и «сжатия» психологического времени.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Присняков В.Ф. Математическое моделирование переработки информации оператором человеко-машинных систем / В.Ф. Присняков, Л.М. Приснякова. – М.: Машиностроение, 1990. – 248 с.
2. Присняков В.Ф. Нестационарные психологические процессы / В.Ф. Присняков, Л.М. Приснякова. – Днепропетровск: ДГУ, 1994. – 190 с.
3. Присняков В.Ф. Кривые обучения осмысленного материала / В.Ф. Присняков, Л.М. Приснякова // АПН СССР. Новые исследования в педагогических науках. – М., 1984. - № 2.
4. Присняков В.Ф. Математическое моделирование эмоций / В.Ф. Присняков, Л.М. Приснякова // Кибернетика и системный анализ / Ин-т кибернетики АН Украины. - 1994. - № 1. – С. 169-176.
5. Stevens J.C. Growth of sensation on seven continua as measured by force of hand grip. / Stevens J.C., Mack J.D. and Stevens S.S. // J.Exp. Psychol., 1960, 59. – P.60-67.
6. Steven S.S. Matching function between loudness and ten other continua / Steven S.S. // Psychophys, 1966, 1. – P.5-8.
7. Belanger D. Effects of water deprivation upon heat rate [Text] / Belanger D., Feldman S. // Phys. Ps. – 1962. - V.55. - Pp.267-268.
8. Solso R. Cognitive psychology: Sec. ed. / Solso R. - В-1. - 1988.
9. Reykowski J. Eksperimentalna psychologia emozij. Kziazka i wiedza / Reykowski J. - 1974. -380 p.
10. Spence K. The relation of Anxiety Level. / Spence K., Farber I., McFann H.J. Exp. Ps. Vol. 52. – 1956.
11. Прохоров А.О. Психология неравновесных состояний / Прохоров А.О. - М.: ИПРАН, 1998. - 149 с. остояний // Психология психических состояний: Сб. ст. / Под ред. проф. А.О. Прохорова. - Казань: Центр инновационных технологий, 2002. - Вып. 4.

УДК 378.091.59:[17.022.1+005.2] (043)

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ЗАСОБАМИ СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Репко Інна Петрівна

к. п. н., доцент

Красногорська Вікторія Вікторівна

аспірантка

Комунального закладу

«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

м. Харків, Україна

Анотація: У статті йдеться про розвиток соціально значущих якостей майбутніх фахівців у процесі їх участі у системі студентського самоврядування вишу. Авторами розглядаються можливості студентського самоврядування як одного із шляхів розвитку соціального лідерства, активної громадянської позиції, управлінських якостей особистості.

Ключові слова: студентське самоврядування, соціальні якості особистості, лідерство, виховний процес, майбутні фахівці.

У наш час проблема формування соціально активної особистості наповнюється особливим та якісним змістом. По-перше, оновленій Україні потрібні люди з новим типом мислення, здатні приймати рішення і брати на себе відповідальність за їх виконання, по-друге, країну необхідно «наситити» професіоналами, здатними якісно реалізовувати свою професійну діяльність в будь-якій сфері діяльності.

У сучасному суспільстві студентська молодь є авангардом всіх суспільних перетворень та рухів, і часто стає їх рушійною силою.

Значну частину молоді становить студентство – специфічна соціальна група, що відрізняється особливим способом життя, умовами навчання, праці та дозвілєвої діяльності. Під час навчання молодь формує спільні інтереси, студентські традиції, науковий світогляд, соціальні якості, суспільну позицію тощо.

Українське суспільство саме у студентській молоді відчуває потребу пошуку актуальних засобів соціалізації, адже студентське самоврядування є одним з таких засобів, що охоплює майже всю студентську молодь, забезпечує її соціальне становлення та розвиток.

Мета роботи полягає в розкритті питання щодо розвитку соціально значущих якостей майбутніх фахівців у процесі їх участі у системі студентського самоврядування вишу.

Студентське самоврядування своїм корінням сягає ще часів виникнення перших середньовічних університетів, тоді активних студентів почали залучати до виконання адміністративних функцій та надання допомоги професурі вишу, а університети стали своєрідною моделлю громадянського суспільства [1].

Питанню розвитку студентського самоврядування присвятили роботи науковці: І. Волков, І. Козубовська, В. Курило, С. Савченко, Є. Полат, А. Хуторський, А. Макаренко, Т. Буяльська, К. Трибулькевич.

Практично всі відомі педагоги ставили перед самоуправлінням завдання підготовки студентів до суспільної діяльності.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства спостерігається відродження студентських організацій на новій демократичній основі, які будують свою діяльність, виходячи з освітніх, професійних, соціальних потреб молоді, інтереси якої вони представляють.

Одна з базових компетентностей сучасного фахівця – управлінська, тобто випускник ЗВО повинен легко орієнтуватися в системі управління організацією, в яку він прийшов працювати, бути активним суб'єктом управління, приймати і реалізовувати управлінські рішення. Такий досвід управлінської діяльності він може отримати тільки у безпосередньому процесі

активної участі у студентському самоврядуванні, тому що саме цей вік у житті людини є найбільш сенситивним у становленні лідерських якостей індивіда [2].

Визначальним фактором студентського самоврядування є спрямованість на виконання здобувачами освіти обов'язків та відповідальності за доручену справу, зростання їх соціальної активності, формування громадських, морально-духовних якостей, національно-патріотичне виховання, забезпечення всебічного зростання майбутнього фахівця.

Завданням студентського самоврядування є захист прав та інтересів студентів, виховання в них лідерських якостей, організація змістовного дозвілля. З цією метою воно охоплює освітню, науково-дослідну, спортивно-оздоровчу, дозвілєву, суспільно-громадську життєдіяльність ЗВО.

Низка нормативних документів (закони, статuti, конвенції, концепції, положення, резолюції) визначають самоврядування як важливу форму суспільної діяльності ініціативних студентів, спрямованої на вирішення важливих соціальних питань молоді та формування її громадянської позиції [3].

Одним з ключових завдань функціонування студентського самоврядування є створення належних умов для самореалізації студентства, формування в них рис лідера, усвідомлення відповідальності за результати свого навчання та становлення як фахівця.

Із метою повноцінного функціонування сучасного закладу освіти, студентське самоврядування має на меті широке залучення молоді до вирішення всіх питань суспільної діяльності.

Для участі в самоврядуванні у студентів повинна бути сформована чітка позиція, своє бачення стосовно різних сторін життєдіяльності ЗВО, впевненість у тому, що їх точка зору може стати вирішальною. Серед опитаних студентів – 45% вважають, що їх позиція, хоч і не суттєво, але може вплинути на ту чи іншу сторону діяльності вишу, а 55% вважають, що не впливає.

Ураховуючи ставлення студентів до самоврядування у ЗВО, слід звернути увагу на їх безпосереднє бажання брати участь у самоврядуванні й на реальну участь у ньому. Серед опитаних 10% вже є членами студентського самоврядування,

20% хотіли б бути у складі, 70% не хочуть брати участь. Протиріччя між орієнтуванням на студентське самоврядування і небажанням бути його частиною відіграє значну роль у процесі його функціонування.

Наявність домінуючої більшості студентів, які не беруть участі в студентському самоврядуванні, свідчить про незначну внутрішньовузівську активність, яку потрібно направити у творче русло з метою підготовки фахівців вищої кваліфікації [4].

У результаті опитування студентів щодо необхідності діяльності студентського самоврядування у виші серед найважливіших виділяють такі: проведення дозвіллевих і позанавчальних заходів; об'єднання студентів в одну єдину спільноту; відточування навичок управлінської діяльності.

Самоврядування у закладі вищої освіти – це самостійна громадська діяльність студентів із реалізації функцій управління вишем.

Найбільш вагома участь студентів в управлінні сучасним закладом вищої освіти, на думку самого студентства, є: включення студентів в органи управління закладом на різних рівнях; самоврядування в організації освітнього процесу; самоврядування у дозвіллевій сфері та сфері побуту [1].

Функціонування ефективної системи студентського самоврядування значно виходять за межі системи освіти, бо сприяє не тільки оптимізації освітнього процесу у вищій школі, а й виробленню у майбутніх фахівців комунікативних, управлінських навичок, розвитку політичної культури та соціалізації молоді. Отже, студентське самоврядування розглядають як передумову розвитку громадянського суспільства [2].

Перший щабель існування самоврядування – це самоврядування у студентській групі, воно покликане допомогти кожному члену групи виконувати свої навчальні обов'язки, сприяти професійному зростанню майбутніх фахівців, визначати групові пріоритети, коригувати міжособистісні взаємини, підтримувати доброзичливий мікроклімат, формувати групові традиції.

Враховуючи те, що за своєю суттю самоврядування є проявом власної або групової ініціативи індивідів, завдання адміністрації ЗВО зводиться до забезпечення належних умов для реалізації зазначених ініціатив.

Реалізації зазначених ініціатив сприятиме безпосередня активна участь представників студентства в управлінні ЗВО – у роботі вченої ради вишу, факультетів, інститутів та інших органах управління. Слід наголосити на необхідності обов'язкової виборності представників студентства до участі у роботі всіх органів управління вишу через створення прозорої системи виборів.

Саме принцип виборності забезпечує демократичний характер діяльності цих органів управління і тільки в цьому випадку свідчить про досягнення важливої мети: підготовка громадян до управління державою, спроможність приймати й якісно виконувати суспільно значущі рішення, реалізовувати своє право обирати і бути обраним в органи державного управління.

Студентське самоврядування у ЗВО є показником реалізації громадських прав студентів, вміння вирішувати соціальні, економічні та культурно-освітні проблеми.

Пошук нових форм студентського самоврядування вже ведеться в вишах країни, що, безумовно, сприяє більш ефективній підготовці фахівців інноваційного типу самоврядування. Основний вектор його розвитку у ЗВО – це те, що воно має стати масовим, в ньому повинні брати участь всі студенти; ініціювати надання студентському самоврядуванню належної підтримки; підвищувати рівень зацікавленості студентів суспільним життям власного ЗВО; спонукати адміністрацію закладу вищої освіти до створення сприятливого соціально-психологічного мікроклімату в колективах [2].

Отже, відповідно до вимог державної молодіжної політики і модернізації освіти, розвиток студентського самоврядування є актуальним завданням на сучасному етапі розвитку українського суспільства, адже це одна із форм молодіжної політики, що проводиться з метою консолідації студентського громадського руху, найбільш повного використання потенціалу студентства в

соціально-економічних перетвореннях суспільства, вирішення студентських проблем.

На наш погляд, участь студентів у роботі студентського самоврядування дозволяє найбільш інтенсивно і професійно розвивати соціально значущі якості особистості (соціальний лідерство, патріотизм, комунікаційні вміння та навички, управлінську компетентність).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Курило В. С., Савченко С. В. Проблеми студентського самоврядування у вимірі соціальної педагогіки / Курило В. С., Савченко С. В. // Соціальна педагогіка : теорія та практика. – 2005. – № 4. – С. 4–10.
2. Роль студентського самоврядування у формування всебічно розвинутої особистості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://vseosvita.ua/library/rol-studentskogo-samovraduvanna-u-formuvanni-vsebicno-rozvinenoi-osobistosti-42436.html>
3. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII (зі змінами) // Верховна рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
4. Студентське самоврядування в інших країнах // Громадська ініціатива «Студентський захист» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.studzahyst.org.ua/content/studentske-samovryaduvannya-v-ins>

ОБОСНОВАНИЕ КОНСТРУКТИВНО - ТЕХНОЛОГИЧЕСКИХ ПАРАМЕТРОВ ВИБРАЦИОННЫХ МАШИН ДЛЯ ПОВЕРХНОСТНОГО ВОССТАНОВЛЕНИЕ РАБОЧИХ ОРГАНОВ АГРЕГАТОВ

Севостьянов Иван Вячеславович

д.т.н., профессор

Подлипна Марина Петровна

Горбаченко Анатолий Анатольевич

Аспиранты

Винницкий национальный аграрный университет

г. Винница, Украина

Анотація. Среди различных форм механического воздействия на дисперсные системы в технологических процессах, вибрационная действие занимает важное место, как один из самых эффективных средств для создания необходимого динамического состояния при возобновление изношенных поверхностей деталей, которые работают в тяжелых условиях.

Ключові слова. Вибрационная машина, конструктивно-технологические параметры, абразивное укрепление.

Основным элементом технологического процесса восстановления деталей присутствует отделочная и укрепляющая обработка. На деталях сложной формы, имеющие поверхности недостижимы для традиционных способов обработки, такие операции, как снятие заусенцев, облоя, закругления острых кромок, шлифования и полирования, подготовка под лакокрасочные покрытия, укрепления и придания товарного вида, наиболее эффективная являться вибрационная обработка.

В большинстве случаев реализации поставленной задачи, единственным возможным методом есть вибрационная обработка, что составляет трудоемкость востонавления процесса которая достигает до 20-25%.

При обработке деталей которые работают в тяжелых условиях (рабочие органы почвообрабатывающих, посевных, уборочных машин, культиваторов) наглядное преимущества лидирует вибрационные укрепления.

Методы вибрационной обработки при возобновление изношенных поверхностей деталей отмеченных машин, обеспечивают более высокую степень укрепления и уровень остаточных напряжений, который способствует повышению прочности деталей, особенно работающих в абразивной среде [1].

Метод поверхностного пластического деформирования, с применением механических колебаний отделочного инструмента, позволяет значительно повысить долговечность дисков борон, комплексных почвообрабатывающих агрегатов, сошников зерновых сеялок. Это возможность происходит за счет изменения физико-механического состояния и свойств обрабатываемой поверхности обеспечит повышение их дальнейшего ресурса.

Повышение долговечности дисков сошников поверхностным вибродеформированием - обеспечивается за счет структурных изменений, а также появления в обрабатываемом материале остаточных напряжений, оказывают благоприятное воздействие на его характеристики.

Для исследования процессов вибрационного укрепления в научно-исследовательской лаборатории ВНАУ научными сотрудниками, разработано устройство. Разработка предназначена для вибрационной обработки поверхностей деталей [2]. Обработка в рабочей среде происходит под действием свободно гранулированного рабочего процесса. Изготовлено промышленно-исследовательскую установку (рис. 1).

Процесс обработки, в разработанной машине, происходит под действием свободно гранулированной рабочей среде. В общем случае рабочая среда содержит твердый и жидкий наполнитель.

Рис. 1 Устройство для вибрационного-абразивного укрепления и обработки деталей.

Одним из преимуществ разработанной машины является отсутствие жесткой кинематической связи между деталями и инструментом, поэтому в машинах происходит равномерная обработка однотипных поверхностей заготовок. При этом частицы гранулированной среды непрерывно обтекают поверхности деталей, что приводит к их микрорезанию, пластического деформирования и способствует реализации очистных, шлифовально-отделочных и укрепляющих операций.

Среди основных параметров исследуемой вибромашины, что используется при оптимизации режимов обработки, можно выделить амплитудно-частотные, силовые и энергетические характеристики.

Амплитудно-частотные характеристики позволяют выявить участки резонансных пиков и установленного режима работы машины. Силовые и энергетические характеристики дают возможность оценить затраты энергии на привод и построить баланс мощности вибровозбудителей.

Комплексный анализ указанных параметров позволяет найти режимы, соответствующие максимальной динамичности системы при минимальных энергозатратах на привод. Кроме того, для разработанной вибрационной машины предложена адаптивная система управления технологическими процессами в автоматическом режиме [3].

Это дает возможность воспроизводить и сравнительно оценить на указанной машине активаторы движения рабочей среды с инерционным и дебалансным механическим вибровозбуждением [4].

Таким образом, использование разработанной вибрационной машины, имеет достаточно широкие пределы регулирования параметров вибрации, для проведения отделочно-зачистной и укрепляющей обработки деталей, позволило выбрать оптимальные режимы обработки с точки зрения качества, продолжительности и энергозатрат на обработку данных деталей.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Дудников А.А. Вибрационные колебания в технологических процессах упрочнения /Дудников А.А., Лапенко Т.Г., Дудник В.В., Канивец А.В. Technical service of agriculture, forestry and transport systems №5' 2016 –с.21-25.
2. Пат. 32159 А Україна, В24В 31/06. Пристрій для вібраційної обробки деталей. Берник П.С., Ярошенко Л.В, Горбатюк Р.М. (Україна). - № 98126990; Опубл. 15.12.2000; Бюл. № 7, 3 ст. 3. Пат. 76368 А Україна, В24В31/06.
3. Адаптивний пристрій для віброабразивної обробки деталей. Горбатюк Р.М., Скварок Ю.Ю., Чубик Р.В., Паламарчук І.П. (Україна). - № u201112534; Опубл. 10.01.2013; Бюл. № 1, 6 с.
4. Горбатюк Р.М., Килівник М.М., Чубик Р.В., Скварок Ю.Ю. Автомат для віброабразивної обробки деталей. // Вібрації в техніці та технологіях. Всеукраїнський наук.-тех. журнал. 2014. - № 3 (75) - С.57-64.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ РЕКЛАМИ НА СПОЖИВАЧІВ

Сербіненко Наталія Вікторівна

Кандидат економічних наук, доцент

Доцент кафедри економіко-природничих дисциплін

Крутько Єлизавета Вадимівна

студентка 1 курсу спеціальності «Психологія»

Хортицька національна академія

м. Запоріжжя, Україна

Сьогодні це дуже актуальна та цікава тема, адже не кожен елемент маркетингової комунікації має здатність чинити психологічний вплив на споживача, наприклад рекламу, що визначає її особливу роль у підтримці існуючих та нових ринків збуту – цільової аудиторії. Реклама – одна із складових маркетингу. Популярність товарів на ринку, продажі, імідж компанії залежить від ефективності реклами. Тому рекламі приділяють особливу увагу виробники та учасники каналів збуту. У літературі існує багато підходів до визначення поняття реклами. Реклама – це будь-яка платна форма індивідуального представлення фактів про товари, послуги чи ідеї групі людей [8]; реклама – це поширення інформації про товари та послуги з метою прискорення продажів [6]. Інформація надсилається для заохочення потенційних споживачів вжити заходів щодо отримання (використання) товарів та послуг. (Комітет з ідентифікації американської торгової асоціації) Американська асоціація маркетингу пропонує таке визначення: «Реклама – це налагоджена ідея, продукт чи послуга, яку сплачує замовник. нерозповсюдження та будь-яка форма розгортання » [8]. Сучасна реклама мотивує споживачів купувати пропоновані товари, а тому компанія отримує прибуток, забезпечує конкурентну перевагу та стабільну позицію на ринку. Завдяки рекламі, а також маркетингу в цілому компанії вибудовують відносини

з клієнтами та іншими учасниками ринку, що визначає досягнення торгових і комунікаційних цілей, встановлених цими компаніями [7]. При цьому психологічна складова маркетингу та реклами має важливе значення у налагодженні такого зв'язку, може пояснити та покращити результативність маркетингових та рекламних дій. Відповідно, проблеми психологічного впливу в рекламі на споживачів є актуальними і інтенсивно обговорюються у вітчизняній та зарубіжній науково-практичній літературі.

Погляди сучасних експертів на ці питання неоднакові. Одні вважають, що існує прямий причинно-наслідковий зв'язок між рекламою та поведінкою споживачів, а інші вважають, що це значно обмежує ефективність психологічних наслідків [1]. Проте, як показує практика, різноманітні сугестивні методи і технології рекламного впливу користуються попитом і знаходять своє практичне застосування. Теоретичні, методологічні та окремі практичні аспекти психології реклами як галузі психологічної науки в цілому досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені, а саме: Х. Алдер, З. Антонова, Л. Геращенко, В. Заикин, О. Зазимко, М. Корольчук, В. Корольчук, Т. Лагутіна, О. Лебедев-Любимов, Д. Леонт'єв, С. Миронець, Р. Мокшанцев, О. Проніна, Г. Ржевський, У. Скотт, В. Шуванов та інші [6]. З огляду на швидко зростаючу увагу до психології реклами, існує об'єктивна потреба у поглибленому вивченні важливих питань, включаючи методи психологічного впливу на споживачів та їх поведінку в сучасній рекламі. [5].

Застосування психологічної науки дозволяє створити умови, при яких між споживачем товару і рекламодавцем виникає «діалог», що сприяє ефективному збуту товарів, послуг, взаєморозуміння [4]. Рекламу можна розглядати як один із основних засобів вигоди та ефективних інструментів розвитку як окремого підприємства, так і галузі країни в цілому [3].

Фахівці стверджують, що реклама – могутній засіб впливу і маніпуляції людиною. Вона здатна формувати і змінювати світогляд і поведінку людей. Саме тому науковці нині так ретельно вивчають це явище. Щоправда, з різною

метою: одні – щоб захистити людину від її негативного впливу, інші, навпаки, щоб навчитися якомога краще на неї впливати і керувати нею [5].

Психологи вважають, що це найпотужніший інструмент впливу на масову свідомість. Нарешті, переконливий підхід у рекламі створює лише ілюзію вільного вибору, що нав'язує певні стереотипи, стандарти та цінності [7]. Реклама має значний психологічний та соціокультурний вплив на споживачів та спонукає їх до певних дій. Таким чином, реклама допомагає компаніям розвивати нові ринки збуту, розширювати продажі та збільшувати прибуток. За найпоширенішим визначенням, реклама – це платна, неперсональна форма поширення інформації про компанію та її продукцію чи послуги.

З психологічної точки зору реклама є одним із можливих посередників між потребою та суб'єктом, який її задовольняє, а також спілкуванням та взаємодією. Реклама прямо чи опосередковано впливає на споживача, його свідомість і свідомість, його думки, ставлення, ставлення і, як наслідок, формує поведінку конкретного споживача [5]. Для посилення рекламного впливу і, відповідно, підвищення ефективності самої реклами використовуються різні методи психологічного впливу: переконання, навіювання, психоаналітичний метод, еріксонівський гіпноз, нейролінгвістичне програмування, лінгвістичне маніпулювання, соціально-психологічні установки, стереотипи, ідентифікація, механізм «ореолу», наслідування, психологічне зараження, рекламні шоу та технологія «25-го кадру».

Впевненість як метод рекламного впливу полягає в тому, щоб показати споживачеві переваги цього товару та необхідність його придбання. Процес переконання споживача передбачає критичне розуміння отриманої рекламної інформації та її зв'язку з попереднім життям. Особливістю процесу переконання є те, що він зосереджується на раціональній сфері свідомості потенційного споживача, тобто. Реклама звертається до свідомості, розуму споживача. Переконати споживача в необхідності придбання товару можливо лише в тому випадку, якщо у споживача є конкретна потреба в ньому, і він зацікавлений у товарі. Використовуючи метод переконання, споживач повинен

запропонувати та заздалегідь скасувати будь-які протипоказання. Для цього потрібно знати припущення та власні аргументи споживачів.

Сугестія або навіювання – це процес впливу на психіку людини, який пов'язаний із зниженням усвідомленості і критичності сприйняття навіюваного змісту, що не потребує ні розширеного логічного аналізу, ні оцінки. Сугестія – це прямий і неаргументований вплив однієї людини на іншу [4].

Виділяють два види навіювання: психомоторне навіювання – готовність погоджуватися з інформацією на основі некритичності сприйняття; престижне навіювання – зміна поглядів під впливом інформації, отриманої з високоавторитетного джерела. Навіювання здійснюється з метою створення певних станів або спонукань до певних дій. Суть навіювання полягає у впливі на почуття людини, а через них – на його волю і розум. Сила впливу значно залежить від наочності, доступності, логічності інформації та авторитету сугестора [3]. Ефект сильніший, коли пропозиція відповідає потребам та інтересам особи. Пропозиція також залежатиме від індивідуальних обставин та обставин пропозиції. Невпевненість у собі, низька самооцінка, слабкість, слабкість логічного аналізу; певні психічні стани (стрес, втома, біль); низький рівень обізнаності, компетентності; високий ступінь; Невизначеність – значно підвищує ефективність пропозиції [4].

Нейролінгвістичне програмування (НЛП) – це специфічний підхід впливу на людину з метою здійснення впливу на його психіку, а відповідно і на поведінку.

Модель НЛП включає три поведінкових етапи впливу зі сторони суб'єкта спілкування:

- 1) встановлення психологічного контакту з об'єктом;
- 2) налагоджування і підтримування з ним процесу комунікації;
- 3) спонукання об'єкта до відповідної бажаної поведінки [3].

НЛП також складається з трьох елементів: з'єднання, консолідація та утримання інтерв'ю (клієнта). Використання НЛП дозволяє створити необхідні стереотипи мислення та поведінки цільових споживачів, отримати від них необхідні психологічні реакції та конкретні дії. НЛП прагне вирішити ще одну

проблему – формування нових потреб, створення нових стереотипів мислення та поведінки покупців, зміна їх «способу життя» [2].

Лінгвістичне (мовне) маніпулювання – це використання особливостей мови і правил її вживання з метою прихованого впливу на адресата в потрібному для розмовника напрямку. Прихованому впливі – це неусвідомлюваного адресатом. В рекламі часто використовуються прийоми мовного маніпулювання – мовні метафори, хибні аналогії, багатозначність, непрямі мовні акти, пресуппозиції та ін. [4].

Ефект «25-го кадру» виникає завдяки фізіологічним властивостям зору. Зір людини має певну інертність і може сприйняти 24 кадри відеоролика в секунду. Якщо додати 25-й кадр, що не належить основному сюжету, то він буде непомітним для людського зору. Інформація про цей кадр не надходить до зорового центру, але 25-й кадр попадає у мозок, у зону підсвідомого і вважається, підштовхує людину до здійснення визначених, запрограмованих дій. При цьому індивід не усвідомлює, що його потреба була нав'язана ззовні і розцінює її як свою власну [3]. Відмітимо, що більшість зарубіжних і вітчизняних вчених технологію «25-го кадру» розглядають як одну з найяскравіших містифікацій у галузі маркетингу і реклами [2].

Висновки. Психологія реклами є популярною сьогодні дослідницькою сферою, оскільки сучасний ринок потребує значно більш насиченого та сучасного споживача. Реклама використовує різноманітні способи, прийоми, соціальні впливи, психологічні впливи та маніпуляції в рекламі. Зокрема, різні форми гіпнозу, навіювання, наслідування, зараження, переконання, соціально-психологічний підхід. Раціональне застосування принципів психології реклами значно підвищує ефективність рекламних комунікацій та створює найбільш сприятливі умови для взаємовідносин між виробником, рекламодавцем та споживачем. В результаті досліджень у процесі створення сучасної реклами використовуються різні методи психологічного впливу, які тісно пов'язані між собою, і їх природа може бути як позитивною, так і негативною. Дослідження споживчих мотивів є основою для розробки ефективної рекламної програми.

Вони вважають, що ця програма буде ефективною, якщо вона поєднується з людськими бажаннями і не намагатиметься їх змінити.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Окландер М. Нейромаркетинг – теорія та практика впливу на підсвідомість споживача / М. Окландер, Ю. Губарева // Економіст. - 2014. - № 11. - С. 59-62.
2. Психологія реклами: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. В. Зазимко, М. С. Корольчук, В. М. Корольчук та ін. – Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. – 384 с.
3. Бутенко Н. Ю. Соціальна психологія в рекламі / Н. Ю. Бутенко. Веб-сайт. URL: <http://www.readbook.com.ua/book/37/912/>
4. Карпова С. В. К21 Рекламна справа: Навчальний метод. посібник і практикум. - М.: Фінанси і статистика, 2014. - 224 с.
5. Голев С. В. Політична психологія. Словник-довідник: навч. посібник. Херсон, 2016.
6. Джефкінс, Френк. Реклама: Практичний посібник. - К. : Знання, 2016. - 456 с.
7. Балабанова Л. В. Маркетинг: підруч. для студ. вищ. навч. закл.: / Л. В. Балабанова; Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М.І.Туган-Барановського. - 3-те вид. перероб. і допов. - Донецьк: ДонНУЕТ, 2011. – 517 с.
8. Іванова Л. О. Маркетинг послуг : навчальний посібник / Л. О. Іванова, Б. Б. Семак, О. М. Вовчанська. – Львів : Видавництво Львівського торговельно-економічного університету, 2018. – 508 с.

**СУЧАСНІ МЕТОДИ І ПРИЙОМИ НАВЧАННЯ
ІНОЗЕМНОЇ МОВИ СТУДЕНТІВ**

Смовженко Людмила Григорівна

Кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри методики викладання
української та іноземних мов і літератур

Інститут філології Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Сорокина Наталія Володимирівна

Кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри методики викладання
української та іноземних мов і літератур

Інститут філології Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Розглянуто основні методи і прийоми навчання іноземної мови у ЗВО. Автор прийшов до висновку, що універсальної методики навчання іноземної мови не існує. Прийоми та методи, які використовуються, мають багато спільного, відрізняються способами та формами, проте мають спільну мету – навчити реципієнта іноземній мові. Появу багатьох нових результативних і цікавих методів і підходів до викладання іноземної мови обумовлює попит суспільства, що передбачає індивідуальний підхід до учня залежно від глибини необхідних знань, потреб, можливостей та витрат часу на оволодіння мовою.

Ключові слова: прийом, метод навчання, традиційний метод, альтернативний метод, іншомовні мовленнєві уміння і навички.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Вивчення іноземних мов в сучасному суспільстві стає невід'ємною частиною професійного зростання фахівців різних областей. Від якості їх мовленнєвої підготовки багато в чому залежить успішне вирішення питань професійної підготовки. Таким чином, кожен повинен досягти певного рівня володіння іноземною мовою ще у школі, щоб мати можливість вивчати її далі в період отримання вищої освіти. Успіх навчання багато в чому залежить від методики викладання педагога, його вміння користуватися різними інноваційними методами і прийомами в навчанні [8].

Багато методів, розроблені ще в XIX-XX ст. актуальні і донині, але необхідність модернізації української освіти, інтеграція в загальноєвропейський освітній простір вносить істотні поправки в систему навчання. З'являються все нові і нові, нетрадиційні методики навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні лінгвісти та лінгводидакти досліджували питання, пов'язані з проблемами методів навчання, – способи, прийоми, методику дослідження мовленнєвих явищ та ін. Питанню методики викладання іноземної мови присвячені численні теоретичні дослідження таких видатних науковців, як А. Колеченко, Г. Крюкової, Н. Ксенофонтової, С. Ніколаєвої, Г. Поделець, О. Петрашук, В. Редька, Н. Бориско, В. Феофілової та ін. Праці цих учених показали, що система нетрадиційних методів та прийомів сприяє більш успішному формуванню іншомовних мовленнєвих умінь і навичок. Проблему прийомів навчання розглядали разом із методами навчання такі вчені, як Б. Всесвятський, І. Лернер, М. Скаткін, М. Данилов, Б. Єсіпов, Є. Голант, С. Перовський та ін. У сучасній дидактиці є велика кількість методів і прийомів навчання, але жоден з них не може бути визнаний універсальним.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми полягає в тому, що на даний час актуальним залишається питання використання сучасних методів і прийомів навчання іноземної мови у ЗВО.

Мета статті – розглянути основні методи і прийоми навчання іноземної мови у ЗВО.

Виклад основного матеріалу. За умов входження України до Європейського Союзу та стрімких змін як у самій країні, так і у суспільстві зокрема, зростання інтересу до вивчення іноземних мов є цілком природнім. На сьогоднішній день знання англійської мови не є привілеєм, а скоріш базовою навичкою, якою повинна володіти кожна досвідчена людина, не зважаючи на професію чи вид повсякденної діяльності. Студенти ЗВО не є виключенням, оскільки знання хоча б однієї іноземної мови здатне відкрити для них нові перспективи у галузі: надання змоги ознайомлюватись з сучасними зарубіжними виданнями, брати участь у міжнародних конференціях, виставках, з'їздах тощо, ділитися досвідом з колегами з ближнього та дальнього зарубіжжя. Зважаючи на вищезазначені умови, виникає потреба у збагаченні та покращенні навчального процесу, необхідність у виведенні його на новий, сучасний рівень. Процес навчання не повинен стояти на місці, він повинен відповідати сучасному попиту та потребам. Оскільки ми живемо в епоху глобалізації, слід як найповніше та найефективніше використовувати здобутки у сфері комп'ютерних технологій: вони мають змогу пришвидшити та полегшити процес вивчення тієї чи іншої дисципліни.

Наявні методи забезпечення навчального процесу є досить якісними та ефективними. Методами навчання прийнято вважати упорядковані способи діяльності викладача та студентів, що спрямовані на розв'язання навчально-виховних завдань. Крім того, метод навчання виступає інструментом діяльності викладача для виконання керівної функції – надання освіти [1, с. 242-243]. Реалізація методів навчання здійснюється передусім через використання ряду прийомів навчання, різноманітних підходів та робочих технік.

Метод є одним із основних компонентів системи навчання, що допомагає забезпечити досягнення запланованих цілей і завдань навчання. У дидактиці і методиці навчання мов існує протиріччя не лише в трактуванні поняття «метод», але і в класифікації методів навчання. Аналіз наукових досліджень

свідчить про те, що в методиці немає однозначного визначення поняття «метод навчання». У словнику української мови термін «метод» розглядається як прийом або система прийомів, що застосовується в якій-небудь галузі діяльності (науці, виробництві тощо) [16, с. 692]. На нашу думку, метод навчання – це система взаємопов'язаних дій викладача (способів і прийомів навчання) та студентів, що направлені на досягнення цілей навчання. Прийом – це елемент методу. Елементи методів не є сумою окремих частин цілого, а системою, що об'єднана логікою дидактичного завдання. Якщо метод є способом діяльності, що охоплює весь шлях її протікання, то прийом – це окремий крок, дія в реалізації методу. Чим багатший арсенал прийомів у структурі методу, тим він повноцінніший і ефективніший.

Кожний метод навчання повинен виконувати не тільки освітню, розвивальну та виховну функції, але й спонукальну і корекційну (розвиток сприймання, мислення, уяви, пам'яті, емоційно-почуттєвої сфери). Будь-який навчальний предмет, окрім загальних методів навчання, має свої методи, зумовлені специфікою його змісту [4, с. 154].

У структурі методів виділяють прийоми, тому кожний метод можна представити як сукупність методичних прийомів. Отже, прийом – це елемент методу. Елементи методів не є сумою окремих частин цілого, а системою, що об'єднана логікою дидактичного завдання. Якщо метод є способом діяльності, що охоплює весь шлях її протікання, то прийом – це окремий крок, дія в реалізації методу. Необхідно розрізняти прийоми розумової діяльності (логічні прийоми) – виділення головного, аналогія, конкретизація, порівняння та ін., а також прийоми навчальної роботи – розв'язування задач, прикладів, граматичний розбір тощо. Логічні прийоми є однаковими в різних методах. Тільки системне поєднання прийомів утворює певний метод навчання, тому важливою є послідовність їх застосування. Одні і ті ж самі прийоми можуть входити в різні методи навчання, але в поєднанні з іншими прийомами вони утворюють зовсім інший метод навчання. Наприклад, прийом запам'ятовування має місце як в репродуктивних, так і в проблемно-пошукових методах

навчання. Але, якщо в першій групі методів він домінує, то в другій – є допоміжним, бо сприяє запам'ятовуванню основних результатів проблемних міркувань. Окрім цього слід пам'ятати, що метод може стати прийомом, а прийом – методом. Коли прийом починає виконувати основне навчальне навантаження (допомагає розкрити суть того чи іншого питання), він стає методом. Наприклад, корегування відповідей студентів (як прийом) під час проведення бесіди може трансформуватися у дискусійну площину. За такої умови цей прийом може стати самостійним методом навчання (дискусія). Важливо підкреслити, що діалектика переходу методу в прийом чи навпаки обумовлена логікою процесу навчання, наявністю суперечливих аспектів між метою і засобами її досягнення, різними елементами пізнавальної діяльності [11, с. 136].

Роль методу в методиці викладання іноземних мов завжди визначалась як домінантна. Дослідник Б. Беляєв зазначав, що оскільки під методом навчання слід розуміти сукупність основних методичних принципів, то відмова від певного методу навчання означає відмову від певних принципів навчання [6, с. 12]. Відомі лінгводидакти Т. Капитонова і А. Щукін вважають, що поза методом не може бути навчання взагалі, порівнюють історію викладання іноземних мов з історією методів навчання, наголошуючи, що між цими поняттями можливий або тісний зв'язок, або не може бути нічого спільного [9, с. 23]. Застосовані в методиці викладання іноземних мов такі методи, як граматико-перекладний, свідомо-зіставний, когнітивний, прямий, аудіолінгвальний, структуральний, аудіовізуальний, читання, трансформаційний та ін., – кардинально відрізняються один від одного за змістом, ними обґрунтованому, послідовністю й дозуванням його введення, за видами одиниць навчання й вправ, кінцевими й проміжними тощо [7, с. 12].

На думку переважної більшості лінгводидактів, вибір того чи іншого методу залежить від матеріалу, що пропонується для вивчення, зв'язку вивченого матеріалу з попереднім і наступним, співвідношення в ньому елементів

теоретичного і практичного характеру, рівня загального розвитку учнів та їхньої підготовки з предмета [17, с. 65].

Вибір сучасних методів навчання (способів, прийомів, форм) обумовлюється наступними критеріями [13]: створення атмосфери, в якій студент відчуває себе комфортно і вільно, стимулювання його інтересів, розвиток бажання практично користуватися іноземною мовою, що сприятиме реальному досягненню успіху; захоплення студента, залучення до навчання емоції, почуттів, що співвідносяться з його реальними потребами, стимулювання мовних, когнітивних, творчих здібностей особистості; активізація особи, надання їй головної ролі в процесі навчання за активної взаємодії з іншими учасниками; створення ситуації, в яких викладач не є центральною фігурою (усвідомлення студентом, що вивчення іноземної мови більшою мірою пов'язане з його особою та інтересами); навчання студента працювати над мовою самостійно на рівні фізичних, інтелектуальних і емоційних можливостей, що допоможе забезпечити диференціацію та індивідуалізацію в процесі навчання; використання різних форм роботи (індивідуальна, групова, колективна), які стимулюють активність учнів, самостійність, творчість.

У науковій літературі методи вивчення іноземної мови розділені залежно від того, який аспект мови переважає в навчанні, а саме: граматичний чи лексичний [3]. За роллю, яку відіграють рідна мова та переклад у навчанні іноземних мов, методи діляться на перекладні та безперекладні або прямі. За метою виділяють усний метод і метод читання, за прийомом покладеним в основу роботи над мовою – аудіовізуальний та наочний, за принципом організації – традиційний та протиставний йому метод програмованого навчання.

На даному етапі розвитку методичної науки основними методами навчання іноземних мов є комунікативний та конструктивістський методи.

Комунікативний метод, навчальною ціллю якого є: оволодіння комунікативною компетенцією. Керування навчанням здійснюється не через граматику, а скеровується комунікативними інтенціями (намірами). Студент опиняється в центрі навчання. Студенти навчаються «комунікації у процесі

самої комунікації. Відповідно усі вправи та завдання повинні бути комунікативно виправданими дефіцитом інформації, вибором та реакцією». [12, с. 303] Переваги даного методу: студенти вдосконалюють навички усного мовлення, долається страх перед помилками. Недоліками ж методу є: не надається належної уваги якості мови, комунікативна компетенція досить таки швидко досягає своїх меж.

Конструктивістський метод, в основі методу перебуває власне активне навчання студентів. Завдання викладача не навчити, а сприяти навчальному процесу. Урок виступає орієнтованим на дію. Переваги методу: підготовка студентів до реального життя, реальних життєвих ситуацій. Недоліки методу: на сучасному етапі ще не проявилися достатньо чітко. Прикладом конструктивістського методу може слугувати проектне навчання.

В методиці розрізняють традиційні та альтернативні (нетрадиційні) методи навчання. Серед традиційних методів, що найчастіше використовуються у процесі навчання студентів можемо виокремити бесіду. На нашу думку, для найбільш ефективного впровадження у навчальний процес методів, що сприятимуть вдосконаленню у студентів професійного діалогічного мовлення, слід застосовувати форми навчальної діяльності, а саме: конференції, презентації, екскурсії, проведення заняття в умовах реальної професійної підготовки.

Традиційні методи навчання іноземної мови припускають засвоєння знань в штучних ситуаціях, внаслідок чого майбутній випускник не бачить зв'язку досліджуваного предмета зі своєю майбутньою професійною діяльністю. Найбільш ефективним засобом розвитку мислення майбутніх випускників є імітаційне моделювання. Подібний підхід в навчанні забезпечує імітацію елементів професійної діяльності, її типових і істотних рис. Його застосування на заняттях іноземної мови дає можливість формувати навички та вміння спілкування; розвиває звичку самоконтролю, сприяє реальній підготовці студентів до майбутньої діяльності та життя в суспільстві в цілому; допомагає зробити заняття іноземної мови більш живими, цікавими, змістовними, дають

можливість учням більше і частіше висловлювати власні думки, висловлювати почуття, думки, оцінки, тобто мислити іноземною мовою. В якості прийомів, що забезпечують підвищення професійної спрямованості вивчення іноземної мови, можуть виступати: спілкування – діалог з приводу професійної інформації, прочитаної іноземною мовою, аналіз соціальних і професійних ситуацій, виконання творчих завдань з профільним змістом, ігрові ситуації, рольові ігри, вікторини.

Під поняттям альтернативні методи групується цілий ряд різноманітних підходів, прийомів, способів передачі мови. Існують такі альтернативні методи, як метод повної фізичної реакції (Total Physical Response), сугестивний метод, драматико-педагогічний метод, мовчазний метод, груповий метод. До інноваційних навчальних методів можна віднести: навчання з комп'ютерною підтримкою (CALL), метод сценарію (storyline method), метод симуляцій, метод каруселі, метод навчання по станціям, метод групових пазлів, метод рольової гри, метод «кейз-стаді» (робота над проблемними ситуаціями, студенти розглядають проблему, аналізують ситуацію, представляють свої ідеї та варіанти розв'язання проблеми в ході дискусії).

Нетрадиційні методи навчання сприяють зануренню іноземних студентів у фахову діяльність, чим спроможні активізувати професійний інтерес і дозволяють проявити себе, продемонструвати вміння діалогової взаємодії. Суть інтерактивних технологій полягає у тому, що навчання відбувається шляхом взаємодії всіх, хто навчається, а це особливо притаманне практиці викладання іноземної мови [15, с. 54]. До методів інтерактивного навчання відносимо рольові/ділові ігри та ситуативні завдання, «мозковий штурм», «кейс-метод», тематичну дискусію, метод «круглого столу», семінари-диспути тощо. Вважаємо, що однією з форм інтерактивного навчання, яка є найбільш ефективною у процесі навчання іноземної мови є ділова гра.

В останні роки з'явилося безліч нових інноваційних методів в області навчання іноземним мовам. Основними є:

1. Community language learning / Counseling learning (Метод «громади», метод «радника»). Метод «громади («метод» радника)» був створений американським психологом Ч. Курраном. В основі методу лежить гуманістичний підхід до навчання і психологічна теорія «радника», сутність якої полягає в тому, що люди потребують допомоги радника-психолога в будь-якому виді громадської діяльності людини, в тому числі в освіті. Основним прийомом навчання є переклад з рідної мови на іноземну. Процес навчання побудований таким чином: студенти навколо столу обличчям один до одного, обговорюють тему бесіди, спілкуються іноземною мовою. Викладач лише спостерігає з боку і підказує еквіваленти іноземною мовою. Недоліком даного методу є відсутність програм і конкретного плану навчання, що перешкоджає широкому поширенню даного методу у ЗВО [10].

2. Суггестопедичний метод. Інтенсивний метод навчання іноземним мовам, розроблений і практично реалізований в 60-і рр. ХХ ст. в Болгарії вченим-психіатром Г. Лозановим. Відмінною рисою цього методу є розкриття резервів пам'яті за рахунок спеціально організованих занять, підвищення інтелектуальної активності учнів, використання навіювання і релаксації. Основними засобами активізації резервних можливостей людини, по Г. Лозанову виступають: авторитет (головну роль в процесі навчання відіграє особистість викладача); інфантилізація (в групі створюються сприятливі умови для навчання і засвоєння нового матеріалу, використовуються рольові ігри, музика); двоплановість (викладач і студенти використовують жести, міміку, щоб вплинути на співрозмовника, розташувати до себе оточуючих); інтонація, ритм (текстовий матеріал підноситься викладачем в певному ритмі в супроводі спеціально підібраної музики. Музика і ритм повинні сприяти розслабленню і більш ефективному сприйняттю матеріалу [14].

3. The silent way (метод тихого навчання). Автор методу-К. Гаттеню. Суть методу полягає в тому, що ініціатива на заняттях іноземної мови виходить від

студентів, а викладач повинен говорити найменше. Навчання в тиші, на противагу повторенню і відтворенню за викладачем, стає прийомом, який сприяє розумовій діяльності і зосередженню студентів. Застосування даного методу має певні рамки, так як передбачає високу вмотивованість і зацікавленість студентів, що не завжди можливо у ЗВО [2].

4. Метод навчання мови за допомогою інформаційно-комунікативних технологій. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні іноземним мовам допомагає інтенсифікувати і індивідуалізувати навчання, сприяє підвищенню інтересу до предмету і вмотивованості. Перші граматичні та лексичні вправи в комп'ютерних програмах з'явилися в 60-70 рр. ХХ ст. На сьогоднішній день ІКТ технології стали невід'ємною складовою вивчення мови.

5. Consciousness-raising approach (свідомо-орієнтований метод). Даний метод базується на усвідомленні форми мовленнєвого явища – лексичного і граматичного – і спирається на дані контрактивної лінгвістики та індуктивний спосіб оволодіння мовою. Підхід розроблявся стосовно до навчання граматиці: оволодіння граматичними навичками розглядалося як поступове усвідомлення форми. Підхід схожий з існуючим у вітчизняній методиці свідомо-порівняльним методом, який свідчить, що мислення на всіх мовах однаково, розрізняються лише форми його вираження, представлені в мовах різними лінгвістичними засобами.

6. Task based learning (Метод комунікативних завдань). Метод комунікативних завдань являє собою рішення цілого ряду комунікативних завдань, пропонованих викладачем. Вирішуючи ці завдання, спілкуючись один з одним, студенти виконують мовленнєві дії, намагаючись знайти вірні шляхи вирішення поставленої комунікативної задачі. Завдяки цьому відбувається занурення в мовленнєве середовище і студенти починають спілкуватися іноземною мовою з практичною метою. Даний метод особливо ефективний при груповому навчанні.

7. Neuro-linguistic programming (нейролінгвістичне програмування). НЛП виникло на початку 1970-х рр. і стало результатом співпраці Дж. Гріндера,

асистента професора лінгвістики в Університеті Каліфорнії в Санта Крузі, і Р. Бендлера. Термін нейролінгвістичне програмування можна пояснити так: корінь «нейро» вказує на те, що необхідно знати і розуміти «мову мозку» – ті нейрологічні процеси, які відповідають за зберігання, переробку і передачу інформації, корінь «лінгвістичне» підкреслює важливе значення мови в описі механізмів мислення і поведінки, а також в організації процесів комунікації [5]. Одна з головних ідей НЛП – ситуативне і поведінкове моделювання. Цей напрямок в методиці викладання іноземної мови дозволяє успішно розкривати і активізувати резервні можливості особистості в процесі занурення в іншомовний простір [18].

Висновки. Аналіз спектру методів вивчення іноземної мови, їхнього розвитку дозволяє зробити висновок, що універсальної методики не існує. Прийоми та методи, які використовуються, мають багато спільного, відрізняються способами та формами, проте мають спільну мету – навчити реципієнта іноземній мові. Появу багатьох нових результативних і цікавих методів і підходів до викладання іноземної мови обумовлює попит суспільства, що передбачає індивідуальний підхід до учня залежно від глибини необхідних знань, потреб, можливостей та витрат часу на оволодіння мовою.

З усього вище сказаного, потрібно зробити висновок, що для викладача сьогодні важливо постійно вдосконалювати власні знання про методи навчання іноземних мов, впроваджувати у власну викладацьку практику новітні освітні концепції, йти в ногу з часом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Альошина О. М. Сучасні методи та технології викладання іноземних мов у ВНЗ / О. М. Альошина // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. пр. / ред. Л. Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ, О. Г. РОМАНОВСЬКИЙ. – Х. : НТУ «ХП», 2012. – Вип. 30-31 (34-35). – С. 242-247.
2. Альтернативные методы обучения иностранным языкам [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://studopedia.org/6-117660.html>
3. Артемьева О. А. Методология организации профессиональной подготовки специалиста на основе межкультурной коммуникации : монография / О. А. Артемьева. – Тамбов : ТГТУ, 2005. – 160 с.
4. Бабанский Ю. К. Методы обучения в современной общеобразовательной школе / Ю. К. Бабанский. – М. : Просвещение, 1985. – 208 с.
5. Батракова Е. Б. Нейро-лингвистическое программирование как способ обучения языку [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.rusnauka.com/6_NITSB_2010/Pedagogica/59043.doc.htm
6. Беляев Б. В. О применении принципов сознательности в обучении иностранному языку / Б. В. Беляев // Психология в обучении иностранному языку / под ред. Р. И. Зеленина. – М., 1967. – С. 12.
7. Вятютнев М. Н. Теория ученика русского языка как иностранного (методические основы) / М. Н. Вятютнев. – М. : Рус. яз., 1984. – 144 с.
8. Гальскова Н. Д. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика : учеб. пособие для студ. лингв. ун-тов и фак. ин. яз. высш. пед. учеб. заведений / Н. Д. Гальскова, Н. И. Гез. – 5-е изд., стер. – М. : Издательский центр «Академия», 2008. – 336 с.
9. Капитонова Т. И., Щукин А. Н. Современные методы обучения русскому языку иностранцев / Т. И. Капитонова, А. Н. Щукин. – М., 1979. – С. 23.

10. Кашина Е. Г. Традиции и инновации в методике преподавания иностранного языка : учеб. пособие для студентов филологических факультетов университетов / Е. Г. Кашина ; отв. ред. А. С. Гринштейн. – Самара : Изд-во «Универс-групп», 2006. – 75 с.
11. Кондрашова Л. В., Пермяков О. А. Педагогіка в запитаннях і відповідях : навч. посіб. / Л. В. Кондрашова, О. А. Пермяков. – К. : Знання, 2006. – 252 с.
12. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах : підручник / кол. авторів під керівн. С. Ю. Ніколасвої. – К. : Ленвіт, 1999. – 320 с.
13. Методика обучения переводу на основе лингвокогнитивных моделей (начальный этап, языковой вуз) дис. канд. пед. наук / Е. А. Буданова. – М., 2001. – 211 с.
14. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). – М. : Издательство ИКАР. Э. Г. Азимов, А. Н. Щукин, 2009. – 580 с.
15. Паламар Л. М. Інтегровані заняття з української мови як іноземної / Л. М. Паламар // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. – Львів, 2006. – Вип. 1. – С. 53-55.
16. Словник української мови : в 11 т. – Т. 4: І-М / ред. А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, П. П. Доценко. – К. : Наукова думка, 1973. – 840 с.
17. Словник-довідник із української лінгводидактики : навчальний посібник / кол. авторів за ред. М. Пентиліук. – К. : Ленвіт, 2003. – 149 с.
18. Шляхина А. С. Нейролингвистическое программирование при обучении иностранным языкам / А. С. Шляхина // Молодой ученый. – 2010. – №6. – 0С. 363-366.

**ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ МАЙБУТНЬОГО
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ В УМОВАХ ГЕНДЕРНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В
ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ НГУ**

Топчій Ганна Сергіївна

к. пед. н., старший викладач кафедри

Національна Академія Національної Гвардії України

г.Київ, Україна

Анотація: У статті описана актуальність і суть гендерної рівності, забезпечення її на законодавчому рівні, визначається процес гендерної інтеграції. Наведене значення позитивного впливу процесу гендерної інтеграції на випускників вищих військових навчальних закладів і суспільства в цілому.

Ключові слова: рівність, рівноправність, гендерна рівність, гендерна інтеграція, гендерна чутливість, гендерне виховання.

Постановка проблеми. У державах, які мають довгу історію свого існування, виникають нові запити у різних сферах життя. У прагненні до розвитку та удосконалення кожна з них намагається зробити все для того, щоб їх реалізувати. Україна не є винятком: у всіх галузях нашого суспільства постійно розробляються нові методи та досліджуються нові способи вдосконалення. Одним з таких способів є забезпечення гендерної рівності. Її важливість для прогресу не можна переоцінити, адже вона дозволяє залучити до певної праці чоловіків і жінок на рівних правах, що сприяє ширшому і ґрунтовнішому виконанні тих чи інших завдань.

Принцип рівності у Конституції України є одним з основних, адже на ньому ґрунтуються всі права, які покликані забезпечити рівноправність між усіма громадянами України. У статті 21 міститься, що «Усі люди є вільні й рівні у своїй гідності у правах. Права й свободи людини є невідчужуваними та

непорушними». А стаття 24 конкретніше роз'яснює зміст гендерної рівності: «Громадяни мають рівні конституційні права й свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками». Одним з основних завдань української влади є забезпечення та впровадження гендерної рівності не лише на законодавчому рівні, але й на суспільно-побутовому.

Виходячи з вищевказаних завдань, важливим є продовження впровадження рівноправності і у військову та оборонну сфери. Адже до недавнього часу жінка у війську не могла отримати рівних можливостей з чоловіком. Становище змінив Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях». Його завдання сприяти забезпеченню гендерної рівності у війську і протидіяти дискримінації.

Суттєвим прогресом з поставленого питання було створення у складі управління кадрової роботи Головного управління Національної гвардії служби з гендерної інтеграції в оперативно-територіальних об'єднаннях НГУ. Також скасування всіх обмежень щодо військової служби жінками на всіх штатних посадах.

Оскільки кваліфікованих спеціалістів для командирських посад готують заклади вищої освіти, то усвідомлення курсантами важливості рівності має неабияке значення. Адже свідомий, прогресивний командир повинен, в першу чергу, бути освічений та підготовлений у питанні гендерної рівності. По друге, вміти та могли створити атмосферу рівності у своєму підопічному підрозділі.

Актуальність даного питання у вищих військових навчальних закладах полягає у створенні умов для її дотримання, а також добір методів і форм для навчання і виховання. Зважаючи на важкий час у нашій державі, важливо використовувати всі способи та засоби підвищення ефективності військового та оборонного

сектору. Неважливо, чи це будуть солдати на передовій, чи курсанти в університеті.

Аналіз останніх досліджень. Для ефективності впровадження рівності у військові навчальні заклади важливо спиратися на сучасні дослідження з цього питання, а також на досвід зарубіжних країн. Найбільш важливими іноземними дослідниками процесу інтеграції жінок у армію є вчені М. Бінкін, А. Давін, Р. Енгель, Є. Джексон., Д. Мітчел та ін.

Зважаючи на те, що питання гендерної рівності в Україні активно почало підійматися не так давно, то досліджень на цю тематику здійснено не так багато. Хоч все ж налічується певна кількість дослідників, які намагаються докласти свої зусилля для забезпечення позитивних результатів саме у військовій сфері, шляхом вивчення питання гендерної інтеграції. До них належать Л. Батракова, Н. Вавілова, З. Вашуріна, С. Вихор, В. Вощевська, Н. Дубчак, Г. Гриценко, О. Дяченко, А. Квіт, Ю. Калагін, Н. Кліменко, В. Кротиков, та ін. [11; с.28] Важливо, що всі вони наголошують, що в українській армії суттєво присутній гендерний дисбаланс. Дають рекомендації використовувати зарубіжний досвід та активно працювати в цьому напрямку.

Метою статті є розгляд гендерної інтеграції та її виховний вплив у вищих військових навчальних закладах, а також аналіз способів її впровадження у виховний процес.

Виклад основного матеріалу. Питання підготовки військових піднімалося у всі часи. Адже тема війни не полишалася ніколи: час від часу виникають конфлікти в різних куточках світу. Наша держава уже сьомий рік теж перебуває у стані війни, а також існує вірогідність виникнення конфліктів в середині країни. Тому актуальність підготовки професійних спеціалістів у військовій справі стоїть дуже гостро. Одним з ефективних способів досягти хороших результатів у цій підготовці є - виховання толерантності до осіб протилежної статі, а також забезпечення рівності і справедливого відношення до всіх членів-учасників навчально-виховного процесу. Так, як основна частина цього процесу

відбувається у закладах вищої освіти і займає достатньо великий період, то і дослідження впливу гендерної інтеграції будемо розглядати в межах цих умов.

Традиційно, через наявні стереотипи жінці приписували лише виконавчу роль, довгий час її завданнями вважали лише догляд за дітьми та домом. Прагнення бути самодостатньою та мати рівні можливості з чоловіками ігнорували. Але сучасні жінки вже не хочуть виконувати лише стереотипні функції, намагаються будувати своє життя так, як вони цього прагнуть. І отримання можливості бути на рівні з чоловіками має для них першочергове значення.

Для того, щоб проводити ефективну роботу з гендерної інтеграції потрібно, насамперед, окреслити конкретні завдання з цього процесу. На сучасному ж етапі розвитку суспільства чітко і всеохоплююче це зробити не можливо, адже нема загальноприйнятого визначення поняття «гендеру». Кожна наука вводить свої пропозиції, але відсутнє спільне означення терміну. Втім всі сходяться на спільній думці щодо головного завдання держави - це створення умов для гендерної рівності, забезпечити рівні права незалежно від будь яких умов.

Ще у 1970 роках терміни «стать» і «гендер» вживались як синоніми. Але згодом вони стали протиставлятися. Термін «стать» вживалася у біологічному значенні, а «гендер» - у соціальному. [1; 191] Дослідники вважають, що в сучасному суспільстві слово «гендер» частіше вживають більше у значенні нерівності, тобто переваги можливостей однієї сторони, а ніж у значенні рівність, де передбачені однакові права для кожної зі статей. [9; 8]

Ще один аспект проблеми гендерної рівності на який слід звернути увагу – це гендерна чутливість. Це поняття трактується, як відчуття розуміння проблем нерівності та гендерної дискримінації у різних проявах і здатність реагувати на них (не допускати, критикувати тощо).

З цього випливає, що важливим є також і завдання суспільства - це контроль за дотриманням рівності між чоловіками та жінками. Адже існування в Україні такої проблеми свідчить про недостатню увагу до цього питання. Головною умовою вирішення його - є запровадження гендерної інтеграції у всіх сферах

життя. На державному та соціально-побутовому рівні проводити методичну роботу з її впровадження.

Терміном «гендерне інтегрування» називають оцінку впливів на жінок і чоловіків будь-яких запланованих дій, включно із законодавством, політикою чи програмами в усіх сферах на всіх рівнях. Це стратегія, за якої інтереси й досвід і жінок, і чоловіків є інтегральним виміром проектування, впровадження, моніторингу й оцінки політик і програм в усіх політичних, економічних і соціальних сферах так, щоби жінки і чоловіки на рівних користалися плодами цих політик і програм. Таке визначення запропоноване Економічною і Соціальною Радою ООН. [6, с.4]

Все частіше ми можемо чути, що при побудові тої чи іншої роботи використовують гендерний підхід. Це - стратегія, що забезпечує врахування інтересів і досвіду жінок та чоловіків як невід'ємної складової планування, реалізації, моніторингу та оцінювання політики і програм у політичній, економічній, культурній і соціальній сферах для отримання жінками та чоловіками рівних благ. [4, с.27]

Наслідками такої роботи є підвищення ролі жінки у всіх органах та сферах, збільшення їх кількості у різних структурах та організаціях. Значення такої зміни важко переоцінити, адже це відкриває ширші можливості для роботи і розвитку.

Не є винятком і оборонна сфера. Ще донедавна робота жінки-військового у Національній гвардії обмежувалася вузьким колом роботи і малим переліком доступних професій. Зазвичай жінки обіймали адміністративні посади. Але зараз ситуація дещо змінилася. Стали доступні і розширилися додаткові можливості жінок.

Щодо гендерної інтеграції у вищих військових навчальних закладах, то тут також наявний значний прогрес. З часу підтримки Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» проводиться безперервна робота з імплементації її в оборонний та безпековий сектори України. В вищих навчальних закладах проводяться засідання для вирішення гендерних питань, такі ж засідання з

керівниками вищих військових навчальних закладів плануються і проводяться за участі профільного міністерства.

Національною академією НГУ впроваджується в освітній процес навчальна дисципліна «Гендерна перспектива», а також відбувається включення гендерної тематики в розробку науково-дослідних робіт, магістерських та докторських досліджень з метою підтримки мотивації у курсантів та викладацького складу Національної академії НГУ щодо вивчення гендерної інтеграції в секторі безпеки. Також включена гендерна перспектива в програми курсів підвищення кваліфікації та центрів підготовки особового складу. [8, с.8]

Результатами таких дій є перегляд навчальних програм з урахування рівності між обома статями, обговорено взаємозв'язок структурного та комплексного підходу для корекції гендерної тематики в навчальному процесі; сприяння досягнення балансу між чоловіками та жінками; проводяться курси та лекції з даного питання для керівників вищих військових навчальних закладів. Поступово вносять зміни у навчальні плани, де враховують наявність жінок і розробляють відповідні вимоги.

Для ефективного впровадження гендерної політики у життя курсантів у рамках Програми Професійної підготовки Україна - НАТО проводилися ряд курсів, які забезпечували всесторонній розвиток учасників, дозволили прослідкувати міжнародні тенденції з впровадження гендерного питання. Відбувається взаємодія курсантів, викладачів та вихователів з експертами з гендерної інтеграції, що сприяє початковій зміні ментальності учасників, зміні переконань та поглядів.

Організуються навчальні тренінги для підвищення гендерної компетенції курсантів вищих навчальних закладів, метою яких є подолання гендерних стереотипів та попередження на їх основі виникнення конфліктів та дискримінаційних дій; випускаються посібники, інструкції та різноманітні інформаційні матеріали тощо.

Зі сторони вищих навчальних закладів розглядаються наявні можливості сприяння гендерній інтеграції: упорядковуються та оновлюються матеріальні та методичні ресурси.

Керівництво і викладачі навчальних закладів розуміють значення забезпечення рівності між чоловіками та жінками, адже це сприяє підвищенню продуктивності роботи, можливості вибору форм і методів навчання відповідно до можливостей, схильностей і відмінностей курсантів.

При активній роботі з гендерної інтеграції у вищих навчальних закладах відбудеться ефективніша підготовка молодих спеціалістів, розшириться їх коло знань, сформується переконання, що всі мають рівні можливості у виконанні покладених завдань; створяться умови більш повного використання людських ресурсів, адже кількість жінок помітно збільшиться; отримання правдивої інформації про стан балансу рівних можливостей чоловіків і жінок.

Велике значення гендерної інтеграції на виховний вплив у вищих військових навчальних закладах можна окреслити з декількох сторін. По перше, вона допомагає створювати переконання у курсантів, що формується демократичне сьогодення. Адже важливим є те, щоб молодь була переконана, що держава спирається на засади демократії і рівноправності, що сприятиме впевненості у верховенстві закону.

По друге, інтеграція є вимогою часу, і як сучасний і активний компонент загальної навчально-виховної системи, вищий навчальний заклад мусить іти в ногу з його вимогами. Це дозволить осучаснити та підвищити імідж випускників закладу, розвине у них почуття гордості за власну професію.

По третє, рівне включення чоловіків і жінок буде йти на користь не тільки вузькій оборонній сфері, а й на користь всій державі. Позитивний приклад роботи з гендерної інтеграції змусить на рівні країни проводити активнішу роботу з даного питання. Вищий навчальний заклад здобуде авторитет і повагу. Дослідження свідчать, що піднесенні почуття особистості сприяють більш якісній роботі. Курсанти з позитивним світосприйняттям будуть успішними та кваліфікованими фахівцями.

Але найважливішим позитивним впливом гендерної інтеграції у вищі навчальні заклади – це можливість створити практичну атмосферу де курсанти матимуть можливість формувати стійкі переконання щодо гендерної рівності, навчатимуться толерантному ставленню до осіб протилежної статі, вироблятимуть навички спілкування та взаємодії.

Під час практичних занять зможуть природно виявляти особливості протилежної статі, вчитися керувати своїми емоціями, шукати способи ефективної співпраці. Під час фізичних навантажень правильно оцінювати особисті якості і адекватно реагувати на фізичні можливості.

Висновки. Отже протягом останніх років у секторі безпеки та оборони досягли певного прогресу у питанні гендерної інтеграції. Причиною цих реформ були вимоги часу та міжнародних організацій.

Важливо відмітити, що гендерна інтеграція несе достатньо-великий виховний вплив у вищих військових навчальних закладах. Він позитивно відображається на світобаченні курсантів та інших випускників, формує стійкі переконання у важливості рівності між жінками та чоловіками.

Гендерна інтеграція демонструє демократичні засади у створенні і розвитку суспільства та держави. Окреслює коло завдань з забезпечення рівності між статями.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Буковинська Н. Гендерна рівність: шлях до успіху чи загроза майбутнього. // Підприємництво, господарство і право. – № 3, 2017. С. 191 – 194.
2. Гаращенко С. В. Гендерна рівність як чинник демократичних перетворень в Україні. // Наукові записки. Том 82. Політичні науки. 2008.
3. Гендер в деталях: <http://genderindetail.org.ua/>
4. Грицай І.О. Інтеграція принципу гендерної рівності у Збройних силах України як стратегія розвитку оборонного сектора. // Право і суспільство. 2018. №4, С. 27 – 31.

5. Гендерні медійні практики: Навчальний посібник із гендерної рівності та недискримінації для студентів вищих навчальних закладів /Колектив авторів. [Електронний додаток: диск «Гендерні медійні практики»]. – Київ, 2014. – 206 с.
6. Карбовська Н. Інструменти інтегрування концепції соціально-гендерної рівності в роботу органів місцевої влади. – К., 2010. – 120 с.
7. Клименко Л.Г. Роль і місце жінки-військовослужбовця в Україні. // Економіка та держава. 2014. № 5. С. 118.
8. Клімова Н., Мальцев О. На шляху до гендерної рівності. // Ратник. 2017. №№ 32–33. С. 8.
9. Марценюк Т. Гендер для всіх. Виклик стереотипам. – К.: Основи, 2017. – 256 с.
10. Марценюк Т. Гендерна рівність і недискримінація: посібник для експертів і експерток аналітичних центрів [Електронний документ] – Київ, 2014. – 65 с.
11. Марценюк Т. Інтеграція гендерної складової в аналітичні матеріали. – К.: МФ «Відродження», 2019. – 28 с.
12. Навіщо нам гендерна освіта?: <https://povaha.org.ua/navischo-nam-henderna-osvita/>

АНОМІЯ ТА ЇЇ ОСОБЛИВОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Фабрика Алла Анатоліївна

кандидат соціологічних наук

доцент кафедри філософії, політології та міжнародних відносин

Центральноукраїнського державного

педагогічного університету ім. В. Винниченка

м. Кропивницький, Україна

Анотація: Суспільство, яке змінюється, переживає той або інший ступінь дезінтеграції своєї соціальної структури з культурою, що породжує аномію. Останні кілька десятиріччів одним з основних факторів суспільних змін можна вважати глобалізацію. Характер її впливу на окреме суспільство виражається й в особливостях аномії, які ми спробували визначити в цій статті.

Ключові слова: аномія, глобалізація, соціальна система, культура, дезінтеграція.

Українське суспільство, яке порівняно не так давно увійшло в орбіту глобалізації, зазнало потужного впливу подвійного характеру. З одного боку, значні трансформації відбулися в його соціальних структурах, де стали дійшли розпаду, а впровадження та адаптація нових виявилися процесами досить болісними та наразі мало результативними. З іншого боку, вплив глобалізації на культуру призвів до змін в системі цінностей значної частини населення. Разом з тим, перетворення, що відбулися в системі соціальних відносин та культурі мали неоднакову динаміку та часто різноспрямований характер, що призвело до їх глибокої дезінтеграції. Звичайно, навіть в умовах стабільного функціонування сучасного суспільства з його складною соціальною системою, абсолютна інтеграція між такою системою та культурою є неможливою. Тим більше, порушення їх інтеграції є характерним для перехідного суспільства

разом з аномією, яку це порушення спричиняє. Разом з тим, як дезінтеграція, так і породжена нею аномія, що виникли в результаті впливу на суспільство глобалізаційних процесів, мають свої особливості.

У 1893 році в роботі “Про розподіл суспільної праці” Е. Дюркгейм назвав аномією відсутність в суспільстві необхідних дієвих моральних правил (нестачу регламентації) наряду з новою формою розподілу праці, яка стала наслідком глибоких та швидких у часі змін в структурі французького суспільства кінця ХІХ ст. і набула патологічного характеру, що неминуче спричинило його дезінтеграцію [1, с. 9256]. Вчений розглядав аномію як результат суспільної кризи в наслідок раптового потрясіння колективного строю, де природа такого потрясіння – занепад чи розквіт – немає ніякого принципового значення. Також Е. Дюркгейм висловив думку, що спричинена криза призвела й до “зміщення класів”, коли: “...матеріальний достаток, який визнавався протягом тривалого часу законною приналежністю одного лише класу, поставленого у винятково щасливі умови, починає з рештою здаватися цілком необхідним для усіх без розбору, а можливості його досягнення різняться з класу в клас” [2, с. 303]. У 1938 році ця думка була використана Р. Мертоном для пояснення девіантної поведінки в суспільстві (як адаптивних реакцій) та аномії, яка її спричиняє: “ми вважаємо, що більша частина відхилень від інституційних вимог є результатом глибинних, викликаних культурою мотивацій, які не можуть бути задоволені серед соціальних шарів з обмеженими можливостями” [3, с. 232]. Виходячи з характеру дезінтеграції елементів культури та соціальної системи Р. Мертон також визначив можливі *різновиди* аномії: по обидві сторони від інтегрованих суспільств, які зберігають відносну рівновагу, хоча при цьому й змінюються, розташовуються суспільства крайніх “аномічних” типів. Для одного типу характерні піднесення цінностей окремих особливих цілей та використання *будь-яких процедур*, які обіцяють їх досягнення. В іншому випадку – процедури, котрі були задумані як засоби досягнення цілей, перетворюються на *самодостатні практики*, нічого не переслідуючи. Вкрай важливим внеском Р. Мертона в розуміння характеру ураження суспільства будь-якого

“аномічного” типу є також його висновок, що, по-перше, схильність до аномії в суспільстві розподілена не рівномірно – деякі соціальні страти є найбільш вразливими у цьому сенсі; по-друге, аномія різниться й за ступенем прояву – можна виділити “просту” (соціологічне поняття) та “гостру” (психологічне поняття) аномію [3, с. 246-247, 284]. На початку 50-х рр. ХХ ст. було написано ряд робіт, які торкалися психологічних аспектів аномії. Так, як явище, що характеризує “стан розуму людини, у якої підірвано корені її моралі, у якої немає більше бодай яких-небудь норм”, та котре спричинене соціальними факторами, розглядав аномію Р. Мак Івер [3, с. 283]. Д. Рісмен застосовував поняття “аномічного типу” щодо індивідів, які у своєму характері (проте, не завжди у поведінці) несуть відхилення від соціальних норм, в основі чого лежать соціально-психологічні фактори [4, с. 240-249].

Явища аномії з глобалізацією пов’язав Р. Дарендорф. Посилаючись на назву відомої праці Е. Гіденса “Нестримний світ: як глобалізація перетворює наше життя”, він зазначив, що крім надзвичайного прискорення, цей світ має ще одну ознаку – це “світ без опори”, у ньому не можливо знайти підтримки в силу неприпустимого розпаду усталених соціальних структур. Хоча глобалізацію й розглядають як нову силу, що розбиває затверділі структури та виводить суспільства з соціального заціпеніння, проте її супроводжує аномія, яка стає згубною для отриманої свободи [5, с. 22-39]. Терміном аномія, з нашої точки зору, можна позначити й той “новий простір рукотворної непрохідної хащі”, який, на думку З. Баумана, утворився в результаті спричиненої глобалізацією слабкості соціальних інститутів, відповідальних за порядок в суспільстві. Передусім, З. Бауман зосереджував свою увагу на державі, чие безсилля стало результатом втрати військової, економічної та культурної самостійності, що не підлягають відновленню [6, с. 49-57]. Висловлювання Р. Дарендорфа та З. Баумана щодо наслідків глобалізаційного впливу на соціальні структури є справедливими і для українського суспільства.

Разом зі значними змінами в соціальних структурах глобалізація також призвела й до потужного культурного зсуву. Характер та доступність

інформаційних технологій, які є неодмінним фактором глобалізації, інтенсифікували міжнародні взаємодії і розвинули взаємозв'язки в масштабах світу, а також значно розширили можливості впливу з боку окремих суб'єктів цих взаємодій в комерційних, ідеологічних або інших цілях, що було нелегко обмежити державними кордонами. Завдяки телебаченню, рекламі та кінофільмам, збільшенню кількості туристів, науковців, бізнесменів та ін. образи “іншого” красивого та заможного життя економічно розвинених західних країн набули широкого розповсюдження, що спричинило суттєве розширення потреб людей без урахування соціально-економічних можливостей українського суспільства, зокрема, окремих його соціальних шарів, ці потреби задовольнити.

Вплив на суспільство такого явища, як глобалізація, характеризується, перш за все, його високою динамікою, котра пов'язана з новими технологіями в галузі транспорту та передачі інформації узятими разом. Аномія, що виникає у наслідок дезінтеграції соціальної системи та культури в результаті впливу глобалізаційних процесів, хоча й містить у собі всі сутнісні риси цього явища, характер ураження суспільства, на нашу думку, має свої особливості. По-перше, можна спостерігати одночасне співіснування рис двох крайніх, виділених Р. Мертоном, “аномічних” типів суспільства, що спричиняє одразу більш широкий спектр проявів девіантної поведінки людей та груп як їхніх адаптивних реакцій на аномію. По-друге, за таких умов аномія проникає в усі соціальні шари суспільства, незалежно від притаманних їм матеріальних можливостей. По-третє, такий глибокий та повсюдний характер впливу збільшує долю “гострої” аномії, що має психологічні аспекти й для подолання якої потребується значно більше зусиль та часу. Такі особливості як аномії, так і умов, що її спричиняють, сильно ускладнюють стабілізацію ситуації. Соціальна система потребує інтеграції з культурою, оскільки саме її структури мають безпосередній вихід на “кінцеву реальність”, упорядковані відносини з якою виступають єдиними засадами легітимізації соціального порядку та сприяють подоланню аномії. Глобалізація ж, відповідно до того сценарію, у

якому вона реалізується сьогодні в світі, на нашу думку, навпаки, посилює дезінтеграцію і поглиблює аномію та наразі немає що запропонувати для розв'язання проблеми.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда [Електронний ресурс] / Э. Дюркгейм // Классики социологии. – М.: Директмедиа Паблишинг, 2007. – 26380 с. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM): кольор.; 12 см. – Систем. вимоги: IBM PC 486 та вище, 16 MB RAM, CD-ROM, SVGA, Windows 95/98/Me/NT/XP/2000. – Назва з титул. екрану.
2. Дюркгайм Е. Самогубство: Соціологічне дослідження / Е. Дюркгайм; [пер. з фр. Л. Кононович]. – К.: Основи, 1998. – 519 с.
3. Мертон Р. Социальная теория и социальная структура / Р. Мертон. – М.: АСТ: АСТ МОСКВА: ХРАНИТЕЛЬ, 2006. – 873, [7] с.
4. Riesman D. The Lonely Crowd: A Study of the Changing American Character / D. Riesman, T. Gitlin, N. Glazer, R. Denney. – New York: Yale University Press, 2001. – 315 p.
5. Дарендорф Р. У пошуках нового устрою: Лекції на тему політики свободи у ХХІ ст. / Р. Дарендорф; [пер. з нім. А. Орган]. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – 109 с.
6. Бауман З. Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства / З. Бауман; [пер. з англ. І. Андрущенко; за наук. ред. М. Винницького]. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 109 с.

УДК: 791.43/.45

СЕМЕН ТИМОШЕНКО ТЕОРИЯ МОНТАЖА

Фарафонов Борис Яковлевич

ст. преподаватель

Воронков Михали Игоревич

Преподаватель

Харьковская государственная академия культуры

Г. Харьков, Украина

Ключевые слова: Семен Тимошенко, кинематограф, практика кинопроизводства, монтаж, приёмы организации экранного повествования.

Кинематограф как искусство повествования изобразительно-звуковыми образами на плоскости экрана, довольно быстро освоил свою специфику, потратив на это всего три десятилетия. К этому времени уже сложился комплекс теоретических представлений о киноискусстве как таковом и ремесле кинематографиста, в частности.

Практики кинопроизводства в середине 20-х годов 20 века начали писать теорию, поскольку наступил неизбежный период смены поколений и передачи профессионального опыта. Отличительной чертой теоретического наследия практикующих кинорежиссёров, является весьма небольшой объём их теоретических работ. Создаётся впечатление, что им сложно формулировать то, что открылось им в процессе делания и является *фундаментальным знанием*, необходимым для кинематографического ремесла. Видимо доминанта эмоционально-образного мышления всячески противится понятийно-логическому изложению постулатов, да и нужно ли в угоду формальности, т.е. наукообразности, насиловать природу художника, ведь, в конечном счёте, истина-то на экране.

Осмысление сделанного как содержательно-эстетического целого, воздействующего на зрителя во время просмотра; анализ процесса делания как технологии создания экранного произведения; желание осознать закономерности создания кинематографического произведения – всё это создавало катехизис ремесла кинематографиста. Сложность, однако, была в том, что к процессу созданию теории кино подключились философы, размышляющие «по поводу» кино, и искусствоведы; и так как они не есть практики, создающие кино в его конкретности и разнообразии, их рассуждения достаточно умозрительны, хотя и интересны. Вот потому, всегда интересно, когда знакомишься со взглядом на ремесло изнутри: как это у практиков, а не со стороны, как у философствующих интеллектуалов.

В 1926 году в СССР вышла книга Семёна Тимошенко «Искусство кино и монтаж фильма» [1] в основе которой лежал его доклад на Всесоюзном совещании работников кинематографии в 1925 году. С. Тимошенко попытался изложить те конкретные приёмы, которые использует в своей работе кинорежиссёр и у него это достаточно убедительно, для того времени, получилось. Через 20 лет Всеволод Пудовкин напишет статью с рабочим заглавием «Статья о монтаже» [2], в которой рассуждает о том, что монтаж есть многоуровневое понятие, а кинематограф не арифметическое сложение видов искусств, а нечто качественно новое, но мысли В. Пудовкина для 1949 года, а именно эта дата стоит под статьёй, не оригинальны, хотя их и декларирует практикующий режиссёр! Все эти мысли мы встречаем уже в работе С. Тимошенко 1926 года.

Несомненно, личность В. Пудовкина такова, что вызывает доверия больше, чем того же Эйзенштейна, стремившегося в своих писаниях «погромче крикнуть, чем поглубже вникнуть». Да и вообще, перечитывая основоположников советской теории кино, ловишь себя на том, что сегодня, эти тексты очень трудно читать – идеологический пафос высказывания их настолько фальшив, что вызывает неприятие у здорового организма. В тоже время, и их американские и западноевропейские коллеги не лучше, поскольку больше

заняты самопиаром, а не проникновением в суть исследуемого вопроса. А что же есть суть исследуемого вопроса? О чём кричим? Ведь кричать-то начали сто лет назад и крики не заканчиваются. Чтобы это понять, прежде всего необходимо уяснить для себя, чем занимаются все те люди, которые столь гордо именуют себя кинематографистами?

Если отбросить обывательские восторги по поводу игрового кино, то кинематограф выполняет большую работу в сфере исторического документирования (хроника), образования и утилитарного, в большей степени инструктивного видео. Всё это требует от кинематографиста умения *повествовать изображениями* и не случайно кино всё более признаётся теоретиками как *повествовательное искусство*, спецификой которого является *повествование посредством динамических картин*. Следовательно, кинематографисты *повествуют* зрителю *о чём-то*, а если проще – рассказывают историю и это повествование должно быть актуальным для зрителя, иначе он не будет это смотреть.

Семён Тимошенко в работе 1926 года «Монтаж» знакомит нас с приёмами организации экранного повествования, которые используются режиссёрами кино в их работе. Приёмов этих он насчитывает 15 и именует их «приёмами последовательности и чередования монтажных кадров». Естественно, что ставит он их в той последовательности, каковая по его мнению, отображает роль приёма в выполнении задачи режиссёра, а именно – *организации формы фильма*: «Так как монтаж является формой фильма – ясно, что при приёме намечения «чертежа» фильма (режиссёрский сценарий) и при приёме композиции кадра (съёмка) – единственным руководящим началом является будущий монтаж фильма (монтажный лист). Поэтому: правильный путь создания фильма определён максимально схожим с монтажным листом – режиссёрским сценарием и съёмками, строго с таковым сценарием согласованными» [1, с. 24]. Стиль изложения за сто лет несколько устарел, но понять основную мысль, при желании, вполне можно.

Итак, приёмы организации экранного повествования (по С. Тимошенко):

1. Приём перемены места.
2. Приём перемены точки съёмки.
3. Приём перемены плана.
4. Приём выделения детали.
5. Приём аналитического монтажа.
6. Приём обратного времени.
7. Приём будущего времени.
8. Приём параллельного действия.
9. Приём контраста.
10. Приём ассоциации.
11. Приём концентрации.
12. Приём расширения.
13. Приём монодраматического монтажа (содейственного).
14. Приём рефрена.
15. Приём внутрикадрового монтажа.

Первые четыре приёма являются инструментами выстраивания фабулы произведения. Уточним, что под «*фабулой*» мы традиционно понимаем «линейную последовательность событий и действий, имеющих место быть в повествовании», а «*приём*» – как «способ осуществления чего-нибудь». Т.е., «приём» мы понимаем как «способ осуществления» и он, как правило, предусматривает «отдельное действие, направленное на осуществление».

Приём перемены места – «самый простой и наиболее часто в любом фильме встречающийся» [1, с. 27]. Суть приёма в том, что кадр «А» снят в одной пространственной точке, а кадр «В» – в другой. Мы, ставя их рядом, соединяем два пространства, или два сегмента одного пространства.

Приём перемены точки съёмки – «он состоит в том, что в смежных кадрах (монтажных кадрах) действия происходят в одном месте, возможно в одном и том же плане (общий, крупный) только точки съёмки (точки направления угла «зрения аппарата») – разные» [1, с. 30]. Здесь надо отметить, что речь идёт о

кадрах, показывающих *развитие действия* в одной и той же пространственной точке, т.е. действие, развивающееся в рамках одной сцены (одного фабульного события). На уровне приёма как способа осуществления, два последовательно идущих кадра («А» и «В») выступают как *взаимодополняющие* друг друга. В каждом кадре есть свой основной объект как действующее лицо или объект воздействия, получается, мы *соединяем два последовательных этапа развития действия*, потому как кадр «В» развивает действие означенное в кадре «А».

Приём перемены плана, как приём изменения масштаба изображения одного и того же основного объекта в кадре «А» и в кадре «В». Это, «по своей сущности – условный знак зрителю: «Смотри внимательно!..» [1, с. 30]. Это приём концентрации внимания зрителя? Приём визуального (изобразительного) акцента? Мы сосредотачиваем (концентрируем) внимание зрителя на чём-то способном изменить ход развития действия? Повременим с ответами.

«Частым случаем приёма перемены плана является: приём выделения детали» [1, с. 31]. Приём выделения детали Тимошенко считает «средством усиления драматического или комического эффекта» (стр. 31), но в любом случае, механика приёма указывает, что это *средство акцентирования внимания зрителя* на сюжетно важной (важной для развития действия) детали. Если приём выделения детали есть частный случай приёма перемены плана, то приём перемены плана есть средство акцентирования внимания зрителя.

Почему этих трёх (по сути) приёмов вполне хватает для организации фабульного повествования? Да потому, что фабула *изобразительно*, это образ действия в пространстве/времени, порождающий в своём результате, качественно новое развитие действия в пространстве и во времени повествуемой истории. Это примитивная схема развития процесса, а как известно, *повествование есть процесс изложения* (в нашем случае, изображения) событий в их последовательности.

Приём всегда прост, примитивен, и это вполне понятно, он – «отдельное действие», используемое как «способ осуществления» определённого намерения творца.

Следующие приёмы уже непосредственно направлены на выстраивание сюжета экранного произведения, если под сюжетом понимать «историю действий характера в драматической/комической ситуации». Основным здесь является «приём аналитического монтажа» как приём показа различных стадий развития действия. С. Тимошенко утверждает: «приём аналитического монтажа состоит в том, что зрителю показывается не целое определённое действие, а отдельными кадрами последовательно целый ряд деталей и сцен, из которых это действие состоит» [1, с. 32], т.е., используя инструментарий, освоенный нами на уровне выстраивания фабулы, мы получаем возможность перейти на качественно иной структурный уровень повествования, где мы работаем не с действительными фактами, а с этапами развития действия и, соответственно, возникает необходимость организации изобразительно-монтажной композиции структурной единицы экранного повествования, чтобы не только по смыслу, но и ритмически организовать экранное повествование как таковое.

Весьма любопытно, что если мы попытаемся проследить, получило ли предчувствие С. Тимошенко об уровне понимания процесса монтажа дальнейшее развитие в теории кино, то только у В. Горпенко встретим понятия «кадросцепления» и «сюжетотворения» в его работах «Архитектура фильма» (2000) [3] и «Монтаж» (2003) [4]. Знаменитый учебник А. Соколова «Монтаж» [5], фактически основное внимание уделяет «кадросцеплению», как базовому процессу организации повествовательной последовательности, но сам термин А. Соколовым не упоминается. На «аналитическом монтаже» имеет смысл остановиться и рассмотреть его более подробно, что мы и сделаем позже, а сейчас продолжим обзор приёмов.

Далее в ранжире приёмов идут «приём обратного времени», «приём будущего времени», а также, «приём параллельного действия». Можно сказать, что это три приёма управления временем в повествовании, или приёмы организации временных наклонений в экранном повествовании. Это существенно, ибо фабульное повествование, как примитивная форма, не знает временных наклонений кроме «настоящего времени». Как только у автора возникает

потребность использовать временные наклонения «прошлое/будущее», это означает выход на качественно иной уровень организации повествования, а он требует новых приёмов, направленных на усиление выразительности повествования. Наверное поэтому, далее следуют «приём контраста» и «приём ассоциации», «приём концентрации» и «приём расширения», а почти в финале, «приём монодраматического монтажа», известный нам сегодня как «приём субъективной камеры» – «зритель видит «глазами действующего лица»» (стр. 49). И завершается весь этот «набор кинематографических отмычек», «приёмом рефрена» и «приёмом внутрикадрового монтажа», который Тимошенко трактует не так, как сегодня понимаем его мы.

Приёмы управления временем даже во времена Тимошенко, понимались как действия направленные на контраст восприятия времени, как протяжённости действия и психологического состояния персонажа в пространстве с ярко выраженной световой средой в нелинейной последовательности логического изложения событий.

Далее следуют приёмы выразительности киноповествования, это приёмы, позволяющие нам усиливать эмоциональное воздействие изобразительно-звуковой композиции на зрителя, и как приёмы, они предельно просты, но требуют высокой точности исполнения приёма. «При приёме контраста – необходимо точное соотношение смежных кадров – расположение материала, план кадра, точка съёмки одного монтажного кадра должны быть идентичными расположению материала, плану кадра и точке съёмки следующего монтажного кадра» [1, с. 45]. «Приём контраста – состоит в такой последовательности монтажных кадров, при которой два смежных кадра, являясь одинаковыми по материалу видимых образов, являются по их внутреннему содержанию различными» [1, с. 44].

А теперь следует вернуться несколько назад. Мы говорили, что первые три приёма монтажа, так называемые «фабулообразующие», строятся на примитивных сочетаниях места действия, точки зрения на действие и масштаба изображения действия. Далее же начинается существование отдельно взятого

изображения в контексте повествования в зависимости от его места в повествовательной последовательности, которую и собирает в процессе монтажа режиссёр. Выходит, что его работа с уровня констатации, независимо от его желания, переходит на уровень соотношения (как «взаимная связь между чем-нибудь, отношение»; см. в «Толковом словаре» Даля «соотношение – чего к чему, взаимное отношение, содержание или зависимость, связь, сравнительные качества; расположение друг ко другу; несоизмеримости не могут и соотноситься, например фунты и аршины) компонентов, или же, если проще, с уровня арифметического действия (сложения) на уровень алгебры (уровень образования контекста как результата сложения по форме и умножения содержательного объёма, по существу). И это наши кинематографические предки ещё не формулировали, но ощущали через практику делания. Поэтому «аналитический монтаж» по С. Тимошенко, это, фактически уже не приём, а метод работы.

К чести Тимошенко, все перечисленные им приёмы проиллюстрированы примерами, взятыми из конкретных фильмов и это, несомненно, позволяет понять, что он имеет ввиду и увидеть, что сегодня, через 95 лет, принципиально, ничего в массовом производстве не изменилось, разве что, углубилось понимание механизмов воздействия «визуального повествования» на зрителей у профессионалов. Они стали изощреннее в использовании приёмов, что позволяет предположить, что современное понимание кинематографического монтажа как уровневого понятия, требует более глубокой проработки данного вопроса.

Отдельно имеет смысл остановиться на темпо-ритмической партитуре фильма как повествовательного целого. У С. Тимошенко этому посвящены две главы: «Ритм монтажа и формальный метод его исследования» и «Ритм и ударные места». Небольшие, записанные скорее тезисно, чем развёрнуто, главки, что вообще характерно для книги Тимошенко, тем не менее дают достаточно материала для размышлений. И прежде всего, исходная мысль – «в монтаже фильма, мы видим наличие ритма» [1, с. 61]. Это утверждение позволяет нам

перефразировать его так: *всякая последовательность демонстрации чего-либо на экране, обязательно имеет свой ритм*. Ритм определяется как «равномерное чередование каких-нибудь элементов (изобразительных единиц, звуков, речевых единиц), размеренность в развитии чего-нибудь», или проще, «последовательность длительностей, образуемая чередованием акцентов и пауз» [6, с. 463]. С. Тимошенко считает ритмообразующими элементами в кино (киноповествовании): а) длительность демонстрируемых кадров, образующих свой ритмический рисунок, б) смену пространственно-временных точек в визуальном повествовании, которые создают ощущение событий, и в) «степень перемены движения меняющихся кадров (покой сменяется покоем или бешеным движением)» [1, с. 61]. Что имеется ввиду? Скорость действия, смена форм действия или же нечто ещё? Смею утверждать, что скорость развития отношений в их визуальном их эквиваленте. Именно это и имеется ввиду, если мы задумаемся в следующий текст: «Ритм монтажа – это показатель различных степеней продолжительности, характеров и интенсивностей движения сменяющихся кадров» [1, с. 62].

Мы сейчас переживаем весьма интересное время, когда доступность технологий изготовления кинематографического продукта весьма актуальным сделало вопрос о кинематографической грамотности (вопрос о владении ремеслом кинематографиста). Появление возможности выложить в свободный доступ в Сети аудиовизуальные тексты показало, что большинство населения не только не стесняются своей кинематографической безграмотности, но попросту считают знание основ кинематографического ремесла ненужным, даже излишним, для создания кинематографического продукта. То, что неумение грамотно составить текст приводит к неадекватному его восприятию, похоже авторов этих текстов, не очень интересует. А вот их коллег, профессионально занимавшихся созданием кинематографических произведений, интересовало и даже очень.

В нашу эпоху неприкрытого цинизма, это можно объяснить весьма просто: «Хочешь денег? Сделай понятно, красиво, интересно!», но тут с галёрки реплика: «А поконкретней!»! Но поконкретней – в другой раз.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Тимошенко С. Искусство кино и монтаж фильма. – Л., 1926.
2. Пудовкин В. Статья о монтаже [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://media-shoot.ru/load/50-1-0-441>
3. Горпенко В. Архітектоніка фільму. Режисерські засоби і способи формування екранного видовища. – К., 2000.
4. Горпенко В. Монтаж. – К., 2003.
5. Соколов А. Монтаж: телевидение, кино, видео: Уч. пособие. – М., 2000.
6. Музыкальный энциклопедический словарь. – М., 1990.

УДК 811.161.1

**ИЗУЧЕНИЕ СЛОЖНЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЙ НА ПРОПЕДЕВТИЧЕСКОМ
КУРСЕ РУССКОГО ЯЗЫКА В НАЦИОНАЛЬНОЙ ГРУППЕ**

Хамраева Ёркиной Набижановна

к.ф.н., доцент

Амонов Мухаммад Отабек угли

студент

Каршинский государственный университет

г. Карши, Узбекистан

Аннотация: В статье рассматриваются сложные предложения русского языка в сопоставлении с узбекскими. Объясняется причина трудности усвоения русских сложносочиненных и сложноподчиненных предложений учащимися национальных групп, а также анализируются пути предотвращения ошибок при составлении грамматически правильно построенных предложений.

Ключевые слова: сложные предложения, грамматические правила, синтаксические законы, синтаксические конструкции, структура сложного предложения, причастные обороты, послелог.

«Пропедевтический курс русского языка» (которому отводится 114 часов) как основная дисциплина изучается на 1-2 курсах направления бакалавриата «Русский язык и литература в иноязычных группах» (в данном случае – это национальные, т.е. узбекские группы). Данная дисциплина охватывает все разделы современного русского литературного языка и ставит перед собой цель – совершенствование устной и письменной речи студентов, обобщение, систематизация и углубление знаний по русскому языку. По окончании курса студенты должны знать все разделы языка, свободно выражать свои мысли на изучаемом языке, при этом уметь правильно составлять простые и сложные предложения.

Сейчас русский язык в нашей республике не входит в число иностранных языков, таких как английский, немецкий, французский и другие. Однако уровень владения молодежью русским и одним из этих иностранных языков – одинаков, так как у учащихся средних школ, особенно в отдаленных районах, нет непосредственной коммуникации на данных языках. Поэтому в процессе изучения синтаксических конструкций, а также грамматических правил в целом, учащиеся национальных групп сталкиваются с некоторыми трудностями. Между синтаксическими законами узбекского и русского языков есть немало общего: так, например, многие типы предложений в обоих языках одинаковы по своей структуре; в основном сходны наиболее употребительные способы выражения главных и второстепенных членов предложения. Однако между узбекским и русским языками имеются довольно существенные различия в способах построения предложений, выражающих в обоих языках один и тот же смысл.

Следует отметить, что большинство выпускников сельских школ не умеют строить сложные предложения, допускают большое количество неточностей грамматического характера. В письменных работах часты ошибки в расстановке знаков препинания в сложных предложениях. Наибольшие трудности для узбекских студентов представляет усвоение правил построения сложноподчиненных предложений. В узбекском языке не получили широкого развития подчинительные союзы, и поэтому русские придаточные предложения во многих случаях передаются в узбекском языке при помощи особых причастных оборотов в сочетании с падежными суффиксами, а иногда с послелогоми или при помощи отглагольных именных образований в сочетании с падежными суффиксами или иногда с послелогоми. «Как известно, каждый. Кто изучает второй язык склонен рассматривать нормы изучаемого языка с точки зрения своего родного языка, подменять грамматические нормы изучаемого языка нормами родного языка, несмотря на их подчас резкие различия» [1, с. 5].

Как правило «Сложное предложение представляет собой структурное, смысловое и интонационное единство» [4, с. 132] и отличается от простого,

прежде всего, характером образующих его компонентов, связь между которыми может быть сочинительной или подчинительной. Как в узбекском, так и в русском языке сложные предложения делятся на три группы: 1) сложносочиненные; 2) сложноподчиненные; 3) бессоюзные сложные предложения. В каждом из сравниваемых языков сложносочиненные предложения состоят из двух или нескольких простых, соединенных сочинительными союзами. Эти общности предоставляют легкое усвоение материала при изучении другого языка. Однако студенты затрудняются при изучении сложноподчиненных предложений. По пропедевтическому курсу русского языка на изучение сложноподчиненных предложений отводится всего лишь два часа. На наш взгляд, такое количество не достаточно для усвоения столь сложного материала.

Сложноподчиненные предложения составляют содержательное, грамматическое и интонационное целое, где одна часть подчиняется другой в семантическом и грамматическом плане. Как известно, в русском языке сложноподчиненные предложения соединяются обычно при помощи относительных слов (*кто, что, который, где, куда*) и подчинительных союзов (*если, так, как, чтобы, хотя* и др.). Если в русском языке «подчинительные союзы присоединяют придаточные части к главным частям сложноподчиненного предложения» [3, с. 222], то в узбекском для оформления сложной мысли, наряду с союзными сложноподчиненными предложениями, часто используется другая конструкция предложений. Эта конструкция с точки зрения русской грамматики может быть рассмотрена только как особый оборот внутри простого распространенного предложения. Для передачи русских сложноподчиненных предложений в узбекском языке в основном используются деепричастные обороты. Этот оборот, являясь фактически логическим эквивалентом придаточного предложения, служит оригинальным способом оформления мысли, осложненной наличием в придаточной части самостоятельного, грамматически выраженного подлежащего.

Рассмотрим несколько примеров:

1. *Biz manzilga yetib kelganimizda hali quyosh botmagan edi* (буквально: *При нашем доходе до назначенного места солнце еще не зашло*). При правильном переводе на русский язык данное предложение имеет такое построение: «*Когда мы дошли до назначенного места, солнце еще не заходило*».

2. *Vi maktubni menga yetkazgan odam ertaga Samarqandda bo'ladi* (буквально: *Это письмо передавший мне человек завтра в Самарканде будет*). Правильный перевод: *Человек, который передал мне это письмо, завтра будет в Самарканде*.

3. *Onam xursand bo'lsin deb, hamma yoqni tozaladik* (буквально: *Маму обрадовать в целях мы убрали весь дом*). Правильный перевод: *Чтобы обрадовать маму, мы убрали весь дом*.

3. *Men kutubxonadan o'zimga kerakli kitoblarni oldim* (буквально: *Я взял в библиотеке нужные мне книги*). Правильный перевод: *Я взял в библиотеке книги, которые нужны мне*.

Как видим из примеров, только в последнем предложении буквальный перевод соответствует предложению, составленному на основе грамматических правил русского языка. В узбекском языке придаточное предложение русского сложноподчиненного предложения, стоит перед главным, всегда предшествуя тому члену главного, к которому непосредственно относится. Не знание грамматических правил построения русских сложноподчиненных предложений приводит к тому, что студенты часто прибегают к буквальному переводу, которые указаны выше.

В заключение следует подчеркнуть, что поскольку в формировании знания русского языка в нерусской аудитории большая роль отводится грамматике, необходимо увеличить количество часов по дисциплинам специальности, а именно пропедевтическому курсу русского языка, а также совершенствовать методику преподавания русского языка в национальных группах, уделяя при этом особое внимание разделам грамматики, которые трудно усваиваются

студентами национальных групп. Требуется уделить особое внимание разработке новой стабильной программы по данному предмету.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Азизов А.А. Сопоставительная грамматика русского и узбекского языков. – Ташкент: Ўқитувчи, 1989. - 183 с.
2. Греков В.Ф. Пособие для занятий по русскому языку в старших классах. М.: ООО Изд-во Ионикс, 2008. – 512 с.
3. Камынина А.А. Современный русский язык. Морфология. М.: Изд-во Московского университета, 1999. - 240 с.
4. Современный русский язык: Учебник / Под редакцией Н.С. Валгиной. - 6-е изд., перераб. и доп. Москва: Логос, 2002. - 528 с.
5. Талипова Р. Т. Сопоставительный курс грамматики русского и узбекского языков. Ташкент: CHASHMA PRINT, 2009. – 136 с.

ВАЖЛИВІСТЬ ІННОВАЦІЙ В БІЗНЕСІ ТА МАРКЕТИНГУ

Чернишова Т. В.

магістр

Національний авіаційний університет

м.Київ, Україна

Анотація: у статті розглянуто особливості інновацій, сучасний механізм яких дозволяє збільшити потік нових знань при формуванні інноваційного процесу та активізації його внутрішніх складових. Оскільки інновація дозволяє формувати стійкі конкурентні переваги підприємств, тому з метою визначення більш ефективних методів, наведено їх переваги.

Ключові слова: інноваційний процес, інновації, бізнес-процес, цифрова економіка, маркетинг.

В умовах глобалізації та лібералізації, в двадцять першому столітті, компанії, які використовують відкриті або закриті інноваціями, є конкурентоспроможними. Інновації - це практичний спосіб забезпечити довгостроковий успіх організації. Краще нововведення - орієнтоване на користувача.

Інновації у виробництві та маркетингу стали вирішальними і важливими в сучасній економіці. Інноваційний процес складається з трьох основних компонентів. Перший етап - отримання ідей, другий етап - втілення ідей в реальність, а третій етап - виведення продукту на ринок і його величезний успіх; яка включає в себе такі види діяльності, як розподіл, ціноутворення, маркетинг, зв'язки з громадськістю і т. д. Інновація - це управління ризиками, і якщо організації прагнуть до інновацій, їм необхідно мати дуже високу терпимість до ризику і невдач [1, с.65].

Інновація є важливою підприємницької функцією для бізнесу. Бізнесу не обов'язково розширюватися, але необхідно, щоб він постійно вдосконалювався.

Бізнес - це результат величезної працьовитості, відданості і наполегливості. Ключем до будь-якого успішного бізнесу є здатність висувати свіжі нові ідеї, щоб підтримувати роботу і продукти і послуги свіжими. Ця притока свіжих ідей в бізнес на регулярній основі і є інновації. Інновації відіграють дуже важливу роль в будь-якому бізнесі. Інновація - це робити щось, що найкращим чином з ваших здібностей, але з невеликим поворотом, щоб компанія могла б створити свою унікальну особистість на ринку. Є знаменита цитата про інновації Стіва Джобса. Він каже: «Інновація відрізняє лідера від послідовника». Джобс говорить про те, що інновації - це не просто надання нових ідей або продуктів і послуг. Це також має відношення до зміни існуючих бізнес-моделей і адаптації до змін для досягнення кращих результатів.

Найголовніше, це конкурентне середовище. Ось чому кожен бізнес - великий чи маленький - повинен бути інноваційним, щоб залишатися конкурентоспроможними. Насправді, інноваційні підприємці мають можливість по-різному дивитися на проблеми і знаходити рішення, які інші можуть або не можуть бути в змозі. Таким чином, вони забезпечують нескінченний потік цінності для свого бізнесу.

Ось чотири причини, чому інновації є настільки важливим компонентом успіху будь-якого бізнесу [2, с.98].

1. Інновації допомагають бізнесу стрімко зростати.

Підприємства, які займаються інноваціями, здатні значно розширити свою структуру. Компанія може зробити багато інших речей, наприклад, додати більше співробітників. Інновації допомагають залучити більше клієнтів і завоювати велику частку ринку. Інновації також дозволяють зростати незалежно від розміру і типу вашого бізнесу. У вас може бути невеликою стартап, але з інноваціями у бізнесу набагато більше шансів на зростання. Якщо велика компанія вводить інновації, вона може зайняти більшу частку ринку.

2. Інновації допомагають створити собі нішу в конкурентній боротьбі.

Ринок величезний, і в ньому багато інших окремих компаній і компаній, які можуть обслуговувати продукти тієї ж категорії, що і ви. Підсумок: ви далеко не самотні! Але серед усього цього змагання вам потрібно якось виділитися. Тут інновації можуть допомогти вам.

За допомогою правильної інновації ви можете запропонувати щось надзвичайно унікальне для ваших клієнтів. Ще одна чудова ідея: ви можете взяти який-небудь існуючий продукт, додати до нього свій власний поворот і надати йому зовсім іншу форму, зробивши його в кілька разів краще, ніж його первісна форма. Це те, що виділяє бренди на ринку, і це, природно, також означає більший дохід.

3. Інновації допомагають задовольнити потреби клієнтів.

На високо конкурентному ринку потреби клієнтів динамічні і постійно розвиваються. Те, що ви надаєте їм сьогодні, може мати великий відгук від їх кінця. Але ви не можете бути впевнені, що завтра ситуація буде такою ж. Вони можуть вимагати щось ще. Інноваційні бізнес-ідеї дійсно здатні передбачити ринкові зміни ще до того, як вони дійсно відбудуться, і пропонувати рішення людям ще до того, як вони відчують потребу в них. Таким чином, ваші клієнти будуть задоволені більшу частину часу. Насправді складно задовольнити потреби клієнтів, якщо ви не вносите постійні інновації в свій бізнес. Якщо ви задоволені статус-кво і відмовляєтеся впроваджувати нові ідеї, ваш бізнес може почати відчувати труднощі.

4. Інновації важливі для майбутнього зростання.

Інновації - це дуже важливий фактор, що забезпечує стабільне зростання бізнесу з точки зору майбутнього. Це багато в чому пов'язано з додаванням нових бізнес-моделей і продуктів, які дають імпульс до загальних доходів в майбутньому.

Стійкі інновації також допомагають гарантувати, що поточні продукти продовжують відповідати вимогам клієнтів, а також сприяють зростанню доходів у майбутньому. Бізнес, готовий до інновацій, може бути стійким, навіть

якщо ринок відчуває постійні капризи. Такий бізнес готовий зіткнутися з будь-якими проблемами, які можуть привести до майбутніх змін на ринку.

Інновації проходять через всі фази бізнесу. Це можуть бути інновації в дизайні, продукті, маркетингу. Таким чином, інновації поширюються на всі форми бізнесу. Інновації в розподілі так само важливі, як інновації у виробництві, інновації в дизайні продуктів або інновації в банківській системі.

Менеджмент, особливо відділ кадрів, повинен виявити співробітників з великим завзяттям до побудови кар'єри. Такі люди будуть бачити організаційну прихильність більш позитивно, тим самим допомагаючи керівництву зміцнити кар'єрне зростання своїх співробітників.

Здається, що прихильність до розвитку інновацій у індивіда зумовлена емоційним і когнітивним компонентом конструкту. Вважається, що віддані люди більш енергійні, орієнтовані на рішення проблем і насолоджуються роботою більше, ніж ті, хто менш відданий.

Отже, в несприятливу ситуацію бізнесу продуктивність і ефективне використання людських ресурсів мають цікаве значення для цінності участі організації. Для успіху в бізнесі інновації мають вирішальне значення і повинні бути основним видом діяльності. Інновації, що створюють нові ідеї, що пояснюють нові можливості і використання перевірених знань.

Щоб сприяти творчості, важливо, щоб люди робили те, що вони вважають правильним, а не те, що їм говорять або чого вони очікують від своїх літніх людей. Прогресивне управління повинно стимулювати створення сприятливого середовища, що сприяє інноваційної функції.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Колесник М.В., В.Є. Командровська, О.В. Пунда. Методологічні аспекти забезпечення сталого розвитку інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств на засадах корпоративної соціальної відповідальності. Науковий вісник Херсонського державного університету, Серія: економічні науки – №15, 2015. С. 65 – 68.
2. Чесбро Г. «Відкриті бізнес моделі. Як досягти успіху в новому інноваційному оточенні». - Бостон: Гарвардська бізнес-школа преса. - 2006. - 272 с.

ВИЗНАННЯ У СВІТОВІЙ СПІЛЬНОТІ ГОЛОДОМОРУ 1932-1933 РР. В УКРАЇНІ ЯК АКТУ ГЕНОЦИДУ

Ядловська Ольга Степанівна

к. іст. н.,

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Анотація: у роботі йдеться про основні риси та прояви Голодомору 1932-1933 рр. в Україні, підкреслюється визнання трактування зазначених подій як акту геноциду українського народу, окреслено визнання Голодомору країнами світу на державному та регіональному рівні.

Ключові слова: Голодомор, геноцид, визнання Голодомору.

Упродовж десятиліть Голодомор в Радянській Україні замовчувався. Дослідження з цієї трагедії розпочалися лише наприкінці 80-х років минулого століття. Нині в Україні Голодомор 1932-1933 років розцінюється як акт геноциду українського народу, здійснений урядом СРСР шляхом організації штучного масового голоду, який призвів до багатомільйонних людських жертв у сільській місцевості на території Української РСР. За даними останніх соціологічних опитувань 77% українців вважають цю трагедію геноцидом.

Голодомор 1932–1933 р. – Геноцид українського народу. 28 листопада 2006 р. Верховна Рада України ухвалила закон «Про Голодомор 1932–1933 років в Україні», який трактує події 1932–1933 років, як геноцид українського народу. Світова спільнота, у цілому, визнає акт Геноциду українського народу.

У самому тексті Закону України «Про Голодомор 1932-1933 років в Україні» зазначено, що виявили солідарність та підтримку міжнародної спільноти у засудженні Голодомору 1932-1933 років в Україні, що відображено в актах парламентів Австралії, Аргентинської Республіки, Республіки Грузія, Естонської Республіки, Італійської Республіки, Канади, Литовської Республіки,

Республіки Польща, Сполучених Штатів Америки, Угорської Республіки, а також у розповсюдженій як офіційний документ 58-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН Спільній заяві з нагоди 70-х роковин Голодомору – Великого голоду 1932-1933 років в Україні, яку підписали Аргентинська Республіка, Азербайджанська Республіка, Народна Республіка Бангладеш, Республіка Білорусь, Республіка Бенін, Республіка Боснія і Герцеговина, Республіка Гватемала, Республіка Грузія, Арабська Республіка Єгипет, Ісламська Республіка Іран, Республіка Казахстан, Канада, Держава Катар, Киргизька Республіка, Держава Кувейт, Республіка Македонія, Монголія, Республіка Науру, Королівство Непал, Об'єднані Арабські Емірати, Ісламська Республіка Пакистан, Республіка Перу, Південно-Африканська Республіка, Республіка Корея, Республіка Молдова, Російська Федерація, Королівство Саудівська Аравія, Сирійська Арабська Республіка, Сполучені Штати Америки, Республіка Судан, Республіка Таджикистан, Туркменістан, Демократична Республіка Тимор-Лешті, Республіка Узбекистан, Україна та Ямайка, а також підтримали Австралія, Держава Ізраїль, Республіка Сербія і Чорногорія та 25 держав - членів Європейського Союзу [3]. Однак на загальнодержавному рівні визнання Голодомору є не таким представницьким.

В історії бурхливого ХХ-го століття Голодомор 1932–33 рр. в Україні посідає особливе місце. Перший масовий голод, що розпочався відразу ж після закінчення громадянської війни та придушення української революції, охопив значну частину України: Запорізьку, Донецьку, Катеринославську, Миколаївську, Одеську області. Коли дослідники говорять про Голодомор 1932–1933 рр., мається на увазі період з квітня 1932 по листопад 1933 рр. Саме за ці 17 місяців, тобто, приблизно за 500 днів, в Україні загинули мільйони людей. Пік голодомору прийшовся на весну 1933 року. В Україні тоді від голоду вмирало 17 людей щохвилини, 1000 – щогодини, майже 25 тисяч – щодня...

Причини голодомору частково мали об'єктивний характер: посуха 1921 р., економічні наслідки першої світової та громадянської воєн. Але

найголовнішими чинниками стали: крах сільськогосподарської практики тодішнього режиму, скорочення посівних площ у колишніх хлібородних районах внаслідок політики воєнного комунізму, директивні методи компартійного керівництва, яке розподіляло наявні продресурси на користь промислових центрів, передусім тих, що знаходилися поза межами України.

Голод 1932–33 років охопив ті ж самі регіони України, але цього разу його спричинили, насамперед, політичні чинники. Голодомор 1932–1933 рр. був не випадковим явищем природного чи соціального походження, а наслідком цілеспрямовано застосованого тоталітарною владою терору голодом, тобто геноцидом. Масове фізичне винищення українських хліборобів штучним голодом було свідомим терористичним актом сталінської політичної системи проти мирних людей, проти українців як нації і, зокрема, проти селян як класу. Внаслідок чого зник не тільки численний прошарок заможних і незалежних від держави селян-підприємців, але й цілі покоління землеробського населення. Було підірвано соціальні основи нації, її традиції, духовну культуру та самобутність.

Головною метою організації штучного голоду був підрив соціальної бази опору українців проти комуністичної влади та забезпечення тотального контролю з боку держави за всіма верствами населення.

Найбільш постраждали від голоду колишні Харківська і Київська області (теперішні Полтавська, Сумська, Харківська, Черкаська, Київська, Житомирська). На них припадає 52,8% загиблих. Смертність населення тут перевищувала середній рівень у 8–9 і більше разів. У Вінницькій, Одеській, Дніпропетровській рівень смертності був вищий у 5–6 разів. У Донбасі – у 3–4 рази. Фактично, голод охопив весь Центр, Південь, Північ та Схід сучасної України.

Як писав відомий американський дослідник Голодомору Джеймс Мейс, «Примусова колективізація була трагедією для всього радянського селянства, та для українців то була особлива трагедія. Зважаючи на фактичне знищення міських еліт, вона означала ліквідацію їх як соціального організму й політично-

го фактору, приречення на становище, яке німці зазвичай називали *naturvolk* («первісний народ»)). Дослідники називають різні цифри загиблих під час голодомору: 5, 7, 9 та 10 мільйонів. Дослідник Голодомору, академік В. Сергійчук зазначає, що станом на 2018 р. згідно з архівними документами встановлено мінімальну чисельність жертв – 7 млн. осіб. Проте, критерієм масштабності трагедії є, очевидно, не лише цифри, а й здатність кожної людини сприймати чуже горе, як своє. Всеосяжність цієї національної катастрофи можна збагнути лише глибиною внутрішнього потрясіння кожного, хто вважає себе цивілізованою людиною [4]. Голодомор 1932-1933 рр. – одна з найбільших катастроф світової історії.

Зі 195 країн світу актом геноциду Голодомор 1932-1933 років в Україні на міждержавному рівні, крім України, визнають 15 держав-членів ООН і держава Ватикан.

Визнано Голодомор 1932–1933 рр. у світі *на загальнодержавному рівні*: *Естонія* (Заява Рійгікогу (Парламенту) від 20.10.1993); *Балтійська Асамблея* (Заява від 24.11.2007); *Австралія* (Резолюція Сенату від 28.10.1993, Резолюція Сенату від 31.10.2003); *Канада* (Резолюція Сенату від 20.06.2003); *Канада* (Резолюція Сенату від 20.06.2003); *Угорщина* (Постанова Державних Зборів від 26.11.2003); *Литва* (Заява Сейму від 24.11.2005); *Грузія* (Документ Парламенту від 20.12.2005); *Республіка Польща* (Постанова Сенату від 16.03.2006, Закон Сейму від 4.12.2006); *Перу* (Резолюція Конгресу від 19.06.2007); *Парагвай* (Декларація Сенату від 25.10.2007); *Еквадор* (Резолюція Національного Конгресу від 30.10.2007); *Колумбія* (Резолюція Палати представників Конгресу від 21.12.2007); *Мексика* (Постанова Палати депутатів Національного Конгресу від 19.02.2008); *Латвія* (Декларація Сейму від 13.03.2008); *Португалія* (Резолюція Асамблеї Республіки Португалія (парламент) від 3.03.2017) [2].

На регіональному рівні: *Штат Новий Південний Уельс (Австралія)* (Резолюція Законодавчої Ради від 20.11.2003); *Штат Парана (Бразилія)* (Постанова Законодавчої Асамблеї від 05.06.2007); *Каталонія (Іспанія)* (Інституційна Декларація від 13.06.2007); *м. Есплугес де Ллобрегат (Іспанія)* (Резолюція

Міської ради від 18.07.2007); *м. Таррагона (Іспанія)* (Резолюція Міської ради від 15.12.2008); *Провінція Місьйонес (Аргентина)* (Декларація Палати представників від 27.09.2007); *Провінція Чако (Аргентина)* (Резолюція Палати депутатів від 02.10.2007); *Провінція Чако (Аргентина)* (Резолюція Палати депутатів від 02.10.2007); *м.Беріссо (Аргентина)* (Резолюція міської ради від 17.10.2007); *м. Буенос-Айрес (Аргентина)* (Декларація Парламенту столичного округу від 01.11.2007); *м. Апостоле (Аргентина)* (Декларація міської ради від 15.11.2007); *м. Рим (Італія)* (Резолюція муніципалітету від 19.11.2007); *Сицилія (Італія)* (Постанова Регіональної Асамблеї від 21.11.2007); *м. Ріо-де-Жанейро (Бразилія)* (Постанова Муніципальної Ради від 03.06.2008); *м. Марінга (Бразилія)* (Постанова Муніципальної Ради від 24.08.2017); *м. Курітіба (Бразилія)* (Постанова Муніципальної Ради від 11.06.2008); *м. Грандола (Португалія)* (Резолюція Муніципальної асамблеї від 14.06.2008); *м. Прудентополіс (Бразилія)* (Рішення Муніципальної ради від 16.06.2008); *м. Кіхлей (Велика Британія)* (Рішення Міської ради від 04.09.2008); *м. Единбург (Велика Британія)* (Відозва Міської ради від 18.12.2008); *Ватикан* (Компендіум соціальної доктрини Церкви від 02.04.2004); *Константинополь* (Послання Вселенського Патріарха Варфоломія I від 20.11.2008); *Сполучені Штати Америки: штат Каліфорнія* (рішення Асамблея штату від 18.08.2016), *штат Орегон* (резолюція Сенат штату від 02.03.2017), *штат Вашингтон* (резолюція Сенату штату від 22.05.2017), *штат Пенсільванія* (резолюція Сенату від 15.11.2017), *штат Вісконсин* (Прокламація Губернатора штату від 14.11.2017), *штат Мічиган* (резолюція Палати Представників штату від 17.11.2017), *штат Массачусетс* (Прокламація Губернатора штату, березень 2018), *штат Міссурі* (Прокламація Губернатора штату від 3.04.2018); *штат Нью-Йорк* (резолюція Сенату й Асамблеї штату, травень 2018), *штат Канзас* (Прокламація Губернатора штату від 7.05.2018), *штат Іллінойс* (Прокламація Губернатора штату від 19.05.2018), *штат Огайо* (Прокламація Губернатора штату від 27.06.2018), *штат Юта* (Декларація Губернатора штату від 10.10.2018), *штат Міннесота* (Прокламація Губернатора штату від 12.10.2018), *штат Вірджинія*

(Прокламація Губернатора штату, листопад 2018), *штат Північна Кароліна*
(Прокламація Губернатора штату, листопад 2018), *штат Конектикут*
(Прокламація Губернатора штату, листопад 2018), *штат Алабама*
(Прокламація губернатора штату від 19.11.2018), *штат Рой-Айленд*
(Прокламація губернатора від 26.11.2018); *штат Луїзіана* (Прокламація
губернатора штату від 23.01.2019) [1].

Аналіз численних досліджень, в тому числі і зарубіжних, а також здоровий глузд підказують, що визнання голодомору 1932-1933 років геноцидом проти українців – це практика називання речей своїми іменами. По суті це – визнання правди та всієї гіркоти пережитого минулого. Це данина пам'яті усім тим, хто помер голодною смертю і хто не народився в результаті цілеспрямованих дій тодішньої влади. Якщо вдуматися в цифри трагедії, на сьогоднішній перерахунок це практично $\frac{1}{4}$ населення сучасної України. Невизнання таких принципових речей, як голодомор та геноцид нації рівнозначне запереченню реальності та приховуванню злочинів проти людяності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Визнання у світі Голодомору актом геноциду. Меморіал Жертв Голодомору. URL: <http://memorialholodomor.org.ua/holodomor/genocide/act>
2. Голодомор в Україні: цифри та факти. Посольство України в Канаді. URL: <https://canada.mfa.gov.ua/ua/ukraine-%D1%81%D0%B0/holodomor-remembrance/holodomor-numbers-facts>
3. Закон України «Про Голодомор 1932-1933 років в Україні». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, № 50, ст.504). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376-16#Text>
4. Сергійчук В. Голодомор 1932–1933 років як геноцид українства: Видання п'яте, доповнене. Вишгород : ПП Сергійчук М. І., 2018. 432 с.

УДК 140.8

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ОСНОВ СВІТОСПРИЙНЯТТЯ У ДІТЕЙ 5-8 РОКІВ

Якименко Світлана Іванівна

доктор філософії в галузі освіти, професор

завідувач кафедри початкової освіти

Миколаївський національний університет

імені В. О. Сухомлинського

м. Миколаїв, Україна

Анотація. У сучасних умовах інтенсивної розбудови незалежної України особливого значення набуває проблема формування світогляду молодого покоління та посилення його ролі в житті в зв'язку з процесами оновлення всіх сфер життєдіяльності суспільства.

Ключові слова: світосприйняття, навчання, молодші школярі, Нова українська школа, сфери життєдіяльності.

В основних положеннях Конституції України, Закону України «Про освіту», Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті, Концепції «Нова українська школа» нових стандартів освіти в Україні акцентується увага на тому, що в центрі діяльності освітніх закладів повинні бути: формування світоглядної культури і життєвої позиції особистості; утвердження людини як найвищої соціальної цінності, забезпечення пріоритетності духовності, гармонії стосунків особистості, суспільства і природи; формування цілісної картини світу і планетарного мислення; органічного поєднання національної освіти з історією, традиціями та культурою українського народу.

Концептуальні положення психолого-педагогічної науки щодо формування світогляду як структурного компоненту особистості розробили (К. Абульханова-Славська, Р. Бернс, М. Веракса, О. Дьяченко, І. Зимня,

О. Кононко, В. Котирло, В. Кудрявцев, А. Петровський, С. Рубінштейн) положення про дитину як активного суб'єкта предметно практичної, пізнавальної і комунікативної діяльності (А. Богуш, В. Кудрявцев, К. Крутій, С. Ладивір, М. Лісіна, Т. Піроженко, В. Слободчиков).

У межах розуміння світогляду як світопереконання чи системи поглядів на світ у психологічній та філософській літературі наведено низку визначень, а саме: світогляд - це система поглядів на світ і місце людини, суспільства і людства у ньому, на ставлення людини до світу і самої себе, а також відповідні цим поглядам основні життєві позиції людей, їхні ідеали, принципи діяльності, ціннісні орієнтації [5, с. 301]; цілісна система поглядів на світ, місце та призначення людини [6, с. 370]; цілісна система поглядів на навколишній світ, яка становить сукупність філософських, наукових, політичних, економічних, правових, етичних, естетичних тощо понять, на місце людини в природі і суспільстві, на характер її ставлення до навколишнього середовища і поглядів до самої себе; світогляд включає у свою сферу також переконання, ідеали, життєву і науково-теоретичну орієнтацію, способи усвідомлення дійсності [4, с. 352].

Варто зазначити, що у педагогічній енциклопедії світогляд розглядається як «система поглядів на дійсність, котра визначає загальну спрямованість діяльності і поведінки людини і є найвищим синтезом знань, практичного досвіду та емоційних оцінок» [7, с.835]. Подібне визначення дає С.Гончаренко, розглядаючи світогляд як «світ свого буття й діяльності, визначає і сприймає своє місце й призначення в ньому» [3, с. 299].

Згідно з С. Мадці, світогляд є «експліцитною, чіткою та узгодженою системою поглядів людини на самого себе, на людство в цілому, на суспільство та їх взаємозв'язок, в яку входить те, що зазвичай називають очікуваннями, уподобаннями і цінностями» [8, р. 85-92.].

Формування світогляду, як форми суспільної самосвідомості особистості, крізь призму якої вона сприймається осмисленням місця і призначенням у світі є визначальним фактором існування людської спільноти. Українські вчені-

філософи І. Бичко, В. Табачковський, Г. Горак розуміють світогляд як «інтегративну цілісність знання і цінностей, розуму і чуття, інтелекту й дії, критичного сумніву і свідомої переконаності» [2, с. 17]. На думку вчених інтегративність характеру світогляду передбачає його структурну складність, зокрема наявність світовідчуття (емоційно-психологічного рівня), світорозуміння (пізнавально-інтелектуального рівня) та світосприйняття (досвід формування пізнавальних уявлень про світ, використовуючи сприйняття – наочні образи). В. Кремень виокремлює три аспекти світогляду: натуралістичний (відношення людини до природи), соціокультурний (відношення до суспільства) і егоїстичний (відношення «Я» до себе, до своїх власних суб'єктивних можливостей).

Як зазначає Т. Басанова, формування світогляду починається з самого раннього дитинства, оскільки узагальнення індивідуального досвіду і спроба висловити його у вигляді загальних закономірностей спостерігається практично одночасно з оволодінням мовою [1, с. 86-91]. Незважаючи на наявність різнобічного наукового доробку щодо формування світогляду особистості, поза увагою дослідників залишилася проблема теорії та практики формування світогляду дітей старшого дошкільного віку та молодшого шкільного віку. Вирішення зазначеної психолого-педагогічної проблеми стане дієвим чинником для вивчення механізмів впливу на формування світоглядних орієнтацій дитини, становлення духовної особистості, а також допоможе педагогам, батькам у здійсненні вибору активної життєвої позиції дитини.

Провідними ідеями, які характеризують зміст і вектор освітніх реформ дошкільної та початкової освіти в Україні є домінантні положення, а саме:

– демократизація суспільства створює можливості інноваційного оновлення освіти як джерела нових потенціалів соціального оновлення, а процеси гуманізації, будучи провідними тенденціями модернізації сучасної освіти, визначають необхідність виховання гнучкої динамічної людини, яка прагне жити в нових, безперервно змінних умовах;

- якісно нові принципи організації життя і діяльності особистості, актуалізується теза про перехід до розвиваючого особистісно орієнтованого, діяльнісного навчання як однієї з умов перебудови освітнього процесу в умовах заявленої модернізації;
- основним положенням в особистісно-орієнтованому підході до навчання є спрямованість на розвиток особистості дитини як активного суб'єкта пізнавальної діяльності та всебічна її підготовка до безперервного процесу освіти саморозвитку і самовдосконалення протягом всього життя;
- зорієнтованість освітнього процесу на формування ключових компетентностей як необхідного результату освіти та практичного використання технологій, спрямованих на практичне освоєння алгоритмів діяльності у творчій практиці саморозвитку;
- залежність формування світогляду в дошкільному та молодшому шкільному віці від розуміння елементарних взаємозв'язків у природі та особливості взаємодії людини з нею, відношення людей між собою та співвідношення людини і суспільства, а також відношення ієрархічного плану та відношення між суб'єктом і об'єктом, що виводять дитину на рівень первісного філософського усвідомлення дійсності;
- успішність засвоєння дітьми знань про людину та навколишній світ обумовлюється єдиною системою, що передбачає теоретичну та експериментальну розробку інтегрованого підходу до освітнього процесу, виявлення його смислових, змістовних і операційних зв'язків;
- системою, що допомагає дитині засвоювати реальну дійсність в її цілісності при всій різноманітності форм є сфери життєдіяльності «Людина і природа», «Людина і суспільство», «Людина і культура», «Людина і наука», «Людина і всесвіт»;
- трактування наступності у формуванні світогляду дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку як цілісного, суб'єктно орієнтованого процесу, що визначається гармонізацією фізіологічної, психологічної, соціальної, дидактичної складових особистості.

Отже, мета та пріоритети розвитку освіти в нашій країні мають світоглядну спрямованість, тобто зорієнтовані на формування світоглядних якостей особистості, при цьому провідними якостями людини майбутнього визначені гуманізм і свобода, що активізує потребу формування світогляду дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Басанова Т. А. О мировоззрении личности: научные представления. *Известия Таганрогского государственного радиотехнического университета. Тематический выпуск «Психология и педагогика»*. Таганрог : Изд-во ТРТУ, 2006. – № 14(69). – С. 86-91.
2. Бичко І. В., Табачковський В. Г., Горак Г. І. та ін. Філософія. Курс лекцій. – К.: Либідь, 1993. – 576 с.
3. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – с. 299.
4. Кондаков Н. И. Логический словарь-справочник / отв. ред. Д.П. Горский. Москва: Наука, 1975. – 721 с.
5. Краткий психологический словарь / ред,- сост. Л.А. Карпенко ; под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. Ростов-на-Дону : Феникс, 1998. 512 с.
6. Культурологія : енциклопедичний словник / за ред. В.П. Мельника. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2013. – 508 с.
7. Педагогическая энциклопедия / Гл. ред. И. А. Каиров и Ф. Н. Петров. – М.: Сов. энциклопедия, 1965. – т.2. – 912 с.
8. Maddi S. R. Developmental Value of Fear of Death. *The Journal of Mind and Behavior*. 1980. Vol. 1. – № 1. – P. 85-92.

УДК: 376.36.016:81.86-056.313

**РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ
СИНДРОМОМ ДАУНА В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ГРУПИ ЗАКЛАДУ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

Ярмак Тетяна Валеріївна

вчитель-логопед

Районний «Інклюзивно-ресурсний центр» Куп'янської районної ради

Харківська обл., Україна

Ленів Зоряна Павлівна

канд. пед. наук, доцент

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

Київ, Україна

Анотація. У статті актуалізовано поняття «мовлення дитини старшого дошкільного віку з синдромом Дауна», описано результати діагностики на визначення сформованості експресивного мовлення (фонетико-фонематичних процесів, лексико-граматичної будови, комунікативних навичок у різних формах зв'язного мовлення з його просодичним оформленням) у дітей старшого дошкільного віку з синдромом Дауна, обґрунтовано ефективність програми спеціальних занять для дітей із синдромом Дауна в умовах інклюзивної групи закладу дошкільної освіти, здійснено кількісний і якісний порівняльний аналіз результатів дослідження.

Ключові слова: розвиток мовлення, інклюзія, синдром Дауна, старший дошкільний вік, заклад дошкільної освіти.

Розвиток мовлення в житті людини надзвичайно важливий, тому дослідження цієї проблеми набуває актуальності у сучасних реаліях, виходячи з необхідності соціалізації та інтеграції дітей із особливими освітніми потребами в суспільство. Варто зазначити, що у науковій літературі останнім часом значно

збільшилась кількість публікацій, пов'язаних з розвитком мовлення дітей із генетичними порушеннями. Особлива увага дослідників привернута до осіб із синдромом Дауна, оскільки присутність таких людей у нашому суспільстві і в закладах освіти вже не така рідкість, як наприклад, 20 років тому.

Особливості розвитку мовлення дітей з інтелектуальними порушеннями, в тому числі з синдромом Дауна, вивчали Н. Бодянська, Р. Лалаєва, М. Бруні, С. Вайнерман, Н. Гіренко, П. Жиянова, Л. Кумин, П. Уіндерс та ін. Дослідженням розвитку мовлення дітей з синдромом Дауна займаються такі сучасні українські науковці як А. Савицький, Р. Ковтун, М. Чайка та ін.

Зокрема, Р. Ковтун вивчає особливості розвитку процесів спілкування і соціальний розвиток дітей старшого дошкільного і молодшого шкільного віку з синдромом Дауна [1, с. 156]. А. Савицький працює в колі наукових і практичних проблем, які стосуються саме особливостей розвитку мовлення дошкільників із синдромом Дауна. Вчений розробляє напрями формування та корекції мовлення дітей з синдромом Дауна [2, с. 234].

Варто зазначити, що значна частина дітей із особливими освітніми потребами не володіє мовленням взагалі, або має значні його порушення. Крім того, порушення мовленнєвої функції у дітей з синдромом Дауна спричинює формування низки особливих освітніх потреб в означеній категорії дітей. Сучасні реалії такі, що часто працівники ЗДО, в яких відкриваються інклюзивні групи, не володіють інформацією і технологіями для розвитку мовлення дітей із особливим освітніми потребами, у тому числі й із синдромом Дауна. Дуже часто педагогічні працівники взагалі не орієнтуються в структурі порушень розвитку особливої дитини, не розуміють причин її поведінки й особливостей розвитку, зокрема мовленнєвого.

Тому завдання сьогодення сягають не тільки допомоги дітям з синдромом Дауна в оволодінні ефективними комунікативними навичками, а і в розширенні інформаційного поля для вихователів інклюзивних груп і в наданні їм інструментарію для розвитку мовлення дітей із синдромом Дауна.

Формування мовлення дітей із синдромом Дауна базується на розвитку пізнавальної діяльності, хоча обидва ці процеси мають деяку автономність [3, с.5]. Але інтелектуальні порушення, які супроводжують синдром Дауна, негативно впливають на мовленнєвий розвиток дитини. Переважна більшість дітей із синдромом Дауна має труднощі в формуванні мовленнєвих навичок, але навіть якщо мовлення дитини не дуже розвинене, зазвичай вона здатна за допомогою міміки, жестів, знаків виражатись так, що її можна зрозуміти. Хоча такі діти розуміють більше, ніж можуть сказати, їм все одно важко зрозуміти інструкцію до завдання, особливо якщо інструкція щоразу формулюється не однотипно. Ще важче дитині з синдромом Дауна пояснити дорослому, що саме вона не розуміє [4, с.9].

Наразі доведено, що синдром Дауна обумовлює появу низки психофізіологічних особливостей, які впливають на формування і розвиток мовлення. До них відносяться легке, помірне, або важке інтелектуальне порушення, особливості функціонування зору (60%) та слуху (75%), фізіологічні особливості будови периферичного мовленнєвого апарату і психомоторного розвитку.

Для визначення ступеню ефективності програми корекційних занять для дітей із синдромом Дауна в умовах інклюзивної групи ЗДО було проведено попередню діагностику для визначення з метою визначення рівня сформованості мовлення на момент початку експерименту за авторською методикою З. Ленів «Діагностика усного мовлення старших дошкільників засобами арт-терапії» [5]. Методика призначена для визначення рівня сформованості експресивного мовлення – здатності до висловлювання. В основу методики лягли сучасні вчення про нейропсихологічну організацію мовленнєвої діяльності з урахуванням її складної нейро- та психолінгвістичної структури, а також сучасних лінгводидактичних та логодидактичних досліджень.

Мета діагностики: виявлення рівнів сформованості у дошкільників імпресивного та експресивного мовлення (фонетико-фонематичних процесів,

лексико-граматичної будови, комунікативних навичок у різних формах зв'язного мовлення з його просодичним оформленням). Методика обстеження усного мовлення дитини проводиться із застосуванням деяких засобів арт-терапії: підібрані завдання вербального та невербального характеру з образотворчим і музичним наповненням, які дають можливість робити висновки про стан усного мовлення [5, с.26-29].

Загалом в експерименті взяло участь 16 дітей, з них 7 дітей – відвідують інклюзивні групи в закладі дошкільної освіти (експериментальна), 9 дітей виховуються вдома і відвідують лише заняття із спеціалістами в інклюзивно-ресурсному центрі (контрольна).

Було виявлено переважно низький рівень сформованості усного мовлення з результатом від 1 до 2 балів: 5 дітей (71,73%) експериментальної групи і 6 дітей (66,67%) контрольної групи. У решти дітей виявлено середній рівень сформованості усного мовлення: 2 дітей (28,57%) і 3 дітей (33,33%) експериментальної і контрольної груп відповідно. За показником «фонетико-фонематичні процеси» середньогрупові показники експериментальної і контрольної груп співпали – по 1,81 балу; за показником «комунікативні навички» середньогруповий показник контрольної групи незначно випереджає експериментальну – 1,94 балу проти 1,86 балу. Найвищий результат дітей експериментальної групи за показником «імпресивне мовлення» – 2 бали, той же показник контрольної групи дещо нижче – 1,89 бали. Найнижчу кількість балів (експериментальна – 1,57 і контрольна – 1,56) діти отримали за показником «лексико-граматична будова», що є типовим для дітей із синдромом Дауна (рис. 1).

Рис.1. Результати первинного обстеження експериментальної і контрольної груп за показниками у балах

Діти із синдромом Дауна мають сильні сторони, які можна використовувати в організації логопедичної роботи: гарне зорове сприйняття і здібності до наочного навчання, увага до деталей; здатність вчитися на прикладі однолітків і дорослих, прагнення копіювати їхню поведінку; здатність навчатися за індивідуальним навчальним планом та під час практичних занять; творчі і спортивні здібності; здібності до роботи на комп'ютері; добре розвинена емоційна сфера [6, с. 8-9]. Все це було використано нами при розробці курсу занять для розвитку мовлення дітей із синдромом Дауна в умовах інклюзивної групи ЗДО. При розробці було враховано загальні педагогічні рекомендації щодо ставлення до дитини з ООП: частіше хвалити дитину, застосовувати тактильний контакт, заохочувати її якимись приємними речами; більше розмовляти з дитиною, пояснювати все, що робите; під час допомоги дитині у засвоєнні нової навички, м'яко та обережно спрямовувати її рухи своїми руками; використовувати дзеркало для допомоги дитині у вивченні свого тіла і оволодінні рухами; використовувати наслідування, щоб навчити дитину новій дії або навичці; заохочувати дитину до рухів; перетворюйте засоби навчання на гру; надати дитині можливість випробувати свої сили [7, с.133].

Переважно заняття програми були спрямовані на розвиток усного мовлення і комунікативної сфери, адже успішна інклюзія передбачає оволодіння

навичками комунікації, самообслуговування (яке іноді неможливе без допомоги, про яку треба вміти попросити) і соціалізації у суспільстві (яка, в свою чергу, також неможлива при низьких комунікативних навичках і здатності до висловлювання).

У результаті дослідження було сформовано курс занять для дітей із синдромом Дауна, які перебувають в умовах інклюзивної групи в ЗДО. Курс складається з 48 занять, з них 32 – групові заняття для дітей із синдромом Дауна і 16 – фронтальні групові заняття (для всіх дітей групи).

Групові заняття проводились із дітьми двічі на тиждень (з вересня по грудень включно), теми занять відповідали темам календарного плану освітнього закладу, в якому перебувають діти, що дозволило дітям засвоювати загальноосвітню програму і засвоювати тематичний словник разом з іншими дітьми групи (нормо-типовими). Кожне групове заняття включало в себе вправи на розширення словникового запасу, формування і розвиток граматичної і синтаксичної будови мовлення, використання лексики за темою у повсякденному житті.

Зміст заняття відповідав наступній структурі: пальчикова розминка; представлення теми (зображення/відео); фізкультхвилинка; вправи для розвитку граматичної будови мовлення; дидактична гра за темою (рухлива); завершення.

Під час занять, виходячи з особливостей розвитку дітей із синдромом Дауна, багато уваги приділялось вправам для розвитку дрібної моторики, координації рухів, оволодінню своїм тілом. Також використовувався прийом мнемотехніки для вивчення віршів, що давало змогу дітям опиратись на зорові підказки і пов'язувати слова з конкретними зображеннями та діями. Вправи і завдання часто змінювались, що надавало можливість максимально утримувати увагу дитини на актуальній діяльності. Поза заняттями з дітьми постійно відбувалась комунікативна взаємодія, яку здійснювали педагогічні працівники інклюзивних груп. Під час такої комунікативної взаємодії з дітьми закріплювались знання

здобуті на заняттях, стимулювалось і заохочувалось мовленнєве спілкування дітей.

Крім групових і фронтальних занять, з дітьми із синдромом Дауна також проводились індивідуальні заняття спеціалістами закладу (логопед, психолог, дефектолог, фізичний терапевт), на яких здійснювався корекційно-розвивальний процес відповідно до індивідуального плану розвитку дитини і освітньої програми закладу.

У комплексній роботі з метою створення сприятливого реабілітаційного і корекційно-розвивального середовища для дитини як в закладі освіти, так і вдома, паралельно роботі з дітьми проводилась робота з батьками вихованців інклюзивних груп і педагогічним персоналом ЗДО. Для батьків було проведено 6 тематичних зустрічей, з персоналом 4 заняття. Крім того, в період проведення експерименту, педагогам інклюзивних груп надавалась методична допомога, інформаційна підтримка, допомога в роботі з батьками.

Аналіз результатів повторної діагностики виявив наступне: результати повторної діагностики дітей контрольної групи не змінились – тобто позитивні зміни окремих дітей у показниках розвитку усного мовлення не вплинули на загальний показник групи в цілому; результати повторного обстеження дітей експериментальної групи показали невисоку позитивну динаміку в рівні сформованості усного мовлення, оскільки результати повторного обстеження за всіма показниками вище, ніж при первинному обстеженні.

Значні позитивні зміни в експериментальній групі стосуються комунікативних навичок дошкільників – 0,35 балу, в контрольній групі цей показник змін не зазнав взагалі. З рештою показників також помітні значні відмінності: лексико-граматична будова мовлення у дітей експериментальної групи покращилась на 0,14 балу; на 0,19 балу покращились фонетико-фонематичні процеси експериментальної групи, в той же час цей показник контрольної групи виріс лише на 0,04 бали; імпресивне мовлення дітей експериментальної групи також покращилось на 0,21 балу, змінившись з 2 до 2,21 балів, цей же показник змінився в контрольній групі лише на 0,05 балу (рис.2).

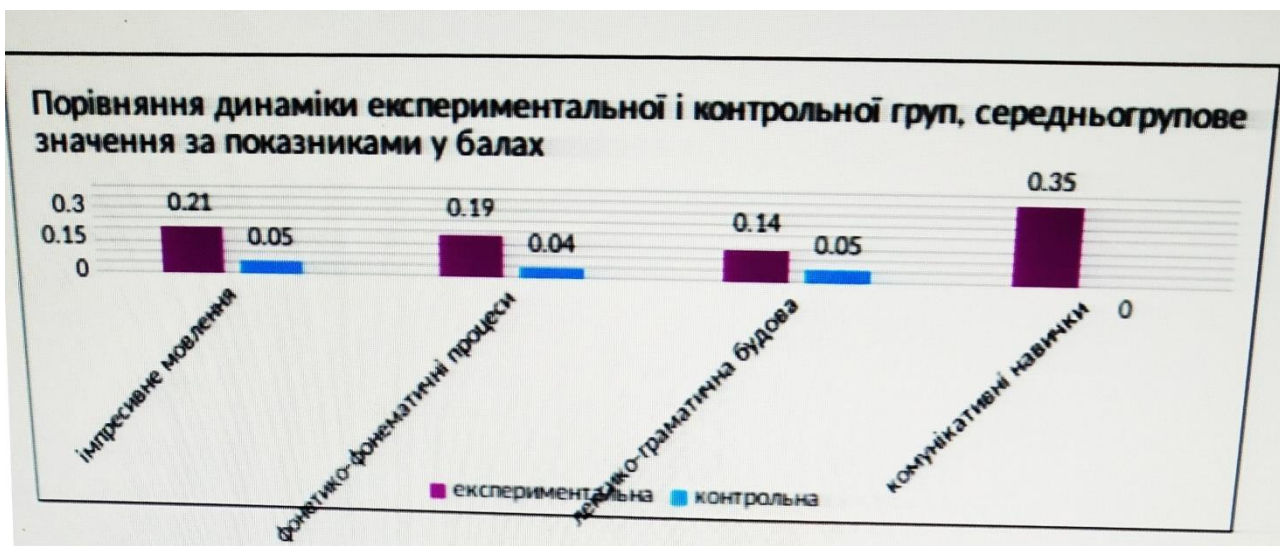

Рис.2. Порівняння динаміки експериментальної і контрольної груп, середньогрупове значення за показниками у балах

Покращення усного мовлення дошкільників із синдромом Дауна підтверджують і результати повторного обстеження дітей експериментальної і контрольної груп, і відгуки батьків і педагогів дошкільного закладу, які відмічали позитивні зміни у мовленні дітей: активний словниковий запас дітей розширився, у них з'явився інтерес до вербальної комунікації, підвищилась комунікативна здатність під час ігор на дитячих майданчиках, ініціативність у грі, мовленнєва активність, адаптивність у нових незнайомих ситуаціях.

Діти, які виховуються в домашніх умовах, і розвивальне середовище яких є обмеженим власним помешканням і сім'єю, за результатами діагностики продемонстрували нижчий рівень розвитку усного мовлення, ніж діти, які відвідують ЗДО. При цьому є виключення, скоріш за все це пов'язано з тим, що батьки цих дітей включені в процес розвитку та корекції дітей і намагаються відвідувати не тільки індивідуальні заняття із спеціалістами ІРЦ, а і розширюють коло соціальних контактів власної дитини за рахунок активного способу життя, спілкування з іншими сім'ями з дітьми, активізації своїх дітей і включення їх в соціальне середовище, при цьому не відвідуючи навчального закладу.

Залучення до занять батьків вихованців із синдромом Дауна і батьків нормотипових дітей, які відвідують інклюзивні групи, дозволило покращити

загальний емоційний фон у групі, оскільки інформування батьків про особливості розвитку дітей з синдромом Дауна дозволило дорослим краще зрозуміти і дітей, і батьків, і інших членів сімей, що проживають з дитиною. Подібне інформування і надання рекомендацій спеціалістом втамовує інформаційний голод батьків, сприяє взаєморозумінню, формуванню толерантного ставлення.

Ефективна реалізація програми неможлива без розширення інформаційного поля для працівників ЗДО з інклюзивними групами і надання їм інструментарію для здійснення роботи з розвитку мовлення дітей з синдромом Дауна. Це можливо реалізувати за допомогою інтерактивних і практичних семінарів, до частини яких доцільно залучати психолога, і поточної методичної допомоги, інформаційної підтримки, допомоги в роботі з батьками.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- 1 Ковтун Р. А. Особливості структури психологічного недорозвитку дітей з синдромом Дауна. *Науковий вісник Миколаївського державного університету В. О. Сухомлинського*: Збірник наукових праць за ред. С. Д. Максименка, Н. О. Євдокимової. Т. 2. Вип. 5. Миколаїв: МДУ імені В. О. Сухомлинського, 2010. с. 154–158.
- 2 Савицький А. М. Передумови формування мовлення і навичок спілкування у дітей з синдромом Дауна. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та психологія*. Зб. Наук. праць. К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. Вип. №22. с.233-236.
- 3 Лалаева Р. И. Логопедическая работа в коррекционных классах: Кн. для логопеда. М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. 224 с.: ил.
- 4 Шеремет М. К., Кондукова С. В. Фізіологічні і психологічні передумови мовленнєвого розвитку дітей в нормі та патології. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. Зб. наук. праць. К.:НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. Вип. №27. с. 5-7.

- 5 Ленів З. Діагностика усного мовлення старших дошкільників засобами арт-терапії: Навчально-методичний посібник. К.: Спадщина, 2011. 64 с. з іл.
- 6 Чеботарьова О. В. Дитина із синдромом Дауна. Харків: Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. 48 с. (Інклюзивне навчання).
- 7 Марченко І. С. Спеціальна методика початкового навчання української мови (логопедична робота з корекції порушень мовлення у дошкільників). Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Спеціальність: Корекційна освіта (логопедія). 1-е видання. К.: Видавничий дім «Слово», 2010. 288 с.